

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Թատերգություն
13+

Վրթանես Փափազյան Ժայռ

Դրամա չորս գործողությամբ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՍԱՀԱԿ ԱՂԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ — Ժամանակով հարուստ, այժմ աղքատացած կալվածատեր: Ծեր և նիհար: Հազնում է միշտ հնամաշ սյուրտուկ, տխուր, մելամաղձոտ. 60 տարեկան:

ՀՈՌՈՄՍԻՄ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ — Նրա կինը. պարզ հագուստ. թիֆլիսեցու գլխով. մաշված կին. 60 տարեկան:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ — Նրանց որդին, նորավարտ իրավաբան. պարզ հագուստ. 25—28 տարեկան

ՄԱՐԳԱՐԻՏ — Նրա քույրը, գյուղական պարզ աղջիկ. 20 տարեկան

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ — Գյուղաքաղաքի հաշտարար դատավոր, գեր, առույգ և զվարճախոս. 45 տարեկան

ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԱ ՎԱՐԱԿՅԱՆ — Գյուղաքաղաքի ամենահարուստ կալվածատեր, վաշխառու: Հազնում է արխալուղ՝ սև մետաքսյա և վրան պիջակ, կարտուզ, ոսկյա գոտի. 55 տարեկան

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԱԿՅԱՆ — Նրա կինը, շլապայով, ցուլուն հագուստ, վարդեր. կոտրատվող կին. 40 տարեկան

ԹԵՐԵԶԱ — Նրանց աղջիկը, կրթված Թիֆլիս՝ պանսիոնի մեջ. հազնում է պարզ, բայց թանկ հագուստ. 20 տարեկան

ԱՐՇԱԿ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ — Գյուղաքաղաքի տանուտեր, կրթված երիտասարդ. 30 տարեկան

ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԱՄԻ — Գյուղացի. 60 տարեկան, մտամոլոր, խեղճ. մեծ փափախ, արխալուղ, չուխա, ձեռքին գավազան
 ՉԱՔԱՐ — 30 տարեկան, գյուղացի, նույն հագուստ, կարտուզով
 ԳԱԼՈՒՄՍ — 25 տարեկան, գյուղացի, նույն հագուստը
 ՄԱՐԳԱՐ — 50 տարեկան, գյուղացի. Բաղդասարի հագուստը
 ՄԱՐԿՈՍ — 50 տարեկան, գյուղացի, նույն հագուստը
 ՍԵՐՈԲ — 25 տարեկան. Չաքարի նման հագնված
 ԶԱՅՐԱԴԵՏ — 30 տարեկան. նույն հագուստը
 ԶԱՉԱԼ ՄԱՐՏԻՐՈՍ — Գյուղական աբլակատ, քաչալ. 30 տարեկան
 ԿԻՐԱԿՈՍ — Մանուկյանների ծառան. գյուղացի
 ՍԵՐԳՈ — Վարակյանների ծառան, գյուղացի
 ՄԻ ԵՍԱՌԻԼ — Պաշտոնական հագուստով
 Մի քանի եսաուկներ՝ անխոս

Անցքը կատարվում է մեր օրերում, Կովկասի գավառական գյուղաքաղաքներից մեկում:

Բեմի աջ ու ձախը՝ հանդիսականների կողմից:

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՎԱԾ

Սահակ աղա Մանուկյանի տանը: Հնամաշ, ծանր կահավորություն: Մեծ սրահ, որի մեջտեղի ապակեպատ դուռը բաց է դեպի մի փոքրիկ պատշգամբ: Տեսնվում են ծառեր, հեռվում՝ լեռներ: Ձախ կողմից երկու լուսամուտ: Աջ կողմից մի դուռ՝ դրսի մուտքն է. խորքի աջ անկյունից երկրորդ դուռը՝ տանում է ներքին սենյակները:

1) *Տիկին Մանուկյան, հետո՝ Սահակ աղա*

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Վարագույրը բացվելիս տնային հագուստով կանգնած է պատշգամբի վրա, կռացել է դեպի ցած և խոսում է աղախնի հետ): Հինչ ա՛... (Լուռ):

Բա ինչի՞, չե՛մ ասել քեզ, որ սահաթը հինգին պատրաստ ըլի... (Լուռ):

Հի՛նչ... Դե, քիչ քյոմուրը շատ գցիր, Էլի... Այ քոռանա՛ս դու, հա ... Դե, փչի՛, փչի՛... Հի՛նչ... (Լուռ):

Բա՛, աղջի՛, ես քեզ չասի՞ երեկ...

ՍԱՅԱԿ.— (Ներսի դռնից դուրս է գալիս, սյուրտուկի մի թևը հագած է, մյուսը հագնում է): Էլի՞ սկսեցիր գոռգոռոցը... (Գնում է դեպի նա):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Չի նկատում նրան, միշտ աղախնի հետ): Հի՛նչ... Դե մի քիչ բարձր խոսա, Էլի ... Շաքարը քի՛չ ա... Քու ի՛նչ բանն ա դա...

ՍԱՅԱԿ.— (Ավելի մոտենում է): Աղջի՛... Քիչ կամաց խոսե՛ս . Չե՛ս թողնելու, որ տղան քնի...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Շարունակում է նույնը): Հի՛նչ... բո՛... դո՛րդ... Սո՛ւղիան...

ՍԱՅԱԿ.— (Թևն է բռնում): Բո՛, աղջի՛... Բա քե՛զ հետ չեմ...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Շտապ՝ դառնում է): Սո՛ւղիա ա գալիս:

ՍԱՅԱԿ.— Դե ի՛նչ անենք, որ գալիս է... Ի՛նչ ես գոռգոռում:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Բա որ ես հագնված չե՛մ... Ես ի՛նչ ա իմ հալը:

ՍԱՅԱԿ.— Լավ դե... Գնա հագնվիր... Մեկ էլ, որ ցած խոսաս ու թողնես Սաշային քնի՝ լավ կանես:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Գնալով): Լա՛վ, լա՛ վ. Էդ խոսքերը դու սուղյին ասա, որ առանց գոռգոռալու չի խոսում: (Գնում է):

ՍԱՅԱԿ.— (Հագել է. վրան-գլուխն է շտկում. պատշգամբից նայում է մեկ, հետո գնում է դեպի մուտքի դուռը):

2) *Նույն, Մատվեյ Եգորիչ, հետո՝ տիկ. Մանուկյան*

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Ամառվա հագուստ, կոկարդով գլխարկ: Ներս Է մտնում ծանր և դռան միջոց): Դե՛հ աչքների լույս, Սահա՛կ... Ուզեցի ավելի շուտ գալ, բայց ասացի՝ քնած կլինի... (Ձեռք Է տալիս): Ո՛նց Է մեր Ալեքսանդրը... բա ո՛ւր Է... (Գլխարկը հանում Է, քրտինքը սրբում): Է... տղեդ Է եկավ... Յո՛ւրիստ, հը՛... Հայ-գիղի-հա՛, յու՛րիստ... Խո ավարտել Է...

ՍԱՅԱԿ.— (Ժպտում): Համեցե՛ք... Շնորհակալ եմ... իհարկե ավարտել Է. դեռ Էլի՞ չավարտեր...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Դիպլոմով, հը՛... Ա՛յ կուռես, հա՛... (Լուրջ): Է՛հ, փա՛ռք աստուծո՛... (Նստում Է)... Լա՛վ ժամանակին հասավ, Է՛լ նեղություն չես քաշի... բա ո՛ւր Է, մեկ զար տեսնեի՞նք Էդ յուրիստին. ախր պաշտոնակից դարձանք հիմա...

ՍԱՅԱԿ.— Քսել Է. հոգնած էր:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Ծիծաղով): Ո՛չ հավատամ սուտ-Քրիստոսի... Էն Է Թիֆլիս մտած, օգնական գրվելիս լավ հանգստացած կլինի, Է՛լի:

ՍԱՅԱԿ.— ՉԷ՛, Մատվե՛յ Եգորիչ, Թիֆլիս դեռ չի մտել, հետո Է գնալու... Ասում Է, որ փափագում էր առաջ ծնողներին գրկել, հայրենիքը տեսնել, նրա լեռները... Չորս տարի էր, ախր, որ մեզ չէր տեսել...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Բաս ասա, որ Էլի ֆանտազյոր Է մնացել, Էլի՛... Տո՛, «հայրենի լեռներս» որն Է... Չե՛ս լսել, որ ասում են, թե՛ «Հիմարը զհայրենիս խնդրին, իսկ իմաստունը՝ հանգիստ յուրյանց»... (Լուռ): Հոռոմսի՞մը բաս ուր Է. զար մեկ նրան Էլ աչքալուսանք անեինք... Խեղճը շա՛տ ուրախացած կլինի...

ՍԱՅԱԿ.— (Նստում Է): Դե իհարկե... Հագնվում Է, կգա... Մարգարիտա Օսիպովնան չի՞ գալու:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Կգա, եղբայր, նա՛ Էլ կգա... Կանանց բանը չգիտե՞ս...

Մինչև հագնվեն, մինչև... Շատ ասաց, որ սպասեմ իրեն, բայց չհամբերեցի. ուզում էի մեկ ձեր ուրախությունը տեսնեմ... Բաս ասում ես ավարտել Է, Էլի՛...

Առաջ, իհարկե, պամոշնիկ կգրվի մի քանի տարի, հետո, մեկ Էլ տեսար, պորտֆելը թևի տակ, մի չաղ գործ պորտֆելի մեջ, մեզ նմանների առաջ կկանգնի ո՛ւ... Հարուրանոցները կգա՛ն ու կգան... (Ծիծաղ): Հը , դո՛րդ չեմ ասում...

Ի՛նչպես Է մտադիր — Թիֆլի՛ս, թե՛ Բաքու:

ՍԱՅԱԿ.— Չգիտեմ... Ասում Է, որ ամառս հանգստանալ Է ուզում, հետո...

գյուղական գործերով Է ուզում զբաղված լինել, գյո՛ւղումը մնալ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Զարմացած): Ինչպե՛ս... Խո քամիներ չկա՞ն գլխումը...

Տո՛, գյուղումն Էլ եղալի գո՛րծ կլինի... Լավ չե՛ս լսած լինի... Ա՛յ, թող մեկ զարթնի, տես ո՛նց ես նրան հնարքը ցույց տամ... Մենք փորձված ենք... Ըհը՛, Էս ա Հոռոմսիմն Էլ եկավ... (Ելնում Է դիմավորելու):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Մտնում Է հագնված, ժպտում):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Գնում Է դեպի նա): Է՛հ, աչքդ լույս, Հոռոմսի՛մ. հրեն

Սաշա՛ն Էլ եկավ... Էլ քո քեֆին քեֆ չի հասնի... (Ձեռքն Է թոթվում):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Աչքդ լուսով մնա... Հա՛, բա՛ս... Եսքան տարի աչքս ջուր կտրեց սպասելով:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Հիմի խո՛ ամեն ցավ կմոռանաս... Հանաք բան չիմանաս, հա՛... Հարուրանոցներն Էնպե՛ս գան, որ ինքդ Էլ զարմանաս... Չզարթնե՛ ց...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Չարթնեց, հիմի կգա... (Ամուսնուն): Սամավարը չբերի՞ն...

Ասում ես՝ մի գոռա. բա չգոռա՞մ... Մեկ սհաթ ա՛ ասել եմ գցիր...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Շո՛ւտ Է դեռ, ի՛նչ Է եղել որ. սկի զանգերն Էլ չեն խփել...

Առաջի եկողն Էլ խո ես եմ, հը՛...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Շնորհակալ ենք... բա Մարգարիտն ինչի չեկավ. չի՞ Էլ գալու:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ինչպե՛ս չէ. բա չե՛ս թողնի, որ մեկ զարդարվի...

3) Նույնը և Կիրակոս (ծառան)

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Ներս Է բերում ինքնատեղը, դռան մոտ): Խանութում, ըստե՞ղ դնեմ, թե՞
ներսը:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Ըն՞, հողե՞մ գլխներդ. լավ ա, որ բերիր... Ըստե՞ղ դիր.

Մարգոյին Էլ ասա՝ թող գա չայը շինի:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Նոր եկած եղբոր գլխովը պտտելիս կլինի ա՛յ...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Հա... Չափե՛ն տանում ա. կասես չաչանակ ըլի. խոսում ա,
հա՛ խոսում:

ՍԱՅԱԿ.— Թող խոսա. խեղճը սկի մի շնորհքով ջահելի երես տեսնո՞ւմ Է որ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Բա ինչի՞, մենք պառավե՞լ ենք... (Ծիծաղ): Ապա՛, մեկ

Սաշադ գա՛ տեսնենք Ե՛ս եմ ջահել, թե՛ նա: Ո՞վ գիտի, Մոսկովի օդը ոնց

դեղնացրած ըլի նրան:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Ցավելով): Հա... բայց դե առո՛ղջ ա երևում... Ասում ա, թե
մեր գեղի օդն ու ջուրը կչաղացնի իրան մեկ ամսվա մեջ:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Որ սեղանը լուսամուտի մոտ էր քաշել և ինքնատեն էր դնում):

Գրիգոր աղան ա գալիս...

ՍԱՅԱԿ.— (Վեր Է կենում): Ի՞նչ... (Չարմացած Է):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Բո՛ւ... Գրիգոր աղա՛ն...

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Միշտ նույն տեղից): Խանութի ու բարիչնի հետ...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Վազելով դեպի լուսամուտը): Դո՞րդ... (Ճառային): Էլ ու՞ր
ես կանգնել... Վազիր ստաբանները բեր... Ամա, կա՛ց, Ե՛ս կգնամ... Արի՛ ինձ
հետ... (Շտապ՝ դուրս Է գնում):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Սահակին): Ես լա՛վ նշան Է, Սահա՛կ, Գրիգոր աղան Էլ Է
գալիս աչքալուսանքի. Էն Էլ կնոջ ու աղջկա հետ... Կարծեմ շատ Էլ մեկ չեր գալիս
ձեր տուն:

ՍԱՅԱԿ.— Սկի՛ չեր եկել այդպես... ընտանիքով...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Տեսնո՞ւմ ես՝ ինչ Է նշանակում յուրիստ որդի ունենալ...

4) Նույնը, Ալեքսանդր, Մարգարիտ, հետո՝ Գրիգոր աղա, տիկ. Վարակյան և
Թերեզա

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Չվարթ և ժպտուն՝ մտնում Է Մարգարիտի հետ. դռան մոտից):
Մատվեյ Եգորիչին իմ մե՛ծ բարևներս...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Գնում Է դեպի նա): Բո՛ւ, Էդ դո՞ւ ես, ա՛յ տղա...

(Համբուրվում են): Ա՛յ թե մեծացել ես, հա ... (Ձեռքերը դնում Է ուսերին):

Յուրիստ, հը՞... Դիպլոմո՛ւ, հարուրանոցնե՛ր... Ա՛յ, սիրում եմ, երբ մարդիկ գիտեն
լավ կարիերա ընտրել... Դե՛հ, ապա՛ մեկ արի այս կողմը... (Մարգարիտին):

Բարև, Մա՛րգո, ո՞նց ես... Ամա Էլ ի՞նչ խոսք... Տեսնում եմ, տեսնում, որ ուրախ

ես... (Ալեքսանին): Ապա մեկ այս կողմն արի, եղբա՛յր, պատմի՛ր մեկ Մոսկվայից
մեր alma-mater-ից...

ՍԱՅԱԿ.— (Որ մուտքի դուռն էր բացել, խոսում Է դեպի դուրս): Համեցե՛ք,
համեցե՛ք, Գրիգո՛ր աղա... Ես ո՞ր խաչիցը... Համեցե՛ք, տիկի՛ն...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Դրսում, բայց լավ լսելի): Դե՛հ, ասացինք Սաշան եկել Է,

աչքալուսանքի գնանք... Աղջիկս Էլ ուզեց...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Քրոջը): Թերեզան Է, չե՞...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Նո՛ւ, եղբա՛յր, այժմ մի շիկ աղջիկ կտեսնես, որ... Էն քո
տեսած Թերեզան չե. մեկ գեղեցկուհի Է դարձել...

ՍԱՅԱԿ.— (Դեպի դուրս, ապա ներս գալով): Շնորհակա՛լ ենք, համեցե՛ք... (Ներս
են մտնում Գրիգոր աղան, կինը՝ ցուլուն հագուստով, Թերեզան՝ պարզ, ծղոտե
գլխարկ, ձեռնոցներ):

ՄԱՐԳԱՐԻՏ.— *(Վազում է դեպի Թերեզան, համբուրվում են)*: Բարև... Ախ ի՞նչ լավ արիր, որ եկար... Այ, Սաշան...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Լուռ մոտենում է և բարևում)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— Բարև ձեզ... Այ, դու բարի՜ ես եկել, Ալեքսան՝ բեկ... Մեր աչքի-գլխի վրան եկել... *(Թոթվում է ձեռքը)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ընդունում է բարևը, ապա մոտենում է Թերեզային)*:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ալեքսանին, ժպտուն և համարձակ)*: Բարև եք եկել... *(Պարզում է ձեռքը)*: Ինձ ճանաչեցի՞ր...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինչպե՞ս չէ, օրիորդ... Բայց մի րոպե ապշել էի, թե որքա՜ն փոխված եմ գտնում ձեզ... *(Լուռ խոսակցում են)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Սահակին)*: Աչքդ լույս, Սահա՜կ բեկ... Ես է տղեդ էլ եկավ ավարտած, դիպլոմո՜վ... Բաս Յոռոմսի՞մն ուր է:

ՍԱՅԱԿ.— Կգա. դուք համեցեք-նստեք:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— *(Լուռ թոթվում է Սահակի ձեռքը, լուռ աչքալուսանքներ ու բարեմաղթություններ՝ խոնարհություններով)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Մոտենում է Մատվեյ Եգորիչին)*: Դուք արդեն այստե՞ղ եք, Մատվեյ Եգորիչ... Այսօր երկրորդ անգամն ենք պատահում միմյանց: *(խոսակցում են միասին)*:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ի՞նչ արած, եղբայր, մենք դեռ էլի շա՛տ կպատահենք... *(խոսակցում են միասին)*:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ալեքսանին)*: Չորս տարի է... Երևի արդեն պառավել եմ, չե՞...

ՄԱՐԳՈ.— Դե, լա՜վ, լա՜վ. քեզանից սիրունն ու ջահելը ո՞վ կա մեր գյուղումը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Զույրս իրավացի է... Գեղեցկացել եք շատ:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ժպտուն)*: Շնորհակալ եմ կոմպլիմենտի համար... Բայց երևի մոռացել եք, որ 5-6 տարի առաջ ինձ տգեղ էլ եք կոչել, անճոռնի էլ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Բողոքող)*: Եթե արել եմ՝ հանցավոր եմ... *(Շարունակում են լուռ խոսակցել)*:

ՍԱՅԱԿ.— *(Տիկին Վարակյանին)*: Ինչպե՞ս չէ, իհարկե կսկսի:

(Շարունակում են լուռ խոսակցությունը):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— *(Գրիգորին)*: Նո՛ւ, եղբայր... Դա արդեն օրենքի գործ է... Եթե թուղթ ունե՛ս... Կանոնավոր մուրհա՜կ... *(Շարունակում են լուռ խոսակցություն)*:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— *(Սահակին)*: Բա Յոռոմսի՞մն ինչու չի երևում... Չլինի՞ ներսում պատրաստությունն է տեսնում... Ի՛հ, նա էլ... Մենք խո չե՛նք եկել ուստե՛ր խմելու:

ՍԱՅԱԿ.— Ա՛յդ ինչ խոսք է... Այս րոպեիս ասեմ գա... *(Գնում է դեպի դուռը)*:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— *(Դիմում է Սահակին)*: Գիտե՛ս ինչ, Սահա՜կ... Էն լավ տանձերիցը... Մի-մի րյումկա արաղ... Ընենց մեկ...

ՍԱՅԱԿ.— Իսկույն, անպատճառ... Մի քանի հատ էլ խիար...

ԳՐԻԳՈՐ.— Մատվեյ Եգորիչի ճաշակը խո գիտե՞ս:

ՍԱՅԱԿ.— *(Ժպտալով նշան է անում և դուրս գնում)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Որ Թերեզայի, քրոջ ու տիկին Վարակյանի հետ մոտեցել են պատշգամբի բաց դռանը)*: Այնքա՜ն կարոտել էի մեր հայրենի լեռներին, դաշտերին ու ջրերին... *(Ցույց է տալիս)* Նայեցե՛ք մեկ... Ի՞նչ կա ավելի շքեղ ու գեղեցիկ, քան մեր այս անտառը, այդ լեռն ու ապառաժները, այդ կարկաչուն գետը...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— *(Նստած տեղից՝ ծաղրով)*: Էլի՜ ինչ... Երևում է, որ Մոսկվայի շրջակայքը գնալու միջոց չես ունեցել... Տո՛, ես Պետրովսկի-Ռազումովսկի լիճը հենց սաղ հայրենիքիդ հե՛տ չեմ փոխիլ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Նրան)*: Դուք սխալվո՞ւմ եք, Մատվեյ Եգորիչ... Ի՞նչ կա այնտեղ, որ համեմատվի մեր երկրի այս բարձր ու շքեղ լեռներին, այս զվարթ, արևի տակ

փայլփլող, վազուն ջրերին, այդ կանաչ-ժպտուն մարգագետիններին... Այ, նայեցե՛ք, օրիորդ: Նայեցեք հեռվի այդ սիրուն արտերին, հանդվորների այդ խմբին...

ԹԵՐԵԶԱ.— Դուք բանաստեղծ եք եղել, Ալեքսանդր Սահակի՛չ... Երևի գրո՛ւմ եք, մինչև իսկ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Նո՛ւ... Պրիսյաժնի՛ր — և բանաստեղծ... Լա՛վ, Սաշա՛, թե աստված կսիրես... Չզվեցրե՛լ են մեզ այդ քո դաշտերը, լեռները, մշակներն ու հանդը...

ԱԼԵԶՍԱՆԴՐ.— Երբե՛ք... Երբեք ես չեմ զզվի... Ուրախությամբ կերթամ այդ լեռներն ի վեր մազլցելու. այդ արոտի, այդ նախիրների մոտ. և հետո՝ տեսնելու մեր թշվառ ու ճնշված գյուղացիների աշխատանքը:

ԳՐԻԳՈՐ.— Յը՛մ... Լա՛վ թշվառներ ես գտել: Մե՛կ հուլա տան քեզ, որ իմանաս, թե ճնշողն ո՞վ է:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ասենք՝ Սաշան ճիշտ է ասում — խեղճ են մեր գյուղացիք. բայց էլի... Այս գյուղաքաղաքը ամենից հարուստն է. բա՛ր, գինի՛... և հետո՝ գավառի կենտրոն, միրավոյ սուղիա՛ր...

ԱԼԵԶՍԱՆԴՐ.— *(Թերեզային):* Ձեզ մի՞թե չեն գրավում այս երկրի շքեղ անկյուններն ու այդ ծաղկավետ լեռները: Երևի դուք էլ զզվել եք արդեն:

ԹԵՐԵԶԱ.— Դե իհարկե: Թեև մենք ձմեռը մեծ մասամբ թիֆլիս ենք մնում, բայց երբ գալիս ենք գյուղ, միշտ միևնույն տեսարանները, միևնույն դեմքերն ու մարդիկ... Եվ հետո, եթե գիտենաք, թե որքա՛ն կոպիտ, կեղտոտ են մեր գյուղացիք:

ԱԼԵԶՍԱՆԴՐ.— Դուք մոռանում եք, օրիորդ, որ նրանք ամբողջ օրը գործում են. իրենց հանգամանքները չեն ներում մեզ պես հագնվել, լա՛վ ապրել:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Նո՛ւ, ֆանտազյո՛ր կասեմ... Տո՛, մեկ հլա ինքդ էլ քննիր և տես, թե այդպե՛ս է: Հագարների տեր գիտեմ, որ է՛լի ախոռի պես տան մեջ է ապրում, կեղտոտ հագնվում...

5) Նույնք, Տիկ. Մանուկյան, Սահակ և Կիրակոս

(Սրանք ներս են մանում, Սահակը՝ օղի, վարունգ և տանձ ձեռքին, տիկ.

Մանուկյանը՝ մուրաբաներ, Կիրակոսը՝ մատուցարան բաժակներով և այլն):

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ելնում է և դիմավորում տանտիկնոջ):* Այ բարի տեսանք, տիկի՛ն, աչքներդ լո՛ւյս, որդիդ էլ եկավ վերջապես...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— *(Շփոթված, մուրաբաները դնում է սեղանի վրա, ձեռք է տալիս, համբուրվում են տիկ. Վարակյանի և Թերեզայի հետ):* Շնորհակալ եմ... բարով ձե՛զ էլ աչքալուսանք անենք... *(Թերեզային):* Դո՛ւ էլ մի լավ բախտի արժանանաս... *(Բոլորին):* Համեցե՛ք, համեցե՛ք, թեյը այս րոպեին... *(Մարգոյին):* Աղջի, հլա չայը չե՛ս շինել... *(Ծառային):* Գնա սովխարին էլ բեր... *(Հյուրերին):* Համեցեք նստեք... *(Տղամարդկանց):* Մի-մի արադ... *(Ամուսնուն):* Բաս հաց ու պանի՞րն ուր ա... *(Վազում է դեպի դուռը):* Կիրակոս, հաց ու պանիրն էլ բեր հետդ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Այ լավ տանտիկին... Սկի 10 րոպե չքաշեց— համ մուրաբա, համ խիար, արա՛դ... *(Տիկին Մանուկյանին):* Տղիդ տեսնելուցը թևեր ես առել-թռչում ես, հա՛, Հռոմսի՛մ:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Դե բա ի՞նչ անեմ, ա՛ ձեզ մատաղ... Մեկ միևնուճար տղա ունեմ, նրա գալո՛ւն էլ չուրախանամ... բա ո՛ւր ա ձեր տիկինը, Մատվե՛յ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Դե ես ի՞նչ անեմ... Հալբաթ ուր որ է՝ կգա...

ԿԻՐԱԿՈՍ.— *(Վերադառնում է՝ բերելով մյուս բաները):*

ՍԱՅԱԿ.— (Լցնում է օղի, կինը թեյ է պատրաստում: Գրիգորը ժպիտը դնալով՝ դիտում է Ալեքսանին և Թերեզային, որոնք Մարգարիտի ընկերակցությամբ՝ խոսում են և ծիծաղում):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Վերցնում է օղու բաժակը և հեռվից՝ Ալեքսանին): Թե աստվածդ կսիրես, Սաշա, շա՛տ ժամանակ ունես դեռ՝ ջահել աղջիկների հետ սիլիբիլի անելու, առաջ մեկ պառավներին պատվիր, մեկ նրա՛նց հետ խոսիր... Թերեզան չի փախչի, մի վախենա... Երկուսդ էլ կրթված մարդիկ եք, իհարկե, շա՛տ կհանդիպեք դեռ, կխոսեք... Հալբա՛թ, Թերեզան գյուղի մեջ ո՛ւմ պիտի գտնի, որ հետը գրուցի, դու էլ գյուղի խլնքոտ աղջիկների հետ խո գլուխ չէս դնի... Բայց առաջ մեկ դե՛սն արի... Այ, էս օյունկան վերցրու... (Տալիս է): Մոսկվա սովորած կլինես կոնծելը... Ապա՛, քեզ հետ մեկ խմենք, շնորհավորենք... Կոլլեգ եմք, ախր... Ես քո՛ ճանկը կընկնեմ, դու՛ ի՛մը... միմյանց լա՛վ կգգգգենք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Լուռ ու ժպտուն՝ վերցնում է բաժակը):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Այ, ըտե՛նց... Դե՛հ, շնորհավո՛ր լինի... բարով լավ գործ ունենաս, չաղ պրակտիկա, սուղիաների դեմ լա՛վ խոսես, հարուրանոցներով ջիբդ տռզացես, հորդ ու մորդ երախտիքը հատուցանես, նրանց էլ, այս ծերության օրերում միջո՛ց տաս հանգիստ ապրելու... Մի լավ, հարուստ, հազարներով աղջիկ էլ ճանկես՝ ու... мое почтение¹...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շնորհակալ եմ... Բայց երևի ձեր ասածներից միայն մեկը կլինի, այն է՝ ծնողացս հանգիստ ապրելու մասին հոգալ: Իսկ չաղ պրակտիկա, հարյուրանոցներ, հազարներով աղջիկ... Ո՛հ, չեմ կարծում, որ ընդունակ լինեմ ա՛յդ աստիճան փչանալու...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Որ ուզում էր խմել, իջեցնում է բաժակը և զարմացել է):

Ո՛նց... Փչանալու... Բա էլ ո՞ւր ես պրիսյաժնի² դարձել, իրավաբանություն սովորել, օրենքների գրքերի վրա մաշվել... Փաստաբանը որ կա՝ երեք երազ է ունենում... չաղ պրակտիկա, հազարներով օժիտ ունեցող աղջիկ և շքեղ նիստուկաց... Համ էլ, ուզես—չուզես, պիտի լինի այդ... Քեզ պես խոսողներ շա՛տ ենք տեսել... Որ հարուրանոցները գան — հազարների կծգտես, հազարները գան...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Խելոք բաներ չեք խոսում, Մատվեյ Եգորիչ: Ինչո՞ւ փաստաբանը պիտի ստեղծված լինի դրա համար: Նա, ընդհակառակն, եղել է, որ պաշտպանի անմեղների, թիկունք դառնա հարստահարվածների...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Տա՛-տա՛-տա՛... Լսե՛լ ենք, լսե՛լ... Զո կենացը. հլա մեկ խմի՛ր... (Խմում է. մյուսներն էլ):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Գուցե և լսել եք, հուսախաբվել... Բայց եթե մի սուղիա³ անպիտան է կամ կաշառակեր — դա չի նշանակում, որ բոլոր սուղիաներն էլ անպատճառ պիտի կաշառակեր լինեն ու անպիտան...

ԳՐԻԳՈՐ.— Այ թե բռնեցիր... (Ծիծաղում է): Հիմի եկեք թամաշա անենք, թե երկու յուրիստները ո՞նց են իրար յախիցը քաշ տալիս... (Սահակին): Չէ, Սաշան զոռբա է եղել...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Տաքանում է): Посто́й, посто́й⁴... Մենք էլ ենք փաստաբանություն արել, ճառ խոսել... (Ալեքսանին): Չէ՛, մեկ դու է՛ն ասա, Սաշա. բաս որ չաղ պրակտիկան գա — կմերժե՛ս... Որ հազարներով աղջիկ սիրես — չէ՛ս ամուսնանա, կամ փողը չէ՛ս վերցնի... Հը՞... (Հաղթական): Ասա՛, Է... Ե՛տ կտաս, կասես՝ չե՛մ ուզում...

¹ Ռուսերեն ոճ. «Հարգանքներս»:

² Փաստաբան, երդվյալ հավատարմատար:

³ Դատավոր:

⁴ Նշանակում է «կաց, կաց»:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Հանդարտ): Ես անիրավության կողմը չեմ լինի, զրկողին չեմ պաշտպանի — թեկուզ հազարներ տան: Եվ աղջիկն էլ չեմ առնի, որովհետև նա հարուստ օժիտ ունի...

ԹԵՐԵԶԱ.— Բրավո... Մատվեյ Եգորիչը հաղթվում է:

ԳՐԻԳՈՐ.— Այդպե՛ս, հա՛... Ապա՞, Սաշա, մեկ լա՛վ դրան...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Постой, ասում եմ, է՛է... Սահա՛կ, Էդ րյումկաները մեկ լցրո՛ւ, բողազս չորացավ... (Կարմրած՝ Ալեքսանհն): Ո՞նց թե հազարներ տան՝ անիրավի կողմը չես բռնի... Տո՞, որ ասենք, մի մարդասպան գա քեզ մոտ, որ դու էլ հաստատ գիտենաս, որ նա անիրավ է... Մի քանի հազար խոստանա, որ իրեն արդարացնես, պաշտպանես դատարանում — չե՞ս անի, կմերժե՞ս... Էլ ինչացո՛ւ պրիսյաժնի ես, հը՞... կմերժե՞ս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Կմերժեմ:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Բո՛ւյ... Բա դու քո թշնամին ե՞ս... Ե՞րբ է տեսված, որ փաստաբանը փող շահի իրավացի կողմից, լավ վարձատրություն տալիս են միշտ անիրավները:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Սաստի՛կ սխալվում եք... Անիրավների ձեռքով մեղադրվածներն ավելի շատ են, քան անիրավները, ավագակները... զրկվածներին պաշտպանե՛լն էլ փող է բերում: Բայց — որը գլխավորն է — հոգեկան մեծ բավականություն է զգում մարդ, երբ հաջողվում է կորզել ավագակի, հարստահարողի ձեռքից մի անմեղ գոհ, մի ազնիվ աշխատավորի... Ա՛յ, երբ ինձ գործի մեջ տեսնեք հենց այստեղ, գուցե և ձե՛ր դատարանում...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Վախեցած): Ի՛նչ... չլինի՞ մեր գյուղումն ես ուզում փորձել դալլաքությունը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այո՛, ես վճռել եմ այստե՛ղ իսկ մնալ և գործել... Այսպիսի խուլ անկյուններում ավելի շատ են անիրավություններ ու հարստահարություններ, որոնց դեմ կռվել է պետք... Եվ ես, որ սովորե՛լ եմ և գինվել այդպիսի կռվի համար — պարտականություն եմ զգում նախ և առաջ ծառայել ի՛մ հայրենիքին, ի՛մ թշվառ եղբայրներին...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Կնճռոտ): Ահա՛ թե ի՛նչ... Նոր բանե՛ր ենք լսում...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Ալեքսանհն): Դուք կատակ չե՞ք անում, ուզում եք գյո՛ւղը մնալ...

Զմե՛ռն էլ... և ո՛չ թե Թիֆլիս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Կատակ չեմ անում: Թիֆլիսում շա՛տ կան փաստաբաններ, իսկ գյուղերում ո՛չ ոք չկա. և զանազան խարեբա արվակատներ, հաճա՛խ միացած վաշխառուների հետ, քամում են գյուղացոց, քանդում նրանց, թշվառացնում...

Վճռել եմ իմ գիտությունով օգնել հայրենակիցներին, հասկացնել օրենքն ու նրանից օգտվելու միջոցները... Ա՛յդ եմ երազել ես, երբ ուսանում էի, այդպե՛ս երազով էլ եկել եմ ու պիտի մնամ գյուղում գործելու:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ֆի՛հ... գյուղի փաստաբան... Մարդ երեք-չորս տարի Մոսկվա սովորի, դիպլոմ ունենա ծոցը — և գյո՛ւղ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Հեզկոտեմ): Եվ դեռ ուզում է գյուղի պրակտիկայով ի՛նքն էլ ապրել, ծնողներին էլ օգնել... Կտեսնենք... (Ալեքսանհն): Դեռ դու աղ բերելո՛ւ ես գնում, որդի՛...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ես դրամի հարստության պետք չունեմ. մի կտոր հաց ունենք մեր այգուց — և դա մեզ բավական է... Այնպես չե՞, հա՛յր, այնպես չե՞, մայր... (Գնում է դեպի Թերեզան):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Ասենք, իհարկե, ասածով՝ քաղցած չենք մնա... բայց դե քաղաքումը փող կաշխատեիր, մեր...

ՍԱՅԱԿ.— (Արագ՝ միջահատում է): Լա՛վ, լա՛վ... Թո՛ղ, Սաշա, թո՛ղ այդ բոլորը: Ի՛նչ ես շտապում... Զի՛չ հանգստացիր, ամառս մնա՛, կազդուրվի՛ր... Դեռ օր շա՛տ կա:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Նո՛ւ, իհարկե, իհարկե, եղբայր: Հո այս վերջին անգամը չէ՛, որ տեսնվում եմք: Ելի՛ կհանդիպենք, Ելի՛ կխոսենք... Ինքդ էլ մեկ աչքովդ կտեսնես, մեր գործերի ու մարդկանց հետ կծանոթանաս... *(Վերցնում է տանտիկնոջ առաջարկած թեյը և նստում):*

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Լուռ ժպտում է, հետո թերեզայի և Մարգոյի հետ անցնում է դեպի լուսամուտը):*

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Թեյ խմելով):* Գյո՛ղ, գյո՛ղ... Որ չե՛ն ասում: Ի՞նչ կա գյուղումը... *(Սահակին):* Եվ ո՞վ է դրա գլխի մեջ լցրել, թե գյուղում հարստահարում են, գյուղում օրենքը հասկացող չկա... Բաս Մատվեյ Եգորիչը օրե՛նք չգիտե. բաս մենք, որ կյանքներս դատարաններումն ենք անցկացրել... Հենց ամեն մի գյուղացի... Օրե՛նք չգիտեն... Ապա՞, թե կարող ես, խաբի՛ր մեկ մի գյուղացու... ՍԱՀԱԿ.— Դե իհարկե... *(Քիչ կամաց):* Ջահել է... Նո՛ր է ավարտել:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Հա՛, իհարկե, դեռ քամիներ կան... Գրքեր, լրագիրներ է կարդացել... Հայ-հարայ, գյուղերումը թալանո՛ւմ են, հարստահարո՛ւմ, փաստաբան չկա, սուղիեն կաշառակեր է. չգիտեմ՝ օրենքը չե՛ն գործադրում, վաշխառուներ կան... Թո՛ղ մեկ գան հենց մեր արխիվը քննեն, թե մի հատ վեքսիլ գտնեն՝ 40 տոկոսով գրա՛ծ... Բաս ես օրե՛նք չգիտեմ, թո՛ւյլ կտամ...

6) Նույնը և Արշակ (գյուղական տանուտերը)

ԱՐՇԱԿ.— *(Երևում է դռան մեջ):* Բարև ձեզ...

ՍԱՀԱԿ.— *(Ելնում է, գնում դեպի նա):* Ա՛յ, համեցեք, տանուտե՛ր... աչքներիս-գլխներիս վրա:

ԱՐՇԱԿ.— *(Սեղմում է նրա ձեռքը և լուռ շնորհավորում):*

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ուռա՛, տանուտե՛րն էլ եկավ...

ԱՐՇԱԿ.— *(Մոտեցող Ալեքսանին):* Բարի եք եկել, պ. Ալեքսանդր:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Սաշա , մեր տանուտերն է, հա՛, Էդպես ջահել... Դե՛հ, էլ ի՞նչ արած, աշխարհս հիմի ջահելներինն է... Ուսում առա՛ծ է, հաա՛... Ներսիսյանո՛ւմն է սովորել, մի քիչ էլ փիլիսոփա է... *(Ծիծաղ):*

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իրա՞վ, այժմ դո՛ւք եք մեր տանուտերը: Շատ ուրախ եմ: Մենք անցյալում քիչ ենք հանդիպել, բայց այսուհետև հույս ունեմ, որ հաճախ տեսնվենք:

ԱՐՇԱԿ.— Ուրախ կլինեմ: *(Դառնում է մոտեցող տանտիկնոջ, և, ձեռքը սեղմելով, լուռ շնորհավորում):*

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— *(Փոխադարձ լուռ շնորհակալություններ):*

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— *(Օղու բաժակներով մոտենում է):* Ապա՞, տանուտե՛ր, առ մեկ այս. շնորհավորի՛ր, աչքալուսանք արա...

ԱՐՇԱԿ.— *(Ժպտում):* Շնորհակալ եմ. հացս նո՛ր կերա:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ոչի՛նչ, սա կմարսեցնի:

ԱՐՇԱԿ.— Չէ՛, շնորհակալ եմ... *(Ալեքսանին):* Երևի երկար չեք մնա մեզ մոտ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ընդհակառակն, երկար կմնամ:

ԱՐՇԱԿ.— Ամառն, իհարկե, քաղաքում շատ շոգ է լինում, մեզ մոտ լավ է:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այո՛, բայց ես ձմեռն էլ կմնամ: Դեռ շա՛տ կձանձրացնեմ բոլորիդ, մանավանդ ձեզ:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Լսո՛ւմ ես, տանուտե՛ր. Սաշան ուզում է մեր գյուղումն սկսել իր պրակտիկան... Ասում է՝ գյուղում թալանում են, պետք է օրենք հասկացնող... Էլ բան ու գործ չունենք, Ելի ...

ԱՐՇԱԿ.— *(Չարմացած և հետաքրքրված):* Իրա՞վ... Մեր գյուղո՞ւմն եք ուզում գործել... *(Ուրախ):* Հիանալի՛ բան կլինի: Որ գիտենաք, թե որքա՛ն պետք ունենք

մի փաստաբանի, որ հասկանար, օգներ տանջվողներին: (*Խոսելով գնում է դեպի պատշգամբը*):

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Գրիգորին*): Պրծա՛նք... Գտա՛վ իրեն պես ֆանտազյորը ... Հմի երազներ կտեսնեն, պլաններ կսարքեն, որ էլ ասել չի լինի...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Մռայլ*): Հիմարություն... Մի ամիս չի քաշի, կփախչի գյուղից: Ախր գյո՛ղն ինչ, փաստաբա՛նն ինչ... (*Կռանում է դեպի նա և ավելի ցած*): Մեկ էլ, գիտե՞ք, որ բա՛ն է, եղ գյուղացիները գործեր տան դրան, էլ դժվար կլինի ձեզ շուտ-շուտ վճռել ու կարճ կապել: Էնքա՛ն կխոսի, կձգձգի, Էնքա՛ն օրենքների հողվածներ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Կնճռոտ*): Չէ՛, տեսնում եմ, որ գլխիս խաթաբալա է լինելու սա... Հազը մեզ-մեզ գործերը վերջացնում էինք:

ԳՐԻԳՈՐ.— Իհարկե... (*Ավելի է կռանում և փսփսոցով խոսում*):

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Մարգոյին*): Լա՛վ, գնանք տեսնե՛նք... Սաշային էլ ասենք... (*Հեռվից՝ Ալեքսանին*): Ալեքսանդր Սահակիչ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Պատշգամբից քիչ ներս գալով*): Ինձ հե՛տ եք, օրիո՛րդ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ուզում եմք պարտեզ իջնել... Գնա՛նք, մեզ հետ պ. տանուտե՛րն էլ թող գա, այնտեղ կխոսակցենք:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինչո՞ւ չէ... (*Արշակին*): Կգա՞ք մեզ հետ, պ. Արշակ:

ԱՐՇԱԿ.— Ուրախությամբ, միայն մի քանի րոպեով, հետո ես այնտեղից կգնամ... քիչ գործեր ունեմ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Նրա հետ ներս է գալիս*): Գնա՛նք ուրեմն... Մինչև իսկ մեր խոսակցությունը կարող ենք թողնել ուրիշ օրվան: Ես կգամ ձեզ մոտ գուցե վա՛ղն իսկ: Դեռ շատ տեղեկություններ կուզեի ունենալ:

ԱՐՇԱԿ.— (*Խոնարհվելով*): Որքան ուզե՛ք՝ պատրաստ եմ. միայն թե դուք մեզ մոտ մնացեք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Անշո՛ւշտ... (*Թերեզային*): Գնա՛նք, օրիո՛րդ:

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Հորը*): Հայրի՛կ, մենք պարտեզ ենք իջնում... Եթե դուք ուզում եք գնալ՝ ինձ մի՛ սպասեք, ես հետո կգամ... (*Ալեքսան, Թերեզա, Մարգո և Արշակ՝ գնում են*):

ԳՐԻԳՈՐ.— Հա՛... Գնացեք... (*Մնացյալներին*): Թող գնան, ջահել ենք, թող քիչ չանա խփեն...

(*Դրսից լսվում են հեռավոր եկեղեցու զանգակների ձայներ*):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Ըհը՛, զանգերը խփեցին... (*Խաչակնքում են ամենքը*):

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (*Ոտքի է ելնում*): Զգնա՛նք, Գրիգո՛ր. Թերեզան երևի դեռ շա՛տ կմնա այստեղ:

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Ելնում է*): Հա՛... Լավ, գնանք: (*Սահակին*): Դե՛հ, մեզ մոտ կգաք դուք էլ, իհարկե: Բարեկամություն անենք: Սաշային ես շա՛տ սիրեցի... Դե իհարկե, Էն որ ասում է, թե գյուղումը կմնա — շատ էլ հավատալու բա՛ն չի. դուք մի՛ տխրեք, գրքեր կարդացած կլինի, բանե՛ր լսած... Նրանց քամի՛ն է: Եղ նոր ավարտածները բոլո՛րը սկզբում բոթբոթացնում են այդպես... Թող մի քիչ դեռ մնա, զգվի ամեն բանից... (*Տանում է Սահակին մի կողմ և տաք-տաք խոսում հետը*):

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (*Տիկ. Վարակյանին*): Ինչո՞ւ եք շտապում, մնացեք, երեկոյան մի լավ քեֆ կանենք... (*Մատվեյ Եգորիչին*) Տիկինդ էլ խո չեկավ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Հա՛... Տեսնես էլի ինչ է պատահել... (*Ելնում է*): Մեկ գնամ տեսնեմ ինչո՞ւ չեկավ:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Վո՛ւյ, չէ՛, չէ՛, նստիր, ո՛ւր ես գնում... Ծառային կորկենք:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Չէ՛, ես կերթամ... Համ էլ մի քիչ ման գամ, շոգ է այստեղ...

Հետո Է՛լի կգամ, միասին կգանք... (*Վերցնում է գլխարկը*): Թող Սաշան էլ մի քիչ մասլահաթ անի Թերեզի հետ... Ջահել են... (*Գրիգորին՝ նշանակալից ակնարկով*): Որ ճրագով փնտրեիր, Է՛, այսպես փեսացու...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ծիծաղելով և իբրև թե նեղացած)*: Ի՞նչ եք հրամայում... Թողնե՛ք այդ խոսքերը...

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՛հ, Մատվե՛յ Եգորիչ, գյուղի արևակա՛տ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Գյուղի արևակա՛տս որն է... Մարդը պրիսյաժնի է, հասկանո՞ւմ ես: Հազար արևակատի մի ձեռքով հուլա կտա, ջեբը կդնի...

(Սահակին): Դե՛հ, ցտեսություն, կգանք... Բաս մեկ լավ քեֆ ենք անում այս երեկո, հա՛, Հռոմմսի՛մ:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Անպատճառ: Ասել եմ, որ մի լավ գառ մորթեն:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ա՛յ, շատ ապրես... Մե՛կ քեֆ անենք, որ սա՛ղ գեղը հավաքվի գլխներին... *(Գնում է ծիծաղելով)*:

7) Մնացածները, վերջում՝ Կիրակոս: *(Քիչ լուռ է բեմի վրա: Գրիգորը ու կինը՝ կանգնած: Տիկին Մանուկյանը սեղանն է ժողովում, Սահակը՝ օղին)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— Էդպե՛ս... Տղա՛դ էլ եկավ... Հիմի էլ խո չե՛ս գանգատվի, որ դժվարության մեջ ես, Սահա՛կ բեկ: Աստուծով լավ փող կաշխատի, պարտքդ էլ կտաս... *(Մոտեցող Սահակին քիչ մի կողմ է տանում)*: Բայց գիտե՛ս, աշխատիր գլխիցը հանել գյուղում մնալու հիմար միտքը... Ախր գյուղը ի՞նչ եկամուտ կտա նրան: Որ սաղ տարին աշխատի, սկի մի քանի հարյո՛ւր էլ չի ունենա: Հետո՛, դրանով պարտքիցդ կպրծնե՛ս...

ՍԱՅԱԿ.— Իհարկե... Տեսենք... Խենթություն է ասածը...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ձայնը ավելի է բարձրացնում)*: Իհարկե՛ խենթություն է... Ի՞նչ գործ պիտի ունենա գյուղումը: Մեկը հենց ես, մի՞թե պետք ունեմ փաստաբանի... Սկի՛ էլ չէ: Ողջ կենա քաչալ Մարտիրոսը, համ Եժան, համ էլ օրենքը իմացող... Չէ՛, հիմարություն թող չանի. թող գնա Թիֆլիս. փող չունի՝ տամ. մի լավ կանտոր բաց անի... Ես խոսք եմ տալիս, որ մենակ հենց ինքս տարեկան նրան 2-3 հազարի գործ տամ... Այնքա՛ն կապեր ունեմ, բոլորին էլ կծանոթացնեմ. տղայիս պե՛ս նայեմ... Հը՞, սրա՛ն ինչ կասես, Հռոմմսի՛մ:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Իհարկե, քե՛զ մատաղ, Գրիգո՛ր աղա... Դե՛հ, հլա նո՛ր ա եկել, ջահե՛լ ես... Ես գիտեմ, կերթա Թիֆլիս... Զաղաքի սովորը՝ գեղից շուտ կզգվի: Թող հլա մեկ ամառս հանգստանա:

ԳՐԻԳՈՐ.— Թող հանգստանա, քե՛ֆ անի: Իմ տո՛ւնս էլ առաջը բաց, իմ բաղերն էլ... Շուտ-շուտ դրկեք մեզ մոտ. Թերեզան էլ հազր մի կրթված մարդու երես կտեսնի...

ՍԱՅԱԿ.— *(Աղաչավոր)*: Մնացեք մեզ մոտ... ընթերի՛նք...

ԳՐԻԳՈՐ.— Չէ՛, գործեր կան... Մարդի՛կ են գալու մոտս... Հա՛... *(Էլի մի կողմ է տանում Սահակին)*: Մուրհակիդ ժամանակը մի-երկու ամիս է մնում, գիտե՛ս... Դե լավ, հոգս մի՛ անի, ես քեզ նեղություն տվողը չեմ... Չես կարող՝ ջա՛նդ սաղ ըլի... Հլա կուզես՝ պատռեմ-զցեմ: Սաշա՛յին դուրբան անեմ, նա էլ... Մի քանի հազարը ի՞նչ բան է, որ քեֆդ կոտրեմ... Ոչի՛նչ, թող մնա. երբ կարողանաս, Սաշան աշխատի...

ՍԱՅԱԿ.— *(Ուրախ թոթվելով)*: Շնորհակալ եմ... Թագացնենք բաս մուրհակը:

ԳՐԻԳՈՐ.— Չէ՛, ի՞նչ հարկավոր է... քեզնից ուզո՛ղը չկա: Երբ Սաշան աշխատի՝ կամաց-կամաց կտաք:

ՍԱՅԱԿ.— Ո՛ղջ մնաս... Թեթևացրիր ինձ. թե չէ՝ ի՞նչ պիտի անեի: Մի մե՛ծ բեռից ազատեցիր ինձ...

ԳՐԻԳՈՐ.— Զեֆդ քո՛ք պահիր... Հա՛, Սաշային Էգուց մեր տո՛ւն բեր. դուք էլ եկեք մեզ մոտ ճաշենք, մի քիչ խոսենք... բարեկամանա՛նք... *(Մոտենում է տիկիններին)*: Դեհ, գնա՛նք, Սաթենի՛կ... *(Ձեռք է տալիս տանտիկնոջը)*: Մնա՛ք բարև...

(Իրար ձեռք են թողնում, հայկական ձևերով բարևներ. ճանապարհ են դնում հյուրերին, դռան միջից՝ բարևներ):

ՍԱՅԱԿ.— *(Ներս է գալիս, ձեռքերն ուրախ շփում է, հետո՝ դեպի սեղանը գնացող կնոջը):* Լսեցի՞ր, ա՛յ կնիկ... Սկի՛ չէի հավատա: Գիտե՞ս, մուրհակն ուզում էր պատռի, պարտքս ոչնչացնի:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— *(Ապշած):* Բո՛ւյ... Հրա՛ջք ես պատմում:

ՍԱՅԱԿ.— Բա՛ս... Ասում է՝ թող Սաշային դուրբան լինի... Ասում է՝ չե՛մ ուզում, թող մնա, երբ Սաշան աշխատի... *(Խորհրդավոր):* Չէ՛, ինչպես տեսնում եմ, Սաշան կպավ աչքին:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— *(Սեղանին է մոտենում և սկսում հավաքել):* Հա՛, ի՛նչ լավ կլիներ: Թե՛ պարտքիցը կազատվեիք, մեր տունն ու բաղը կպրծացնեիք, թե՛ փող էլ կտար վրան... *(Դառնում է դեպի ներքին դուռը և ձայնում):* Կիրակո՛ւս...

(Ամուսնուն): Հը՞, ճիշտ չե՛մ ասում:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— *(Լուռ՝ մոտենում է):*

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— *(Նրան):* Հավաքի՛ր... Գառը մորթեցի՞ր:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Հրամանք ես. քերթում եմ:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Լավ, գնանք պատրաստություն տեսնենք... Սամավարը վերցրու... *(Ինքն էլ բաժակներն է վերցնում):* Հետո կգաս մնացածներն էլ կբերես... *(Գնալիս՝ ամուսնուն):* Հը՞, քեֆդ լավացավ, չե՞... Ինչ ուզում եմ՝ ասեն. Գրիգոր աղան լա՛վ մարդ է: *(Դռան միջից):* Սաշան էլ, ինչպես տեսնում եմ, Թերեզի...

ՍԱՅԱԿ.— *(Միջահատում է):* Լա՛վ, լա՛վ, հերի՛ք է: Ի՛նչ ես էլի ամենքին ասում:

Ձենդ փորդ քաշի՝ տեսնենք ի՛նչ կանենք: *(Տիկին Մանուկյանը գնում է):*

ՍԱՅԱԿ.— *(Ձեռքերը շփելով՝ մի քանի քայլ է անում, հետո գնում դեպի պատշգամբ: Փողոցից լսվում են հեռավոր երգի և երաժշտական գործիքի խուլ ձայներ: Սահակը մի բան է հիշում, շտապով գնալ է ուզում, բայց դրսից լսվում են քրքիջների ձայներ: Կանգ է առնում):*

8) Նույն, Թերեզա, Ալեքսանդր և Մարգո *(ծիծաղելով ու քրքիջներով ներս են խուժում):*

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Կիսովին դեպի դուրս):* Այդ չեղա՛վ, օրիորդ, դուք խոսք տվիք ասելու... *(Ներս է գալիս):*

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ներս է մտնամ, կոկետությամբ):* Չե՛մ ասի... Դա իմ գաղտնիքն է:

ՄԱՐԳՈ.— Թող չասի, ե՞ս կասեմ: Քե՛զ համար էր, Սա՛շա, քե՛զ համար:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Բողոքելով):* Չհավատաք, սո՛ւտ է, դիտմամբ է ասում, որ ինձ կարմրացնի... *(Մարգարիտին, իբր թե բարկացած):* Չա՛ր, չա՛ր... *(Կարմրում է, հետո հարձակվում Մարգոյի վրա, բայց պինդ գրկում է և համբուրում):*

ՍԱՅԱԿ.— *(Լրջացած):* Վա՛, վա՛... Ի՛նչ է եղել, ինչո՞ւ եք կռվում... *(Երբ տեսնում է վերջը՝ ծիծաղելով):* Հա՛, համբուրվո՞ւմ եք... դա ուրիշ բան:

ՄԱՐԳՈ.— *(Պոկ է գալիս Թերեզայի գրկից և հորը):* Գիտե՞ս, հայրի՞կ...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Արգելում է):* Չասես, Մարգո՛, չասես, ամոթ է:

ՄԱՐԳՈ.— Ինչո՞ւ է ամոթ, կասեմ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Չասե՛ս, չասե՛ս...

ՄԱՐԳՈ.— *(Վազում է հոր մոտ):* Կասեմ... գիտե՞ս, հայրիկ, էն օր խոտ կա, երեք թերթ ունի... Թերեզան քաղեց... *(Թերեզային՝ որ ուզում է արգելել):* Թո՛ղ, Թերեզա... Հա՛... Քաղեց, ամեն մի տերևի մի-մի տղամարդի անուն հիշեց մտքումը... Իհարկե, Սաշայինն էլ կար. հետո ասաց.— «Սիրո՞ւմ է ինձ»... և քաղեց: Խոստացել էր եղածը ասելու, բայց չասաց:

ՍԱՅԱԿ.— *(Ժպտալով):* Բաս որ չի ասել, ուրեմն Սաշա՞ն կլինի:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ո՛հ, ո՛հ, նա՛ չէ, նա՛ չէ... ուրի՛շն է:

ՍԱՅԱԿ.— *(Շոյելով նրան)*: Դե լավ, ի՞նչ կա ամաչելու: Ինչի՞, որ Սաշան լինի՝ չե՞ս ուզի... Ի՞նչ է, չե՞ս հավանում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Հայրի՛կ, թո՛ղ...

(Երաժշտության ձայնը ավելի է մոտենում):

ՍԱՅԱԿ.— *(Լրջանում է)*: Դե՛, հանա՛ք եմ անում...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ինչ հանաքչի՞ն եք, Սահա՛կ Պետրովիչ... *(Մոտենում է լուսամուտին)*:

Սա՛ ինչ մուգիկա է: *(Նայում է)*: Նայեցե՛ք, Ալեքսանդր Սահակիչ, կույր աշուղներ են:

(Ամենքը մոտենում են լուսամուտներին: Թերեզան ու Ալեքսանդրը՝ մեկի առաջ, Սահակն ու իր աղջիկը՝ մյուսի):

ՍԱՅԱԿ.— Քոռ Եղիկն է... Կուգես՝ ասեմ այս երեկո մեզ մոտ գա, Սա՛շա. լավ-լավ երգեր գիտի ասել:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Հայերե՛ն:

ՍԱՅԱԿ.— Այո՛. նոր-նոր խաղեր, լավ էլ ձայն ունի, ամբողջ գիշեր կերգի, հյուրերին կզվարճացնի:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Դառնալով հորը)*: Ի՞նչ է, հյուրե՞ր կլինեն այս երեկո:

ՍԱՅԱԿ.— Մի ողջ գառն ենք մորթել. Մատվեյը կլինի, ուրիշներն էլ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ Գրիգոր աղան ու տիկինը:

ՍԱՅԱԿ.— Նրանք չուզեցին... Գրիգոր աղան ասաց, որ գործեր ունի:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ուրեմն ե՛ս էլ գնամ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինչո՞ւ, դուք մեզ մոտ մնացեք:

ՄԱՐԳՈ.— Այո՛, մնա՛, Թերեզ. հետո ծառան քեզ կտանի:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինչո՞ւ, ես ինքս կտանեմ... Ուրեմն մնո՛ւմ եք...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ժպտալով նրան)*: Է՛լ ի՞նչ արած, որ այդպես եք ուզո՛ւմ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շնորհակալ եմ... *(Հորը)*: Հայր, իմաց տուր երգչին, թող մեզ մոտ լինի այս երեկո: *(Թերեզային)*. Դուք է՛լ սիրում եք այդ երգերը: Ես շա՛տ եմ սիրում և շա՛տ էլ կարոտել եմ... նրանց մեջ խոր զգացմունք կա...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ե՛ս էլ սիրում եմ. մի քանիսներն էլ ինքս երգում եմ... Բայց լսենք՝ տեսնենք ի՞նչ է երգում...

(Երգը մոտենում է: Երգում են Հ. Հովհաննիսյանի «Արագն եկավ լափին տալով» երգը: Բոլորը լուռ՝ լսում են: Ալեքսանդրը համարյա սիրալեր՝ կպել է Թերեզային, և սա ետ չի քաշվում: Սահակը մեկ-մեկ նայում է և ժպտում: Մարգոն էլ նայում է, հետո բոթում հորը, որ նայի և լուռ ծիծաղում է:

Երգը շարունակվում է երաժշտության հետ, և վարագույրը կամաց-կամաց իջնում է:

ՎԱՐԱԳՈՒՅՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՎԱԾ

Մանուկյանների այգին. ամառվա վերջերն է: Բեմի աջ կողմից մի քանի աստիճաններ և մի դուռ՝ տանում է դեպի ներսը: Դռան երկու կողքին՝ ծառեր: Սանդուղքի մյուս կողմից՝ ծաղկանոց, դեպի խորքը: Բեմի առաջ՝ նստարան, քիչ հեռու, ձախ, մի սեղան, որի վրա կա ուտելիք, բաժակ: Սեղանի մոտ՝ աթոռներ: Խորքում մի կարճ ցանկապատ՝ մեջտեղը մեծ դարբաս: Ցանկապատի մյուս կողմը փողոցն է: Հորիզոնում երևում են անտառ ու լեռների ստվերագծեր: Կեսօր է:

1) *Բաղդասար-ամի, Չաքար, Մարգար, Սերոբ, հետո՝ Կիրակոս*

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Յրում է այգու դուռը և զգուշ՝ ներս մտնում: Ետևից երևում են մյուսները: Չորս կողմն են նայում ամենքը, հետո ներս են գալիս): Ըստեղ չի...

Նե՞րս գնանք...

ՉԱՔԱՐ.— (Առաջ է գալիս): Ինչի՞ չէ. խնդիրք ունենք, փո՛ղ ենք տալու...

(Յամարձակ գնում է դեպի տան դուռը):

ՄԱՐԳԱՐ.— Կա՛ց, տո՛, Կիրակոսի՛ն ձեն տու... Էշ խո չե՛նք, որ բիրդան ներս ընկնենք:

ՍԵՐՈԲ.— (Քայլում է դեպի տան դուռը): Կացե՛ք ես ձեն տամ...

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Տան դռնից երևում է սրճամանը ձեռքին: Երբ տեսնում է գյուղացոց՝ խստությամբ): Յո՛, ի՞նչ ա. ի՞նչ եք ուզում:

ՉԱՔԱՐ.— Աղին մեկ ձեն տա՛ս, քե՛զ մատաղ:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Ո՞ր աղին:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Ալեքսան բեկին... Գործ ունենք:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Յրեն ինքը կգա հիմի... Սուդո՞ւմը գործ ունիք:

ՄԱՐԳԱՐ.— Յա՛, իմը սո՛ւղի գործ ա:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Ես էլ եկա, հանց որ... Ասում են, չանի, Ալեքսան բեկը... հանց որ... զակո՛ն ա գտել ասում են... որ բա՛ն ա, վերսիլով պարտքը կարանք չտանք:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Ցած է դնում սրճամանը և ծիծաղում): Ո՞նց... Բա որ ըտենց ըլեր, առաջ հագր եղ զակոնովը ի՛մ վեքսի՛լը կոչնչացներ... Լա՛վ են էշացրել քեզ, ամի՛...

ՉԱՔԱՐ.— Դե ամին մեղավոր չի... Բյաչալ Մարտիրո՛սն ա ասել... Յալքաթ ծիծաղած կըլի:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Բա ինչպե՛ս անենք, քե՛զ մատաղ... Բա թողամ հանց որ... բա՞ղս էլ խլի... Ես տարի խո բերքիս կե՛սն էլ կտանի:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Ո՞վ, Գրիգոր աղա՛ն... (Մտնելում է խորհրդավոր): Թե խելք ունես, ամի՛, անսա՛ս տեղդ գնա. Գրիգոր աղան ուզում ա Ալեքսան բեկին իրան փեսա շինի... իմացա՞ր...

ԲՈԼՈՐԸ.— Բո՛... Ղո՞րթ...

ՉԱՔԱՐ.— Լսել եմ: Սրանց ասում էի՝ չէին հավատում... Տեսա՞ր, Բաղդասա՛ր ամի. դե հմի բա՞ղդ էլ գնաց, դու էլ հետը:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Գլուխն է երերցնում): Բա ասում էին՝ Ալեքսան բեկը ուսում առած մարդ ա, գեղացու ցավը գիտի՛, արդարության կողմը կբռնի...

ՄԱՐԳԱՐ.— Դե արդարությունն էլ է՛ն ա, որ մարդ իր աներոջը դատաստանի չի քաշի, է՛լի... Բա չե՛ս իմանում, որ երկու տեսակ արդարություն կա:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Էդ խո աբլակատ Մարտիրոսը դառավ... Փող չունեցողի համար, ասում ա, ուրի՛շ արդարություն, հարուստի համար՝ ուրի՛շ: (Գլուխն է երերցնում):

Բա ինձ ասել են, թե օրենքը ամենքի համար մե՛կ ա...

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Մեկ լինելը՝ մեկ ա, ամա արի տես, որ ինձ ու քեզ համար օրենքով շարժվողները մեկ չեն... Ամա դո՛ւ գիտես, կուզես՝ սպասիր. հմի աղեն կգա:

ՍԵՐՈԲ.— Ե՛ս էլ խնդիրք ունեմ...

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Քոնը իմանում եմ... (Գնում է դեպի դուռը): Մի քիչ ըտեղ կացե՛ք, Էս ա՛ կգա...

2) *Նույնք և Ալեքսանդր*

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ամառվա հագուստով, գլուխը թաց, մտնում է տան դռնից):

Յա՛... Գյուղացի՞ք են... (Մտնելում է): Բարև ձեզ: Երևի ինձ հետ գործ ունեք:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Յրամանք ես, Ալեքսան բեկ... Սո՛ւղի գործ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Լա՛վ... Համեցեք նստեք... (*Կիրակոսին*): Ո՛ր ես գնում, ինձ համար կոֆե բերի՞ր:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Է՛ն ա բերել եմ... Մարգարիտը կգա՝ կլցնի (*Գնում է*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Նստում է նստարանի վրա*): Համեցե՛ք, նստե՛ք:

ՉԱՔԱՐ.— Վնա՛ս չունի, աղա՛, սենց էլ լավ ա:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Չէ՛, ինչո՞ւ... Ա՛յ, Էն աթոռները առեք... Եվ կամ մեկդ հենց այստեղ, կողքիս նստեք... Ի՞նչ է, քաշվո՞ւմ եք... Ձեր գյուղացին չե՞մ, թե՞ ես յադ եմ ձեզ համար:

ՍԵՐՈԲ.— Ինչի՞ յադ, քեզ դուրբան, մեր Սահակ բեկի տղան չե՞ս, մեր քուչեքումը, մեր տներումը քի՞չ ես խաղացել...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Հա՛... Ավելի լավ... Մենք բոլորս էլ մի երկրի գավակներ ենք և եղբայրներ: Ի՞նչ անենք, որ ես Մոսկով եմ գնացել... Խո էլ ըստեղացի՞ եմ, գյուղացի և ձեր ընկերը... Նստի՛ր, Բաղդասա՛ր ամի, դու խո յադ չե՞ս, հորս հասակի մարդ ես... Ա՛յ, այստեղ, կողքիս նստիր... Դո՛ւ էլ գործ ունես սուղումը...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (*Նստում է կողքին և սկսում է համարձակություն ստանալ*): Դե ի՞նչ անենք, Ալեքսան բեկ, քեզ մատաղ... Դինչ թողնո՞ւմ են, որ... Ես սուղումը գործ չունեմ, չէ... Իմը ուրիշ բան ա... (*Մյուս գյուղացիք, մեկը աթոռի, մյուսներն ուղղակի գետնի վրա նստոտում են*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Բաղդասարին*): Վնաս չունի, առաջ դու ասա... Ի՞նչ է, չլինի՞ առնելիք ունես սրանից-նրանից և ուզում ես հավաքել, որ հոգեբաժին շինես...

(*Ծիծաղ: Մյուս գյաղացիք էլ ծիծաղում են: Առհասարակ ամենքը սկսում են բացվել հետզհետե*):

ՉԱՔԱՐ.— Ա՛ քեզ մատաղ, Ալեքսա՛ն բեկ, ի՞նչ լավ արիր, որ եկար... Էն անիրավ Զյաչալ Մարտիրոսից մեզ կազատես... Դաղո՛ւմ է, դաղո՛ւմ... Չակոնը, դե՛, իրա ձեռքումը, հասկացողն էլ՝ ինքը... Դե՛, մենք էլ միամիտ, անգե՛տ... Պոկո՛ւմ ա ու պոկում, ու դեռ մեզ էլ անիրավ դուրս բերում... Աստված քեզ օրհնի, որ եկար, որ իմանա՛ս, սաղ գեղը քեզ օրհնում ա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Լա՛վ, լավ. շնորհակալ եմ... Ես էլ ձեր գյուղացին եմ, չե՞, իմ պարտքն է ձեզ օգնել, ձեր ցավերի մասին աշխատել, չթողնել, որ ձեզ խաբեն... Հա՛մ էլ, օրենքը որ կա — ամենքի՛ համար է: Բանն այն է, որ Էդ օրենքները ձեզ ծանոթ չեն... Ի՞նչ որ է. դոչա՛դ կացեք, քանի ես կամ — ոչ ոք չի կարող առանց օրենքի բան բռնել ձեր դեմ:

ԲՈԼՈՐԸ.— Ա՛յ, աստված քեզ օրհնի... Ա՛յ դու ողջ կենաս... Աստված երկար կյանք տա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շնորհակալ եմ... (*Բաղդասարին*): Դե՛, ամի՛, ասա տեսնի՛ք. գործդ ի՞նչ է. առնելիք ունես, չե՞...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Չէ՛—հա, քե՛զ մատաղ, որ ասե՛ս՝ պատանքի փող էլ չունեմ... հլա պարտքն էլ վզիս... Լսել եմ յանի որ... հրամանքդ զակոն ես գտել... հանց որ... վեքսիլով պարտք ըլեմ մեկին... մեկ ընենց մարդու, Է՛լի... Որ յանի Էդ վեքսիլով 100 մանեթ առած ըլեմ ու 150 գրած ըլի... որ ես երկու տարի էլ քաղիցս տամ, ցորենիցը տամ, եղիցը տամ... ու Է՛լ հետ 200 մանեթ պարտք ըլեմ... Լսել եմ յանի որ... Էդ զակոնովը, հրամանքդ Էնպես կանես, որ կազատես ինձ Էդ աստծու պատժիցը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Ժպտուն*): Սպասի՛ր... Ուրեմն դու պարտք ես առել միայն 100 ռուբլի՞...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Հա՛, քեզ մատաղ, աստված էլ գիտի (*գյուղացոց ցույց տալով*), սրանք էլ գիտեն... Մեկ տարի բաղս բերք չտվա՛վ, տո՛ւրք պիտի տայի...

ՉԱՔԱՐ.— Ա՛յ Բաղդասար ամի, յանի զո՛ւր չես խոսում, Էդ խո ըլելու բա՛ն չի. առել ես՝ պիտի տաս...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իհարկե, իհարկե, առել ես՝ պիտի տաս... Բայց դու ասում էիր, թե 200 մանեթ է դարձել պարտքդ. հա՞:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Տոկոս եմ տվել, տոկոս... 100 մանեթը երբ առա, չէր տալիս՝ մինչև 150-ի տակ ձեռք չբաշեցի... բաղից-բանից էլ հարյուրից ավելի տված կըլեմ... Ես տարի վեքսիլը թագացրեց — չկարացի տալ — 150-ը 200 շինեց... (Գյուղացոց): Ըսենց չի՞, ա՛խալխը. դուք ու ձեր աստված, սո՛ւտ եմ ասում...

ԲՈԼՈՐԸ.— Դորթ ա, ըտե՛նց ա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Գլուխն է երերցնում): Յո՛ւմ... վեքսիլի մեջ խո չի՞ գրած, որ հարյուրը տոկոսն է:

ՉԱՔԱՐ.— Բա գրա՞ծ կըլի. գիժ խո չի՞: Ինչի՞, մենք չե՛նք իմանում, որ զակոնով եղբան տոկոս չի ըլի... ամա որ նեղն ա լծո՛ւմ, դու էլ որ պե՛տք ես ունենում...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Յա՛, քե՛զ մատաղ, նեղն ա լծում... Ասում ա՛ն էս կուզես-տամ... Որ վեքսիլն էլ չես ուզում թագացնի — գալիս բողազիդ ա չոքում, ուզում ա սուղը տա, տունդ ու տեղդ խլի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Սպասիր... Դու ասացիր, որ 150 ռուբլու էր առաջին վեքսիլդ, երբ թագացրիր... Իսկ հի՛նը հետ տվա՞վ քեզ, երբ երկրորդը առավ:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Չե՛... ընչի՞ որ... Կըլի որ ճղած ըլեմ... հա՛ ամա. մի՛տս ա, ի՛նքը հենց ինձ մոտ ճղեց ու գցեց...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Դառն ժպտում): Խամուքյուն ես արել, ամի՛... Բայց տեսնե՛նք, առաջ մեկ ասա, որի՛ն ես պարտ...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Շփոթված և լուռ քիչ, մյուսներին է նայում): Սկի... չե՛ս ճանաչի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Որ նկատում է գյուղացոց շփոթմունքը) Յո՛ւ, Էդ ո՞վ է, որ դժվարանում եք անվանել... Պիտի ասեք, որ գործ սկսե՛մ, թե՛ չե՛... (Հանկարծ մի բան հիշելով, ոտքի է ելնում, ուշադրությամբ նայում է գյուղացոց, դեմքը մռայլվում է. խիստ): Չլինի՞ Էլի...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Ոտքի է ելնում, վախեցած): Մի նեղանա՛, քե՛զ մատաղ... Ես հիմարացա... Որ իմացա, մտածեցի, թե ուսում առա՞ծ մարդ ես, կըլի որ արդարության կողմը պահես...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ավելի խիստ): Ուրեմն նա՛ Է՝ Գրիգոր աղան...

ԲՈԼՈՐԸ.— (Որ կանգնած են, լուռ՝ գլուխները խոնարհեցնում են: Քիչ լուռ):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շատ լա՛վ ես մտածել, Բաղդասա՛ր ամի, որ եկել ես ինձ մոտ... Այդ գործը թե՛ն դժվար է, թղթե՛ր չունես, փաստ չկա, բայց ես վերցնում եմ ինձ վրա... Գյուղացիք վկա կկանգնե՛ն:

ՉԱՔԱՐ.— Ով ասես... Ո՛ղջ գեղը վկա:

ՍԵՐՈԲ.— Բոլորս վկա ենք... Դաղեց մեզ ախր Էդ մարդը, ամենիս տունն էլ քանդեց:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Օրհնվե՛ս դուն, Ալեքսա՛ն քեկ, թե Էդ մարդին մեկ ընե՛նց, Է՛լի, ոլորես, սուղի տակ գցես — սաղ գեղը կազատես, մեր փրկիչը կդառնաս...

3) Նույնը և Մարգարիտ

ՄԱՐԳՈ.— (Վազելով ներս է գալիս): Ուշացա, չե՛, Սա՛շա... (Տեսնելով գյուղացոց՝ կանգ է առնում): Սրա՛նք ինչ են ուզում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Գործ ունեն ինձ հետ... Կոֆեն շինիր ու գնա՛:

ՄԱՐԳՈ.— Իսկ թերե՞զը... Շլապան էր հանում, որ այստեղ գա:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թերե՞զը... Շո՛ւտ, ներս գնա և մի կերպ պահիր՝ մինչև սրանք գնան... Շուտ կվերջացնեմ... Այստեղ մի՛ գաք. գնա՛...

ՄԱՐԳՈ.— (Չարմացած նայում է նրան, հետո կամաց-կամաց՝ ներս գնում):

ԳՅՈՒՂԱՑԻԸ.— (Թերեզի անունը լսելիս՝ իրար են նայում, հետո փսփսալ սկսում):

ՉԱՔԱՐ.— (Մարգոյի գնալուց հետո): Թե՛զ մատաղ, Ալեքսան բեկ, չնեղանաս: Դե՛, մենք էլ գիտենք, որ Գրիգոր աղային դժվար ա կաչելը... Էլի ինչքան չըլի՝ զոռքա ա, փող շատ ունի:

ՄԱՐԳԱՐ.— Համ էլ մեր նեղ օրերին Էլի նա ա հասնում...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Բարկացած): Լռեցե՛ք, այդ ինչե՛ր եք ասում: Ինչպե՛ս թե զոռքա է, փող շատ ունի... Թող ունենա: Արդարությունը՝ ուժ, հարստություն չի՛ ճանաչում. նա մե՛կ է ամենքի համար: Ասացի ձեզ. երկու ամսից ավելի է՝ այստեղ եմ, և օր չեղավ, որ նրա անիրավությունների մասին նոր բաներ չպատմեն ինձ...

(Բաղդասարին): Գործդ ես կվերցնեմ, ամի՛: Ո՛չ մի կոպեկ էլ չեմ առնի քեզից... Ժամանակն է գյուղն ազատելու այդ հրեշի ձեռքից... (Չաքարին): Իսկ դո՛ւ ինչ գործ ունես, քո՛նն էլ պարտքի, տալիքի գործ է:

ՉԱՔԱՐ.— Բաղս խլում են, Ալեքսան բեկ. գործը հին սուղումը. որդիքս կկոտորվեն քաղցածությունից:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ո՞վ է, դարձյա՛լ Գրիգոր աղան:

ՉԱՔԱՐ.— Չէ՛, քե՛զ մատաղ, Ավետիսանց Գաբրելն ա...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Սո՛ւտ ա, ա՛ խալիսը, սո՛ւտ ա... Ես ձեզ ասել եմ ու կասեմ, որ Գաբրելը սկի կո՛պեկ չունի, ո՞րտեղից քեզ 500 մանեթ տվավ... Էլի Գրիգոր աղան ա... Ա՛յ կտեսնեք, բաղիդ վրա աչք ա տնկել ու Գաբրելի՛ն ա մեջ գցել...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Մարգարին և Սերոբին): Իսկ դո՛ւք ինչ գործ ունեք... (Հիշելով): Հա՛... ձեր խնդիրը պատրաստել եմ... Ուզածս թղթերը բերի՞ք:

ՄԱՐԳԱՐ.— (Հանում է ծոցից թղթեր և տալիս է): Հրե՛ս, բերել ենք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Առնում է): Լավ... Երբ գործը կնշանակվի, ձե՛զ էլ իմաց կտամ... Ապահով եղեք, իրավունքը ձե՛ր կողմն է:

ՍԵՐՈԲ.— Այ, աստված քեզ օրհնի... Բաս մենք կարծենք, Էլի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Անպատճառ:

ՉԱՔԱՐ.— Բաս ի՞մ գործը ոնց անենք, Ալեքսան բեկ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Զո գործն էլ ես կվերցնեմ: Իհարկե դու էլ վկաներ կունենաս... Մի քանի օրից Էլի եկեք, ես մեկ տանուտերի հետ կխոսեմ, հետո ձեզ կանչել կտամ:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Բաս գնա՛նք, ա՛ խալիս: Աստված մեր Ալեքսան բեկին մեզ համար սա՛ղ պահի:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Մի՛շտ եկեք ինձ մոտ առանց քաշվելու՝ երբ գործ ունենաք: Մեկ էլ այսուհետև առանց ինձ հարցնելու սկի՛՝ ձեռք չքաշեք վեքսիլի կամ ուրիշ թղթի... Էդ քյաչալից էլ զգույշ կացեք, ասում են, որ Գրիգոր աղայի մարդն է...

(Բաղդասարին): Ա՛մի... (Չաքարին): Դո՛ւք էլ. ես երեկո եկեք ինձ մոտ՝ խնդիրներդ գրեմ և մտածենք, թե ի՞նչ պիտի անենք... Մեկ 5-10 վկաների անուններն էլ բերեք... Գրիգոր աղան չլինի՝ ով ուզում է լինի— եթե անիրավ է, ձեռքիցս չի՛ պրծնի. միայն թե՛ վկաներ...

ԲՈԼՈՐԸ.— Ամենքս, ո՛ղջ գյուղը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շատ լավ ուրեմն... Չփախչեք, ա՛յ... իմացե՛ք, որ արջին թե բռնեցինք, Էն ա բռնել ենք: Թե ձեռքից բաց թողնենք, վայն եկել ու ձեզ տարել է հետո:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Ուրախ): Բաց չենք թողնի աստծով... Աստված քեզ օրհնի... Թե բաղս ու տունս ազատեցիր՝ ընտանիքով օրհնող կըլենք:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Նրա ուսը ծեծելով): Լավ, լավ, ա՛մի: Օրհնի՛ր դու, որ հաջո՛ղ տանենք գործը: Թե չէ՝ շատ էլ հեշտ չի այդ արջին թալակ գցելը... (Սպառնալից): Բայց որ գցեցինք, Է՛՛...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Այ դու շա՛տ ապրես... Էն սուրբ խա՛չը քեզ օգնական...

(Բարեմաղթություններով և ուրախ խոսակցելով՝ բոլոր գյուղացիք դուրս են գնում):

4) Ալեքսանդր (մենակ), հետո՝ Սահակ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Մի րոպե լուռ և խոհուն՝ նայում է գյուղացիների ետևից, հետո կամաց-կամաց գնում և սուրճ է լցնում):

ՍԱՅԱԿ.— (Տան դռնից հանդարտ ներս է գալիս. պահ մի գննում է հեռվից որդուն, ապա սանդուղքից իջնում է): Մենա՞կ ես, Սա՛շա:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Դառնում է դեպի նա): Մենակ եմ... Բա՛ն ունես ասելու:

ՍԱՅԱԿ.— Մարգոն ասում էր, որ գյուղացիներ կան, և դու նրանց արգելեցիր գալ քեզ խանգարելու:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Գնացին... Եկել էին գանգատի... վաշխառուների մասին էր դարձյալ... (Խիստ): Դարձյա՛լ նա է, հա՛յր, մի՛շտ այդ մարդը...

ՍԱՅԱԿ.— Ա՛մս... Թերեզան ներսումն է... Գրիգոր աղայի մասի՞ն է խոսքդ, չե՞... Տեսա, Բաղդասար ամի՛ն կար եկողների մեջ... (Տխուր): Թշվա՛ռ ծերունի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ուրեմն դո՞ւ էլ գիտես, թե նա ինչ է արել ծերունուն: Եվ ինձ չե՞ր ասում...

ՍԱՅԱԿ.— Ո՛չ, հա՛յր, վճռել եմ ձեռքումս եղած բոլոր փաստերի հիման վրա՝ կո՛վի՛ ելնել նրա դեմ, գյուղը միանգամո՛վ ազատել, վերջ տալ նրա արածներին...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Կամա՛ց խոսիր, ո՛րդի... Նստի՛ր, նստի՛ր մեկ այստեղ: (Նստում է):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այսպե՛ս էլ լավ է: Սաստիկ վրդոված եմ... Հարյուր ռուբլի տալ, երկու տարի մեծ տոկոսներ առնել, հետո էլ երկա հարյուր ռուբլու պահանջ դնել, ծերունու և նրա ընտանիքի ապավեն այգի՛ն խլելու ելնել... Ինչի՞ նման է սա: Մե՛կ չէ, երկու՛ չէ... Ամբողջ մի ամիս է, ինչ հարստահարության պատմություն եմ լսում – միայն և մի՛շտ այդ մարդն է երևում մեջտեղ, իր սարդային արյունո՛տ ճիրաններով: Ո՛չ ոքի չի խնայել, ո՛չ ոքի...

ՍԱՅԱԿ.— (Լուռ և գլուխը խոնարհած): Այո՛...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ավելի բորբոքված): Մեզ բարեկամություն է ցույց տալիս, զգո՛ւմ է, որ պիտի բացվե՛ր ինձ համար նրա աղտոտ դեմքը, գյուղացի՛ք պիտի դիմեին...

Եվ կամենում է իր խոստումներով հորդորել ինձ՝ հեռանալու գյուղից, արգե՛լք չլինելու իր խայտառակություններին... Բայց ո՛, նա ինձ լա՛վ կտեսնի և լա՛վ կզգա... Զպիտի հեռանամ ես. պիտի մնամ և նրան քշե՛լ տամ այս կողմերից...

ՍԱՅԱԿ.— Սա՛շա, ի սեր աստծո, ինչե՛ր ես ասում, մտածի՛ր մեկ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Միշտ բորբոքված): Մտածելու պե՛տք չկա: Երդվե՛լ եմ ես արդարության կողմը լինել: Ես դրա՛ համար եմ ունել... Ինքդ էլ տեսնում ես. թշվառների դառն քրտիկքո՛վ է հարստանում այդ մարդը. ճգմո՛ւմ է ամենքին. կրակ դրել՝ գյո՛ղն է վառում... Էլ ո՞ր օրվա համար ուսում առա. ինչո՞ւ բերնիցդ գրկեցիր և փող ուղարկեցիր ինձ. որ արդարությունը պաշտպանելու համար զինվեմ ու զինավարժվեմ...

ՍԱՅԱԿ.— (Միջադատում է): Սպասի՛ր, Սա՛շա, մի տաքանա... Ախր որ ամեն բան չգիտե՛ս... Գուցե սո՛ւտ են ասում, թշնամությունն անում... (Տխուր և ինքը իր համոզմանը դեմ): Ա՛խ, գուցե՛, գուցե... Բայց ի՞նչ ասեմ... Հոգուս ինչո՞ւ մեղք բառնամ... Ճի՛շտ են, ճի՛շտ՝ բոլորը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ահա՛, տեսա՛ր... Դո՛ւ էլ ճշտում ես ուրեմն: Ես չեմ հասկանում դրանից հետո, թե ինչո՞ւ երկու շաբաթից ի վեր դու արգելում ես ինձ նրա դիմակը պատռելու, նրան դատարան քարշ տալու, ճգմելու և ոչնչացնելու...

ՍԱՅԱԿ.— (Հուսահատ): Սպասի՛ր... (Հուզված ելնում է, տորորում ճակատը: Հետո հանկարծ շուրջն է նայում, վարանում է և հուսկ, ուրեմն վճռականորեն մոտենում է որդուն, բռնում նրա թևից և՛ խռպոտ շշուկով): Լսի՛ր, Սա՛շա... Ո՛չ, այլևս չեմ կարող ծածկել... Լսի՛ր, ի՛նչ կասեմ... Ե՛տ կաց այդ գործից, հանգիստ թող Գրիգոր աղային... (Ավելի հուզված): Եվ կամ, որն ավելի՛ լավ է, գնա՛ քաղաք. թո՛ղ գյուղը, թո՛ղ, խնդրում եմ քեզ, աղաչո՛ւմ եմ թո՛ղ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ետ է քաշվում զարմացած)*: Ինչպե՞ս, թողնե՞մ գյուղը... Գնա՞մ... Ձանձրացրի՞մ ձեզ արդեն, ինձ վնդո՞ւմ ես...

ՍԱՅԱԿ.— *(Նեղացած)*: Ախ, չէ՛, որդի՛ս, չէ՛, աստված գիտի՛ր, որ չէ... Ի՛նձ էլ, մե՛զ էլ հետո տար: Գնա գործերդ կարգի դիր՝ մե՛նք էլ գանք... Հերի՛ք է այստեղ... Է՛լ չեմ կարող...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Բայց ինչո՞ւ, ի՞նչ է եղել... Ինչո՞ւ ես թաքցնում որդուցդ, ի՞նչ կա... *(Բռնում է հոր թևից և քիչ լուռ՝ սպասում, հետո՝ խիստ)*: Խոսի՛ր, հայր, ուզում եմ իմանալ, վերջապես... *(Քիչ լուռ, հետո՝ ծիծաղելով)*: Կամ գուցե վախենում ես... որ հաղթվե՞մ, նա արդա՞ր դուրս գա և ինձ անպատվի՞... *(Քրքիջ)*: Ինչ վախկո՞տն ես եղել, հայր... *(Քաջ)*: Մի՛ վախենա, ի՛մ կողմն է արդարությունը՝ թեկուզև հաղթվեմ ես, լռեցնեն ինձ... Բայց ես կխոսեմ ամեն կերպ, կգոռա՞մ... Եվ վերջապես՝ խամ չեմ ես, գիտեմ օրենքները, փաստե՛ր ունեմ...

ՍԱՅԱԿ.— *(Ավելի հուզված)*: Չէ՛, չէ՛... այդ չէ... *(Նստում է և գլուխը ձեռքերի մեջ առնում)*: Մի վայրկյան լռություն է՛:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Հայր...

ՍԱՅԱԿ.— *(Գլուխը բարձրացնում է և պղտոր հայացքով նայում)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ծանրակշիռ)*: Խոսի՛ր, հայր... Ի՞նչն է քեզ ստիպում պաշտպանել նրան... Չլինի՞ դու էլ, գյուղացոց նման, մտածում ես, թե... Խոսի՛ր, վերջապես, հայր... *(Մոտենում է և կողքին նստում)*: Ուրեմն այդ չէ քո պաշտպանության պատճառը, չէ՞...

ՍԱՅԱԿ.— *(Վճռականորեն)*: Ոչ, այդ չէ... Եվ ո՞րտեղից հանեցիր, որ ես նրան պաշտպանում եմ... Աստված էլ գիտե, մարդի՛կ էլ գիտեն, որ նրա ո՛չ մի գործի մեջ չկա՛ր արդարություն, որ այդ հարստությունը դիզված է՝ խեղճերին կողոպտելով... Ես չեմ պաշտպանում, ո՛չ. բայց ես ի՛նքս, մենք, դո՛ւ, մայրդ և քույրդ... բոլո՛րս էլ նրա ձեռքի մեջ ենք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Վեր է թռչում տեղից)*: Ինչպե՞ս... Մե՛նք, նրա ձեռքի մե՞ջ...

(Հանկարծ հասկանում է): Ուրեմն դո՛ւ... դու պա՛րտք ունես նրան... Պարտքե՛ր ունես դու... և այն էլ՝ նրա՞ն... *(Հուզմունք)*: Ո՞րքան է. և ինչո՞ւ... *(Ավելի հուզված և հուսահատ)*: Նրա ձեռքի մե՞ջ... Ե՛ս, բոլո՛րս... *(Հորը)*: Իսկ դու փող չունե՞ս, չունե՞ս նրան տալու... Եվ շա՛տ է այդ պարտքը...

ՍԱՅԱԿ.— Հինգ հազար:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Մոսկումով)*: Հինգ հազար... Բայց ինչո՞ւ, ի՞նչը ստիպեց քեզ պարտք անելու... Եվ ինչո՞ւ ինձ չէիր գրում այդ ամենը... *(Հուսահատ)*: Ախ, հայր, հայր, այս ի՞նչ դրության մեջ ես ձգում դու ինձ...

ՍԱՅԱԿ.— *(Մեղմ, հանդիմանական)*: Սա՛շա: *(Ոտքի է ելնում)*: Լսի՛ր ինձ: *(Մոտենում է)*: Իսկ դու ինչո՞վ ուսար: Պակասե՛ց երբեք քո փողը այս չորս տարվա ընթացքում: Երբեք դու մերժումն ասացա՞ր, երբ փող ուզեցիր... Իսկ այդ գումարների մեծ տոկոսները, տոկոսների տոկոսները...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ընկճված՝ գլուխը խոնարհեցնում է)*: Իրավո՞ւնք անես, հայր... Ների՛ր ինձ, ես չէի մտածել, կարծում էի՝ փո՛ղ ունես, եկամո՛ւտ ունես այգուց...

ՍԱՅԱԿ.— Այգին հենց առաջին տարվանից գրավ է նրա մոտ. արդյունքի կե՛սը գրեթե՛ տոկոսի է գնում... Տունն էլ անցյալ տարի գրավ առավ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Լիովին ընկճված)*: Ամեն ինչ կորսվա՞ծ է այլևս... *(Կռթնում է ծառին հուսահատ: Երկունս էլ լուռ են)*:

5) Նույնը և Գրիգոր աղա

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Այգու փողոցի դուռը մեղմությամբ բաց է անում, ներս մտնում և ետևից վրա քաշում)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Որ տեսնում է նրան, ցնցվում, ուշքի գալիս, զսպում է իրեն և սառն՝ մնում է անշարժ):

ՍԱՅԱԿ.— (Նույնպես նկատում է նրան: Ժողովում է իրեն և մնում է տեղում անշարժ):

ԳՐԻԳՈՐ.— (Մի վայրկյան փոխնիփոխ զննում է երկուսին էլ, հետո կեղծ ժպիտ դեմքին, սիրալիր): Բարև ձեզ... Խանգարեցի՞... Ասի աղջիկս այստեղ է... Այս կողմերիցն էի անց կենում... (Մոտենում է): Յո՞ւ... Ի՞նչ է եղել, տխո՞ւր եք... Չլինի՞ կռվել եք: (Սահակին): Երևի մի քիչ խի՞ստ ես խոսել հետը, հը՞... Ջահելի հետ խոսելը դեռ չես սովորել... (Ալեքսանին): Մի՛ նեղանա, ո՞րդի, հա՛յր է. միշտ որդոց լա՛վս են ուզում հայրերը... Համ էլ Սահակ բեկը խելոք մարդ է... (Նստում է): Նրան դու լսիր, զուր բաներ չի՛ ասի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Շարժվում է տեղից և չոր): Սխալվում եք, մենք չենք կռվել:

ՍԱՅԱԿ.— (Տխուր ժպտում է): Է՛հ, ինչո՞ւ պիտի կռվեինք, խոսո՞ւմ էինք էնպես... Հրամանոց չէինք սպասում...

ԳՐԻԳՈՐ.— Հա՛, տեսնո՞ւմ եմ... Ասի՝ մեկ մոտեմ, Սաշի քեֆը հարցնեմ... Բաս ո՞ւր է, մեր աղջիկը ձեզ մո՛տ էր եկել. ախր... Ախպե՛ր, էլ թերեզին պահել չի լինում: Չգիտեմ, ինչ-որ շատ է սիրել ձեր... Մարգարիտին: Գիշեր-ցերեկ նրա վրա՞ է խոսում: Տեղիցը վեր է կենում թե՛ չե՛ «Գնամ Մարգարիտի մոտ»: Յա թե՛ չե՛ «Սերգո, գնա Մարգարիտին ասա՝ ինձ մոտ գա»... Որ բան է, ըստեղ ընկավ, էլ տուն վերադառնալ չկա...

6) Նույնը և Թերեզա

ԹԵՐԵԶԱ.— (Տան դուռը բաց է անում, կիսովին երևում և շուրջն է նայում, առանց գլխարկի): Գնացե՛լ են գյուղացիք... (Ներս է գալիս սանդուղքների գլխից): Ֆո՛ւհ, Ալեքսանդր Սահակիչ, ինչ վա՛րտ մարդ եք եղել, ճշմարիտ... Մի ժամ է, որ մեզ ներսը փակել եք... (Մոտենում է և ձեռք է պարզում Ալեքսանին): Բա՛րև ձեզ... (Հորը): Դու է՛լ այստեղ ես, հայրի՞կ:

ԳՐԻԳՈՐ.— Բո՛ւ, ա՛յ աղջի, մեկ ժամ է այստեղ ես և նո՞ր ես տեսնում Սաշային... Չլինի՞ դու էլ նոր ես գալիս:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ներսն էին. ես այստեղ զբաղված էի:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Հորը): Երևակայի՛ր, հայրի՛կ, մի ժամ է, որ այս անտանելի՛ մարդը մեզ ներսում փակել է և արգելել պարտեզ իջնելու — թե՛ ի՞նչ է՛ մի քանի գյուղացիների հետ գործ ունի:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ը՛մ, դա՛... Փաստաբան մարդ է, աղջի՛կս, իհարկե, չպիտի խանգարել... Երևի գյուղացիները գործեր ո՛ւնեին հանձնելու... (Ժպտալով): Ե՛ս էլ տեսա նրանց ճանապարհին՝ այստեղից գնալիս... (Ալեքսանին): Բայց գիտե՛ս ինչ կասեմ քեզ, Ալեքսա՛ն բեկ. (Խրատական): Ինձանից քեզ խրատ չի՛ հասնի, բայց, դեհ, որքան չլինի, փորձված, հորդ հասակի մարդ եմ... Գյուղացիներին, որդի՛ս, չա՛տ էլ վստահել չի՛ կարելի... Նախ որ՝ սկի ուղիղ բան նրանցից լսել չես կարող, ես՝ մեկ... Վրա երկրորդ՝ որ նրանք ամեն բան մեծացնում են... (Ոտքի է ելնում): Լու՛ն՝ ո՛ւղտ են շինում: (Սահակին): Յո՞ւ, Սահա՛կ բեկ... Սաշան ջահել է, դո՛ւ ասա, դու լա՛վ կճանաչես գյուղացոց, ասածս ճիշտ չե՞:

ՍԱՅԱԿ.— (Խուսափողական): Ի՞նչպես ասեմ... Ասենք՝ իհարկե...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Խոսելով՝ հետզհետե մոտենում է Սահակին): Մեկ էլ որ... Ա՛յ, դու եղ լա՛վ կգիտենաս... Էդ գյուղացիք զահլա՛ են տանում: Կխոսան, կխոսան՝ բան չես հասկանա... Վայ է՛ թե ուրիշի կովը մի քիչ խոտ կրծեց իրենց այգու ծայրիցը: Իսկո՛ւյն գանգա՛տ, դալմադա՛լ... (Ժպտում): Հիմի էլ խո՞... փաստաբան կա գյուղումը, Ալեքսան բեկը գյուղացիների պաշտպանն է... (Նուրբ ծաղր): Էնպես է անում, որ մարդ կարո՞ղ է իր պարտքը չտալ — թեկուզ մուրհա՛կ տված լինի, փող

Էլ առած... Ես ի՞նչ գիտեմ... Որ լսես նրանց – կասես, թե Ալեքսան բեկը հրաշքներ գործելիս լինի... (Ալեքսանին): Չէ, որդի՛, դու մե՛զ լսիր — շատ երես մի՛ տալ դրանց, թե չէ ժամանակդ էլ կիսլեն ու ոչինչ էլ օգուտ չես ստանա... (Սահակին): Յը՛, լավ չե՛մ ասում, Սահակ՛ բեկ...

ՍԱՅԱԿ.— (Մեղմ): Դե, իհարկե, ձեր ասածն էլ ճիշտ է... Բանը շա՛տ են մեծացնում, չնչին բանը բան շինում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դու դրան Էդ հասկացրու, Էդ... Որ Էդպես, ամենքի առաջ դուռը բաց անի, ամենքին ականջ տա - ողջ օրը պիտի չնչին գործերով զբաղվի... (Մտնում է Սահակի թևը և խոսելով սկսում է հեռու տանել):

ԹԵՐԵԶԱ.— Դե՛հ, այժմ հույս ունեմ, որ ազատ եք այլևս... Կարո՞ղ եմ մնալ այստեղ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ազատ եմ... Դուք գուցե սո՛ւրճ կկամենայիք... (Գնում է դեպի սեղանը):

ԹԵՐԵԶԱ.— Ո՛չ, թողեք, ես արդեն խմել եմ:

(Այդ միջոցին Սահակն ու Գրիգորը մտել են պարտեզի խորքը և այլևս չեն երևում):

Բենի վրա քիչ լուռ է: Ալեքսանը կռթնել է մի ծառի, մռայլ է, ակնարկը գետնին:

Թերեզան, նստարանի վրա, երկար նայում է նրան):

ԹԵՐԵԶԱ.— Խոսեցե՛ք... Բայց երևի դուք մտքով դեռևս գյուղացիների հետ եք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Նայում է նրան և քիչ մոտենում): Դուք նեղանո՞ւմ եք... Այդ մարդիկ իրենց ցավերն էին եկել պատմելու ինձ... Եվ որպիսի՛ ցավեր... Մի՞թե ձեզ չեն հետաքրքրում երբեք նրանց վշտերը:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Թեթևամտությամբ): Է՛հ, Ալեքսանդր Սահակի՛չ, ինձ թվում է, որ դուք երբեմն ամեն ինչ շա՛տ եք մեծացնում և սրտի մոտիկ վերցնում...

(Ժպտալով): Հայրս դրան ասում է «գրքերի քամիներ»... Չեմ գտնում, օրինակ, որ գյուղացիք, հիրավի, այնպիսի մեծ ցավեր ունենան, որ պետք լինե՛ր ձեր ամբողջ ուշադրությանը և ոգևորությանը... (Նկատելով Ալեքսանի դժգոհ շարժումը): Դուք նեղանո՞ւմ եք ասածներիցս... (Քիչ լուռ): Լավ ուրեմն, այո՛, գուցե ես սխալ եմ...

Ո՞վ գիտե... Բացատրեցե՛ք գոնե... Ես գրեթե ոչինչ կամ սխալ գիտեմ այդ բոլորի մասին... (Լուռ): Ինձ միշտ կրկնել են, որ գյուղացիք լուռ ո՛ւղտ են շինում, լալկան են՝ թեկուզ հարուստ էլ լինեն... կեղծո՞ւմ են, դիտմամբ աղքատ ձևանում, գանգատվում են և դժգոհություն հայտնում անտեղի կերպով... Չգիտեմ, ճշմարիտ, թե որքան իրավացի են այդպես ասողները...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ձեզ խաբել են, օրիորդ... Եվ այդ նրա համար են խաբել, որովհետև տեսել են, որ լավ սիրտ ունեք, կարող եք հուզվել անիրավությունից... գուցե մինչև իսկ բողոքել, աղմուկ հանել... Դուք էլ անձամբ չեք կարողացել և կամ չե՛ք ջանացել իմանալու... (Քիչ լուռ): Բայց, եթե կուզեք, ես, իբր նմուշ, մի քանի խոսքով նրանց ցավերից մի ամենածանրը պատկերացնեմ ձեր առաջ...

ԹԵՐԵԶԱ.— Խնդրեմ. շնորհակալ կլինեմ... Հիրավի, այժմ մտածում եմ, որ ես չափազանց տգետ եմ մնացել և շուրջս կատարված իրողությունների խորքը թափանցելու չեմ ճգնել... Եվ դուք այնքան լավ եք խոսում, որ... ինձ հաճո՞ւյք է ձեզ լսել... Դե՛հ, խոսեցե՛ք... (Թեթևամտաբար՝ ծիծաղելով): Երևի սոսկալի բաներ եք պատմելու, չե՞... (Կոկետաբար): Ա՛խ, դուք ֆանտազյոր...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Դեմքը կնճռելով): Ֆանտազյո՞ր... Այդպե՛ս եք համարում դուք ինձ:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Ծիծաղելով): Այն հաստափոր Մատվեյ Եգորի՛չն է ձեր մասին այդպես խոսում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ դո՞ւք...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Լրջանում է): Ե՛ս... Ես միայն գտնում եմ որ դուք... այո՛, չափազանց լուրջ եք և զգայուն... այնպե՛ս, Է՛լի... շա՛տ խորն եք մտածում... մի՞թե այդ լավ է...

(Լուռ): Այ, հենց այս րոպեիս էլ. այնպե՛ս տխուր դեմք ունեք, որ կարծես մի ծանր բան է պատահել... (Տխուր): Ու ինձ էլ չեք ուզում մասնակից անել ձեր ցավերին... Ե՛վ դեռ ասում եք, որ բարեկամ լինենք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ճշմարիտ է... Այո՛, այս րոպեիս սրտիցս արյուն է հոսում...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Վախեցած և բոլորովին լրջացած՝ գնում է դեպի նա): Ուրեմն իրա՞վ է, մի դժբախտություն է պատահել ձեզ հետ... Ասացեք, ասացե՛ք ինձ ձեր վիշտը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Տխուր, գլուխն է ցնցում): Ո՛չ... Դա ձեզ գուցե չհետաքրքրի... մասնավոր բան է...

ԹԵՐԵԶԱ.— Թո՛ղ լինի, պատմեցեք ինձ ևս, ինձ էլ տխրեցրեք, ե՛ս էլ եմ ուզում տխրել ձեզ հետ, ուրախանալ ձե՛զ հետ... (Հուզված իր ասածներից՝ դարձնում է գլուխը): ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Բռնում է նրա ձեռքը): Թերե՛զ... Ախ, որքան լա՛վն եք դուք... միմիայն դուք...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Սեղմում է ձեռքը): Ավելի՛ լավացրեք ինձ... խոսեցե՛ք, ամբողջ սրտովս լսում եմ ձեզ: (Ձեռքը մեղմությամբ հանում է և քիչ ետ քաշվում):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Սթափվում է, զսպում իրեն, քիչ՝ լուռ է): Խոստացա ձեզ մի նմուշ պատմել գյուղացու անհուն վշտերից, մի նմուշ նրա կրած տանջանքներից, լա՛վ ուրեմն, լսեցեք... (Լուռ): Ձեզ հավատացրել են, օրինակ, որ նրանք աղքատ չեն ու ավելի՛ հարուստ են, քան դուք... և ես... որ նրանք անընդհատ զանգատվում են, սովորություն են դարձրել լավկանությունը... Բայց, ոչ, օրիորդ, սո՛ւտ, սո՛ւտ են այդ բոլորը: Եթե անձամբ մտնեք նրանց խրճիթները, տեսնեք նրանց կերածը, զգա՛ք նրանց կրած նեղությունները... Երբ տեսնեք, օրինակ, թե ինչպե՛ս վաշխառուն խլո՛ւմ է նրանց բոլո՛ր ունեցածը իր պարտք տված մի չնչին, բայց տոկոսներով խոշորացած գումարի փոխարե՛ն... Մի խոսքով, եթե տեսնեք նրանց այլևայլ անհաշի՛վ տանջանքները — կգարմանաք, թե մարդիկ ինչպե՛ս կարող են այդքա՛ն տանջվել և քաջություն ունենալ ապրելու... (Քիչ լուռ): Կուզեի՞ք արդյոք իմանալ, նույնպես իբր նմուշ, թե ի՛նչ էին եկել ինձ պատմելու այդ գյուղացիները...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ասացեք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Հուզված, բայց վճռական): Նրանցից մեկը, օրինակ, Բաղդասար ամին...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ճանաչում եմ այդ ծերունուն: Հաճա՛խ է նա մեր տուն գալիս. յուր, մածուն, հա՛վ է ընծա բերում միշտ... Շա՛տ բարի գյուղացի է...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Մռայլ): Ահա այդ լավ ծերունին, որ ընծաներ է բերում ձեզ, իր տանը, իր երեխաներին ուտեցնելու հա՛ց չունի... Այգին շուտով ձեռքից կխլեն, կո՛վն էլ... որովհետև ինչ որ բերք է ունենում, ցորեն հնձում, մի մասը, մի մեծ մասը տալիս է ուրիշի...

ԹԵՐԵԶԱ.— Սպասեցեք... Ես ձեզ չե՛մ հասկանում... Իսկ ինչո՞ւ է տալիս. հարկի փոխարե՛ն, կամ գուցե պարտքե՛ր ունի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այ՛, պարտք ունի... (Լուռ): Մեկից, մի ժամանակ, երբ նեղ օրումն է եղել, պարտք է վերցրել 100 ռուբլի, իսկ ստորագրություն է տվել 150 ռուբլու...

ԹԵՐԵԶԱ.— Բայց ինչո՞ւ, եթե 100 ռուբլի է վերցրել, ինչո՞ւ է 150 ռուբլու ստորագրություն տվել:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այլապես՝ պարտք տվողը չե՛ր համաձայնում տալ. իսկ ծերունին պետք ուներ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Բայց դա խո անիրավություն է, անգթություն... Մի՞թե այդպիսի մարդիկ կան մեր գյուղում:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ավելի հուզված): Դեռ լսեցեք... (Քիչ լուռ): Երկու տարի անդադար, այդ խեղճ ծերունին իր պարտքատիրոջն է տարել, տոկոսի փոխարեն, այգուց, ցորենից, յուղից... իսկ, վերջ ի վերջո, ստիպվել է մի նոր

ստորագրությունով՝ 150-ը դարձնել 200... Եթե չաներ, կիսլեին նրա տունուտեղը, ամեն ինչը...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Սաստիկ վրդովված՝ ոտքի է ելնում)*: Բայց դուք սոսկալի՜ բաներ եք պատմում... Երբ մտածո՞ւմ եմ... խեղճ Բաղդասար ամի... Անշո՛ւշտ հայրս չգիտե այդ բոլորը, պիտի հայտնել, ապահո՞ւմ եմ, որ կօգնի թշվառին...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Բայց դեռ ավելի սոկալի՞ն պատմեմ ձեզ... *(Լուռ, խիստ մռայլ)*: Դուք, անշո՛ւշտ, դեռ չեք մոռացել Սրբաշեն գյուղի փորձանքը... Մի գիշերվա մեջ ամբողջ գյուղը գրեթե մոխիր դարձավ հրդեհից, տավար, մարդ... Հիշո՞ւմ եք:

ԹԵՐԵԶԱ.— Այո՛... Ի՞նչ եք ուզում ասել: Այդ ժամանակ ես Թիֆլիս էի, բայց լսեցի, սարսափելի բան էր:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այո՛... Դեպքից շատ ժամանակ չի անցել... Ես Թիֆլիսից նոր էի գալիս և պատահմամբ ընկերացա այնտեղ գնացող մի քանի պարոնների հետ, որոնք Թիֆլիսում կազմված օգնություն հասցնող հանձնաժողովից էին ուղարկվել: Դեպքից իսկո՛ւյն հետո արդեն՝ հաց, հագուստ և ուրիշ օգնություններ էին հասցրել թշվառ և բացօթյա մնացած վիրավորներին և անոթիներին...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ուղիղ նրա երեսին նայելով)*: Այո՛... Հայրս էլ, հիշում եմ, երկու հարյուր ռուբլի նվիրեց...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Սառը)*: Գուցե... Այդ պարոնների հետ մենք, մթնանում էր, երբ Սրբաշեն հասանք: Գյուղացիք նստել էին իրենց խրճիթների մոխիրների վրա, փլատակների առաջ... Կանայք արտասվում էին վիրավորների և մեռածների վրա... Ո՞րք, արտասո՞ւք... Սոսկալի՜ տեսարան էր... Իսկ եթե տեսնեիք վառվածները, եթե լսեիք նրանց աղաղակն ու ճի՛չը... *(Քիչ լուռ)*: Հետո եղած բժիշկը իսկույն ցած թռավ իր օգնականի հետ, իսկ ես, հուզված մոտեցա մի պատի տակ կիտված գյուղացիների և խոսեցի, մխիթարեցի... Ահա՛, այդտեղ էր, որ մի սոսկալի՜ բան լսեցի... Գուցե սա ձեզ անհավատալի թվա, սակայն ստուգեցի, իրողություն էր... *(Քիչ լուռ)*: Գյուղացիք պարտք ունեին մի վաշխառուի. վաշխառուն արդեն հրաման ուներ առնելու գյուղացիներից իր պարտքը՝ որևէ կերպով... ու եկել խլել էր նրանցից... Թիֆլիսից իբրև նպաստ, անոթիներին և մերկերին իբր օգնություն ուղարկված ցորենը, այլուրը... գրեթե ամեն ինչը...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Սաստիկ վրդովված)*: Դո՛ւք... դուք հրեշային բանե՛ր եք պատմում... Եվ այդ վաշխառուն ա՛յն է, նո՞ւյնը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Նա՛ Է... Մի ամբողջ գավառ ճանկերի մեջ առած, չի խնայում նրանց թշվառությունն իսկ... Երաշտի, անբերրիության տարի է գալիս, պարտք են վերցնում... վաշխառո՞ւն է երևան գալիս...

ԹԵՐԵԶԱ.— Սարսափելի՜ Է... Շա՛տ, շա՛տ ահռելի... *(Մի րոպե լուռ, հետո հանկարծ մոտենում է Ալեքսանին)*: Եվ դուք դրանց դե՞մ է, որ կռվել եք ուզում, դրա՞ համար է, որ մտածում եք գյուղում մնալ... Ասացե՛ք, դուք նրանց կոչնչացնեք, չե՞...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Լուրջ և հաստատուն)*: Այո՛, դրա՛ համար Է... Ես նրանց կջնջեմ աջ ու ահյակ, կջնջեմ անխնա, գյուղում մնալով՝ չեմ թողնի ես, որ այսուհետև այդպիսի ավազակները կողոպտեն գյուղացիներին...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Մի րոպե հիացած նրան նայելուց հետո պարզում է իր ձեռքը)*: Դուք հերո՞ս եք, ահա թե ինչ... Ես հիմա՛ր էի, որ աշխատում էի հանել ձեր գլխից՝ գյուղում մնալու միտքը... Հայրս, ձեր օգտի համար, պատվիրել էր ինձ անպատճառ համոզել, որ գյուղում չմնաք... Բայց ես ձեզ կատարելապե՛ս հասկանում եմ այժմ... *(Ուզում է ձեռքը ետ քաշել)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Չի թողնում ձեռքը)*: Ո՛չ, ո՛չ, թողե՛ք ինձ ձեր ձեռքը... Օ՛հ, որքա՛ն, որքա՛ն լավն եք դուք, Թերեզ, և ես ձեզ որքա՛ն սիրում եմ...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Հուզված, երերուն): Ե՛վ ես... ես... թո՛ղ ձեռքս, Սաշա՛, մեր հայրերը գալիս են... Ձեզ ես հասկանում եմ... թողե՛ք...

7) Նույնը, Գրիգոր և Սահակ

ԳՐԻԳՈՐ.— (Հեռվից սկսելով): Բա՛ս... որ ասում եմ... (Երևում է): Կխաբեն խեղճ տղին, կխաբեն... (Ալեքսանին ու Թերեզային, որոնք միմյանցից հեռացել են):

Այստե՛ղ եք դուք դեռ:

ՍԱՀԱԿ.— Մարգո՞ն ուր է:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ներսումն է...

ԳՐԻԳՈՐ.— Երևի ճաշի պատրաստություն է տեսնում... (Սահակին): Դե՛հ, Սահակ բեկ, մենք էլ ներս գնանք ու մեր էն գործը կարգադրենք... Թո՛ղ դրանք ըստեղ խոսան, ջահել են... Մեկ էլ՝ որ դրանց լեզուն մենք չենք հասկանա...

Գնանք:

ՍԱՀԱԿ.— Համեցեք... (Առաջ է ընկնում և տան դուռը բաց անում):

ԳՐԻԳՈՐ.— (Քայլելով այն կողմը և աստիճանների վրայից): Երբ գնալու լինես, Թերեզ, ինձ իմաց տուր:

ԹԵՐԵԶԱ.— Լա՛վ, հայրի՛կ, մենք այս րոպեիս ներս կգանք...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Կանգ առնելով): Ես խո չասի եդ... Ինչքան քեֆներիդ կուզի— չա՛նա խփեք... Ձերը խո է՞դ է— խո՛սա, հա խո՛սա... Ես թա՛տրոն է, ես բա՛լ է... Ես ի՞նչ գիտեմ... (Ծիծաղում է): Դրուստ չե՛մ ասում, Ալեքսան բեկ... (Սահակին): Դե՛հ, գնանք, Սահակ բեկ... (Ժպտում է և Սահակի ետևից ներս մանում):

8) Թերեզա և Ալեքսանդր

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Սպասում է, որ դուռը փակվի, հետո վազում է դեպի Թերեզը ու ձեռքերը բռնում): Խոսի՛ր, Թերեզ... Ասա, մի՞թե դու ինձ չես սիրում, մի՞թե ես սխալվել եմ:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Քնքշությամբ կաշում է նրան): Կամա՛ց խոսիր, Սաշա... Դու լավ տեսնում ես...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Գրկում է և գգվում): Ի՛մ հրեշտակ... (Հանկարծ թողնում է նրան գրկից և դեմքը կնճռած՝ քիչ հեռանում): Բայց սպասեցեք... Ես դեռ ամեն ինչ չեմ ասել... Եվ դա՛ իմ կողմից վա՛տ բան է...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Թարմացած և վախեցած): Ի՛նչ եղավ քեզ... Ա՛հ, գուցե դու ուրիշի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Արագ միջահատում է): Ո՛հ, ո՛հ, ա՛յդ չե՛ (Քիչ լուռ): Լսեցե՛ք, օրիո՛րդ... Դուք իմացա՛ք իմ վճիռը... Ես պիտի մնամ գյուղում, լինեմ գյուղացիների պաշտպան, վարե՛մ նրանց արդար դատը... Ինձ հե՛տ եք դուք...

ԹԵՐԵԶԱ.— Միայն ա՛յդ... (Ապահովված և ժպտուն՝ մոտենում է): Ես ինքս ուրախությամբ կօգնեմ քեզ այդ ավագաններին կախելու... Եվ ամենից առաջ՝ այդ խե՛ղճ ծերունու դահճին... Դու կարող ես, չե՞, կարո՞ղ ես...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Հո՛ւյս ունեմ... (Ավելի լուրջ): Մի խոսք ևս... (Դժվարությամբ): Ի՛նչ կասեիր, օրինակ, եթե այդ վաշխառուն... հա՛յրս լինեք...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Սարսափած ետ է քաշվում): Հա՛յրդ... Դու կատակո՛ւմ ես, Սաշա... Սահակ աղա՛ն, այդ բարի ծերունի՞ն...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այո՛... օրինակ հենց... հայրս... Մարդու արտաքինը խաբուսիկ է: Գուցե հայրս մի կեղծավոր է, մի ավագակ, որ գիտե մեզ նմանների մոտ իրեն բարի ձևացել...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Միջահատելով): Բայց լսի՛ր, ի սեր աստծո, այդ ինչե՛ր ես ասում... Դու հայիոյում ես, այդպես բան չի կարող լինել, ո՛հ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ եթե այդպէս է, եթե փաստէր կան... (*Փորձիչ*): Եթե նույնիսկ գյուղացիները պնդեն ու հաստատեն... Եվ եթե դու լինեիր ազնիվ մարդ, սիրեիր ինձ, նույնիսկ շատ սիրեիր — ի՞նչ կանեիր, կխնայեի՞ր հորս, չէի՞ր ջարդի նրան, չէի՞ր ազատի գյուղացիներին նրա ճիրաններից... (*Մոտենում է հետզհետե*): Խոսի՞ր, Թերե՞զ, քո խոսքերի՞ցդ, ասելիքի՞ցդ կախված իմ երջանկությունը... ԹԵՐԵԶԱ.— (*Լուռ, դժգոյն՝ նստում է, շատ մեղմ*): Չգիտեմ... Անհավատալի բանէր եք ասում... Չի՞ կարող լինել... Սխալվում եք անշուշտ... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ եթե չեմ սխալվում, եթե զորեղ փաստէր ունեմ... ԹԵՐԵԶԱ.— Դուք ինձ տանջո՞ւմ եք... Փորձո՞ւմ եք դուք ինձ... (*Քիչ լռությունից հետո՝ հանկարծ ոտքի է ելնում, խիստ զննող՝ նայում է Ալեքսանին, ապա՝ շեշտելով և ծանր*): Ի՞նչ եք ուզում ասել... (*Դողդոջուն*): Պարզ, ուղղակի խոսեցեք... Ձեր հայրը չէ՛ այդ վաշխառուն... Դուք այդ չէիք ասելու... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թերե՞զ, դուք ինձ չէ՞ք պատասխանում: ԹԵՐԶԱ.— Պատասխան... Ահա՛... Եթե ճշմարիտ են ձեր ասածները... ավագակը ավագակ է, թեկուզ... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թեկուզ նա ձե՛ր հայրն իսկ լինեք... ԹԵՐԵԶԱ.— (*Տնցվում է և գունատ՝ կռթնում ծառին*): Ա՛հ... զգում էի, զգում էի... (*Գլուխը ձեռքերի մեջ առնում, հանկարծ հեկեկում է և ընկնում նստարանի վրա*):

9) Նույնը և Մարգարիտ

ՄԱՐԳՈ.— (*Ներս է վազում*): Թերե՞զ, հայրդ գնում է... (*Տեսնելով Թերեզայի դրությունը՝ սառած մնում է*): Վա՛յ, Թերե՞զ... (*Վազում է դեպի նա*): ԹԵՐԵԶԱ.— (*Թույլ՝ ելնում է*): Ոչինչ չկա... Այնպէ՛ս... Գնանք... (*Ալեքսանին*): Կատարեցեք այնպես, ինչպես զգում եք... Սակայն հասկանո՞ւմ եք. նա իմ հայրն է... և այդպիսի դեպքում... մեր մեջ չի կարող լինել ոչինչ... (*Գնում է դեպի տան դուռը, այնտեղ մի վայրկյան շվարած կանգնում, հետո մեկեն գլուխը դեմ է տալիս դռան*): Աստված իմ, աստված իմ... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Վազում է դեպի նա*): Թերե՞զ, ների՞ր ինձ... ԹԵՐԵԶԱ.— (*Հեռացնում է նրան*): Ո՛չ... Վաղ թե ուշ՝ պիտի իմանայի... Օ՛, ես այժմ սկսում եմ շատ բան հասկանալ... Հորս ստիպումները... Ամեն, ամեն ինչ... Բայց սիրեցի... Որքան, որքան ամոթալի բան... Ո՛չ, հեռո՛ւ կացեք... (*Ետ է քաշվում*): Թողե՛ք ինձ, մոռացե՛ք և... և եթե կարող եք՝ ներեցե՛ք ինձ... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թերե՞զ, մի րոպե, մի բան մտածենք... ԹԵՐԵԶԱ.— Ոչի՛նչ... Դուք ասացիք, որ փաստէր ունեք, գյուղացիք բոլորը... Իսկ դուք, դո՞ւք ինչ ունեք նրա դեմ. չե՞ որ նա ձեզ սիրո՞ւմ է... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Նա մեր պարտատէրն էլ է, իմ խեղճ Թերեզ... և մեր այս տո՛ւնը, այգին... Բոլորը գրավ է հորդ մոտ... ՄԱՐԳՈ.— Սա՛շա... ԹԵՐԵԶԱ.— (*Ավելի գունատ*): Այդպէ՛ս... Եվ դո՞ւք, և ձեր հա՞յրը... Այժմ ավելի հասկանում եմ հորս վարմունքը... Աստված իմ, որպիսի՛ ստորություն...

10) Նույնը, Գրիգոր և Սահակ

(*Դուռը բացվում է, և դռան վրա երևում են՝ նախ Գրիգորը, ետևից՝ Սահակը*): ԹԵՐԵԶԱ.— (*Որ տեսնում է հորը, ուղղվում է և երերուն*): Հայր... Սաշան իմ ձեռքն է խնդրում քեզանից... ԳՐԻԳՈՐ.— (*Ուրախ*): Իրավ... Վա՛հ, այդպես հանկա՛րծ... ԹԵՐԵԶԱ.— Եվ ես մեր մերժեցի՛...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Դեմքը կնճռելով)*: Մերժեցի՞ր... Բայց ինչո՞ւ... Չէ՞ որ դու ինքդ ասացիր, թե սիրում ես նրան և թե իմ ցանկությունը կկատարես...
 ԹԵՐԵԶԱ.— *(Բարկությանբ)*: Ծածկի՞ր, ծածկի՞ր այդ բոլոր կեղտը... Մերժեցի, որովհետև, չե՛մ ուզում քեզ ազատելու գործիքը դառնալ, իբր վարձ՝ քեզ փրկելու...
 Ես սիրո՞ւմ եմ Սաշալին, բայց եթե մեռնե՛ի իսկ սիրուց, և եթե իմանայի, թե դու ի՞նչ բանի գործիք ես դարձրել ինձ... *(Հեկեկալով ընկնում է Մարգարիտի գիրկը, որ նրան ներս է տանում)*:
(Մի րոպե ամենքը լուռ՝ նայում են միմյանց):
 ԳՐԻԳՈՐ.— *(Բարկությանբ)*: Այդպե՛ս ուրեմն, պարո՛ն, դու վճռել ես ինձ կռվի՞ բռնվել... Փորձի՞ր... *(Չարամիտ ծիծաղով՝ հանում է ծոցից մի մուրհակ)*: Տե՛ս... Ո՛չ ուշ քան մի ամիս — և այս տունը ի՛մն է... *(Ծիծաղ)*: Չգիտեիր այս, հա՛...
 ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Գիտեի: Գիտեի նաև, որ դուք մի գծում վաշխառու եք և ամբողջ գավառի հարստահարողը... Արե՛ք, վաղն իսկ արեք...
 ՍԱՀԱԿ.— Ալեքսան՛... Սաշա՛... Ի սե՛ր աստծո... *(Գրիգորին)*: Գրիգո՛ր աղա...
 ԳՐԻԳՈՐ.— *(Կատաղի)*: Է՛լ սուս, Է՛լ հերիք Է... Այս լածիրակը շատ է առաջ գնում... Պրիսյաժնի՛, իմ դե՛մ կռվել... Տեսնե՛նք՝ ի՞նչ կանես հորդ ու մորդ, ի՞նչ կուտեցնես... Գյո՛ւղը մնա, գյուղացիներին՝ պաշտպանի՛ր... Պրիսյաժնի՛...
 ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Բարկությանբ)*: Դուք անմիջական հրաման ունե՛ք արդեն՝ այս տանը տեր դառնալու...
 ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ավելի կատաղած)*: Անմիջական հրամա՛ն... Տո՛, ո՞ւմ հետն ես խոսում, դժվա՛ր է քեզ դուրս գրել տալ, օրե՛նք չգիտենք, ի՞նչ է...
 ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Լա՛վ, ուրեմն, քանի այդ հրամանը չունեք, այս տան տերը դեռ ես եմ... *(Այգու դուռն է ցույց տալիս)*: Համեցե՛ք...
 ԳՐԻԳՈՐ.— *(Կատաղի)*: Այդպե՛ս, ինձ դուրս էլ ես անում... Լա՛վ, ես քեզ ցո՛ւյց կտամ, թե ո՞վ է Գրիգոր աղան, որ հազար քեզ պես փաստաբանների է մատների վրա խաղացրել... *(Քայլում է դեպի այգու դուռը և այնտեղից՝ Սահակին)*: Մինչև մեկ ամիս կա՛մ 5000 ռուբլին իր տոկոսներով և կա՛մ կտեսնենք...
 ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Իսկ առայժմ — համեցե՛ք... *(Քայլում է դեպի նա)*: Ափսո՛ս, որ Թերեզան ձեր աղջիկն է...
 ԳՐԻԳՈՐ.— Բայց ո՛չ քեզ նման լածիրակի պատառը... *(Քրքիջ)*: Հա՛-հա՛-հա՛... Բաս ուզում էիր կո՛ւլ տալ, Է՛լի, աղջկաս՝ հորդ պարտքն էլ վրան... Չէ՛, բարեկա՛մ, Գրիգոր աղան այդքա՛ն էլ էշ չէ... Լածիրակ... *(Սպառնալից դուրս է գնում)*:

11) Ալեքսանդր և Սահակ

ՍԱՀԱԿ.— *(Քիչ լռությունից հետո՝ հուսահատ)*: Սա՛շա, մեր տո՛ւնը քանդեցիր...
 ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Խիստ)*: Նա այլևս մերը չէ՛, հա՛յր...
 ՎԱՐԱԳՈՒՅՐ

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՎԱԾ

Գրիգոր աղա Վարակյանի տանը մի հյուրասենյակ՝ հարուստ և ճոխ կահավորությամբ: Փոքրիկ գրադարան, երկար վարագույրները լուսամուտներին: Առավոտյան ժամը 10-ի մոտերն է. բաց լուսամատից արևի ճառագայթները ներս են ընկել: Աջ կողմից մի դուռ՝ տանում է դեպի Թերեզայի ննջարանը: Խորքում՝ մուտքն է: Թերեզան մի օրորվող աթոռի մեջ նստած՝ գիրք է կարդում: Բեմի վրա մի քանի րոպե լռություն է: Դրսից լսվում են խառնիխուռն ձայներ:

1) Թերեզա, տիկին Վարակյան (մայրը)

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (Տնային հագուստով և փոշոտ՝ մտնում է և ձեռքերն իրար քսելով թափ է տալիս այլուրոտ ձեռքը): Վերջացավ... (Աղջկան): Բաս մենա՞կ ես կարդում, ա՛ղջի... (Նստում է մի բազկաթոռի մեջ): Շա՛տ ես անցկացել:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Տխուր և մռայլ): Չէի կարդում... Դեռ չվերջացրի՞ն...

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՞նչը, ցորեն դատարկե՞լը... Չէ՛, մի՛շտ բերում են... բայց դե՛հ, տեղը արել եմ. ծառաները կհսկեն:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Քիչ լուռ): Ասա, մայրի՛կ, հայրս գնե՞լ է այդքան ցորենը: Ի՞նչ պետք է մեզ այդքանը:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՛հ, ա՛ղջի... Դե ես ի՞նչ գիտեմ: Հա՛լբաթ ծախելու համար է: ԹԵՐԵԶԱ.— Գուցե իր պարտքով տված փողերի տոկոսներն են, չէ՞:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՞նչ մեր բանն է այդ. ինչ ուզում է լինի... Հորդ գործերի մեջ ես ո՛չ խառնվել եմ, ո՛չ էլ ուզում եմ խառնվել... Դե՛հ, կարդա տեսնե՛նք... Որտե՞ղ մնացինք:

ԹԵՐԵԶԱ.— (Գրքի վրա է նայում և մտազբաղ): «Տղան հասնում է վիշապի տան առաջ»... (Հանկարծ մորը): Ասա՛ խնդրեմ, մայրիկ, յուր, մածուն, ձու... այդ բոլորը որ այնքան բերում եմ մեզ — դրա՞նք էլ տոկոսներ են:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Չա՛հլես տարար... Մե՞զ ինչ. կուզեն՝ թող տոկոսներ լինեն... Հա՛լբաթ, փող որ պարտք է տվել — խո ձրի չի՞ տվել... Առևտուրը ա՛յդպես է լինում... Կարդա, հետաքրքիր է, թե վիշապը ի՞նչպես ընդունեց տղային:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ի՞նչպես պիտի ընդուներ... Անշուշտ կտոր-կտոր արած կլիներ:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (Ժպտում): Հենց է՛դ ա, է՛՛... Հեքիաթների մեջ մի՛շտ ամենապստիկ տղան սպանում է վիշապին: Ես շա՛տ եմ սիրում այդպես հեքիաթները:

ԹԵՐԵԶԱ.— Սա հեքիա՛թ չէ. այլաբանական գրույց է:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Կուզի՛ յալիբան էլ լինի մեջը. սի՛րում եմ... Դե՛հ կարդա...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Քիչ լուռ ու մտախոհ մնալուց հետո՝ կարդում է): «Եվ երրորդ որդին, կտրիճ Միլլեթը, եկավ կանգնեց երկաթե դռան մոտ, վիշապի պալատի առաջ»...

(Ընդհատում է, մեկեն դառնում է մորը): Կուզեի իմանալ, սրբաշենցիք էլ կա՞ն դրանց մեջ:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Բա սրբաշենցիք ի՞նչ գործ ունեն ըստեղ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Չէ... Ցորեն բերողների՛...

2) Նույնը և Սերգո (ծառան)

ՍԵՐԳՈ.— (Փոշոտ՝ երևում է դռան մեջ): Խա՛նում...

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՞նչ կա... Թոզոտ ո՞ւր ես գալը մտնում:

ՍԵՐԳՈ.— Բա աղեն ո՞րտեղ ա. գեղացիք սպասում են ախր:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Էլ ինչի՞ են սպասում, թող գնան է՛լի...

ՍԵՐԳՈ.— Չեն գնում, ասում են՝ աղի հետ գործ ունենք:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Իրա օթա՞խում չի:

ՍԵՐԳՈ.— Չէ, մտի՛կ տվի... Խաչատու՛րն ա ընտեղ:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Դե ուր որ ա՛ կգա... Թող սպասե՛ն... Անց կենալիս Հերիքնազին ասա մսի քյափը քաշի՛ ես ա գա՛լիս եմ... (Ծառան գնում է):

ԹԵՐԵԶԱ.— Ինչո՞ւ են սպասում գյուղացիք, մայրի՛կ:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ի՛հ... աղջի... մեկ հալալ չե՛ս թողնում հեքիաթը լսեմ... Դե ես ի՞նչ գիտեմ, հալբաթ գործ ունեն:

ԹԵՐԵԶԱ.— Այո՛... Երևի վեքսիլները նորոգելու... (Ելնում է և գնում դեպի լուսամուտը, այնտեղից): Մայրի՛կ. Բաղդասար ամին շա՛տ խեղճ է:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Ասում են՝ շա՛տ խեղճ է... ինչո՞ւ ես հարցնում... վեց-յոթ ջան ընտանի՛ք ունի:

ԹԵՐԵԶԱ.— Եվ շա՛տ էլ պարտք... բաս ո՞րտեղից է այդքան ընծա բերում մեզ...

(Քիչ լուռ): Տոկոսների տե՛ղ է... Դու չգիտե՞ս, մայրիկ, թե նա ո՛րքան է պարտ հորս:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Յո՛րդ... (Չարմացած): Բա նա ինչի՞ պիտի հորդ պարտք ունենա:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ո՛րի... 100 ռուբլի է պարտքը, բայց 200 պիտի տա... Հարյուրը՝ մի տարվա տոկոս... Մեկին մեկ... Մածուկը, գառը — դրանք էլ ավելի... ՏԻԿ.

ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (Շփոթված): Ես էդ չեի իմանում... (Ակամա նեղացած): Դե տե՛ղն ա նրան, ինչի՞ ա պարտք անում, թող յորդանի գյորա՛ ոտները պարզի... (Ելնում է և քայլում դեպի դուռը):

ԹԵՐԵԶԱ.— Չլսեցի՛նք, թե վիշապը ինչպես ընդունեց տղային:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Դե կարդո՞ւմ ես, որ... Գնամ տեսնեմ կուխնումը ի՞նչ են անում. Մատվեյ Եգորիչը Էսոր ճաշին մե՛զ մոտ է գալու:

ԹԵՐԵԶԱ.— Դատավո՞րը... Իսկ հա՛յրս երբ կերթա նրա մոտ:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (Չարմացած՝ կանգ է առնում): Ընչի՞ որ... Երբ կանչի:

ԹԵՐԵԶԱ.— Երևի շուտո՞վ... (Մտախոհ՝ նայում է դուրս լուսամուտից):

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— (Քիչ նայում է նրան, հետո գլուխն է շարժում և դուրս գնում):

Դրսում խառն աղմուկը մեծանում է. լսվում է Գրիգոր աղայի բարձր ձայնը: Հետո աղմուկը հանկարծ դադարում է, և Գրիգոր աղան է խոսողը՝ դրսից:

ԳՐԻԳՈՐ.— (Դրսից): Լա՛վ, կտեսնենք... Մի քիչ սպասե՛ք...

ԹԵՐԵԶԱ.— (Ցնցվում է, դառնում և գնում է ննջարանը):

3) Գրիգոր, քաչալ Մարտիրոս

ԳՐԻԳՈՐ.— (Մտնում է խորքի դռնից, նայում է շուրջը): Ես ո՞ւր եմ մերոնք...

(Գնում է դեպի ննջարանի դուռը և քիչ բաց է անում): Դու այստե՛ղ ես, Թերե՛զ...

Հա՛, կարդո՞ւմ ես: Լա՛վ, քեզ անհանգիստ չենք անի: (Փակում է դուռը և

Մարտիրոսին): Դեհ, տեսնե՛նք... Նստի՛ր... Ասածներս արի՛ր...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Բա չեի՞ անի: Կանչեցի ամենքին: Կգան: Էնպե՛ս ուրախ էին որ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Չար ժպտով): Հիմար լինելուցն է... Նստի՛ր: Ապա՛, ցույց տուր վեքսիլները... Շա՛տ է:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Հինգ հարյուր մանեթի... Հենց որ փողերը տաս՝ ձեռք կքաշեն:

ԳՐԻԳՈՐ.— Իսկ գրա՞ծն ինչքան է:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Ճիշտ 703 մանեթ... Բոլորը մեկ տարով կամ վեց ամսով...

(Հանում է ծոցից մի կապոց և վերցնում է մեկ-մեկ մուրհակները): Ա՛յ, Ես մեկը Կարմիր-քարերից Սարուխանինը, 150 կտանք՝ մեկ տարով... Տոկոսն էլ վրան խփած — 317 մանեթի:

ԳՐԻԳՈՐ.— Էլ ինչի՞ յոթը... (Ժպտալով): Ամա հասկանում եմ... Սատանա՛ն ես եղել, հա՛...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Քո դուլլուղումը՝ ո՞վ չի ըլի... Ըսենց պակաս թվե՛րն են լավ:

(Շարունակում է): Ես մեկը քիչ գոռն էր: Մեր գեղացի ա: Շատ գրել չեղավ, կարդա՛լ էր ուզում տա... 200 ուզեց, ու մեկ սահաթ չանա խփելուց հետո՝ հազիվ թողաց, որ 250 գրեմ:

ԳՐԻԳՈՐ.— (Բարկացած): 25 տոկո՞ս... Ինչի՞, փողը չո՞լումն եմ գտել, թե՞ նրա հորն եմ պարտական... Էդ ո՞ր շան որդին էր:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Սարիկենց Սմբատը:

ԳՐԻԳՈՐ.— (Ուտնում է տեղից): Ինչ ես ասո՞ւմ... (Ուրախ): Գրավ-բա՛ն. խո գրե՞լ ես:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— (Ժպտուն): Չէ, Էլ ի՞նչ գրավ... Վեց ամսով...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Ընդհատում է զայրացած): Աղա, քյա՛չալ, քեզ չե՞մ ասել, որ մեր գեղացոց հետ գործ բռնելիս՝ առաջ ինձ հետ խոսես... Է՛շն ես եղել, Է՛շն... Բա դու չե՞ս իմանում, որ նրանց տունը մեր տանը կպած ա...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Գիտեմ, ո՞նց չիմանամ... Ամա դե որ չեղա՛վ...

ԳՐԻԳՈՐ.— Պատուի դեմ քցի: Չեմ տալիս. ո՛չ մի կոպեկ... թե իր տունը գրավ կդնի՛ր...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— *(Խորամանկ)*: Բա որ գրավ դնի. ինձ ի՞նչ խեղ կա դրանից:

ԳՐԻԳՈՐ.— Հայ շունն ես, հա՛... Դե՛, քեզ ես պակա՞ս եմ գոհացրել... Հիսուն մանեթ կտամ, թե Սարիկենց Սմբատը մեկ ճանկա ընկնի:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— *(Ոտքի է ելնում)*: Բաս տուր... *(Մի ձեռքով մուրհակն է ցույց տալիս և մյուս ձեռքը պարզում)*: Հրես, ա՛յ. ձեռք քաշած, տունն էլ գրավ դրած, փողն էլ ես տվի, որ դու ինձ տաս...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ուրախ)*: Հարամզադեն ես եղել, հա՛... Ամա հա՛լալ ըլի քեզ — տամ...

(Հանում է և տալիս): Տո՛ւր վեքսիլը... Տես թե եկող տարի ո՛նց եմ մեր բաղը լեկացնում եղ կողմից...

4) *Նույնք, Սերգո, Թերեզա*

ՍԵՐԳՈ.— *(Երևում է դռան մեջ)*: Աղա՛, գեղացիք...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Հախումն)*: Ի՞նչ... Թող սպասեն:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Աղա՛, լավ չի, մի սպասեցնի, կեսօր կդառնա, մարդիկ խեղճ են, գործեր ունեն:

ԳՐԻԳՈՐ.— Բաս լավ. գնա օթախս տար՝ գալիս եմ:

ՍԵՐԳՈ.— Ըստեղ ախր Խաչատուրն ա խաչքարեցոց հետ հաշիվ տեսնում:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ըտե՛նց... *(Քիչ լուռ)*: Բաս կաց... *(Գնում է դեպի Թերեզի ննջարանը, դուռը քիչ բաց է անում և աղչկան)*: Թերե՛զ... *(Քիչ լուռ)*: Որ դուրս գնաս՝ պարտեզում կարդաս, լավ չի՞ լինի... Հիմի այստեղ գյուղացիներ կլցվեն, նրանց գոռգոռոցը քեզ կխանգարի:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ներսից)*: Լավ... Գնամ...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Աչքով է անում ծառային և ինքը սպասում)*:

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Քիչ հետո դուրս է գալիս և անցնում, չի պատասխանում)*

Մարտիրոսի խոնարհ բարևին: Մյուս դռան մոտ հասնելիս՝ դառնում է հորը:

Հայր, այդ եկող գյուղացիների մեջ սրբաշենցիք էլ կա՞ն...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Թարմացած)*: Ի՞նչ... Սրբաշենցիք... Չէ, ինչի՞ որ...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ոչի՛նչ... *(Գնում է)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Նրա գնալուց հետո կնճռված ու մտախոհ դառնում է Մարտիրոսին)*: Դու բան հասկացա՞ր...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— *(Ուսերն է թոթվում)*: Բարիշնեն հիվանդ ա երևում...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ծառային)*: Ասա թող գան հիմի... Խանումին էլ ասա՝ թող մեկ գնա Թերեզի մոտ... *(Խիստ)*: Շան օրը կգցեմ ձեզ, թե բարիշնի քեֆին կպել եք...

Գնա՛... *(Ծառայի գնալուց հետո)*: Հիվանդ ա երևում... *(Կնճռու և կատաղի)*: Է՛ն-Է՛ն-Է՛ն... աբլակատի՛ն... *(Սթափվում է և Մարտիրոսին)*: Պրծի՛ր, Էլի՞ կա:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— *(Խոնարհ)*: Մեկը մնաց... Շա՛տ չի. 150 — մեկ տարով տված՝ 236 մանեթ... Սպիտակ-շենից:

ԳՐԻԳՈՐ.— Լավ, թող ձեռք քաշեն, երեկոյան բեր ու փողերն ստացիր... Դե՛հ, հիմի դու գնա: Բաղդասար ամին, բանը թե գան՝ խոսիր հետները, մինչև ես ըստեղ պրծնեմ:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— *(Գնում է դեպի դուռը)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— Ամա բաղչեն չմտնեք... Ղալմաղա՛լ էլ չհանեք:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Չէ. քուչումը կսպասենք, մինչև մյուսները գնան: *(Գնում է)*:

5) *Գրիգոր, Մարկոս, Գալուստ և Հայրապետ (գյուղացիներ)*

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Մենակ, դեմքը կնճռած և մռայլ)*: Ամեն բան ասած կլինի...

Սրբաշեն... հը՛մ... Չլինի՞ դա էլ է պատմել... *(Սպառնալից)*: Սպասի՛ր, ես քեզ Էնպես թոցնեմ որ...

ԳՅՈՒՂԱՑԻԹ.— *(Երևում են դռան մեջ, ներս են գալիս և կողքին խոնարհ կանգնում)*:

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Նրանց*): Ներս եկեք... Հը՞, ուզում եք թագացնի՞... (Նեղացած): Չէ՛, էլ չեմ կարող... Փողերս բերեք ու պրծնի-գնա... Գործերս հավաքում եմ-գնում ըստեղից, հավիտյան գնում... Էն ա ձեզ նոր ատվա՛կատ ա եկել, նրան գնացեք, թող նա՛ պարտք տա ձեզ... Քանի նա կա— էլ ես ի՞նչացու եմ... Ես ձեզ կողո՛ւպտում եմ—գրկում, ես փիս մարդ եմ... Հրեն, լավ մարդը եկել ա. առանց տոկոսի թող տա... Չէ՛, էլ չի՛ կարելի, փողերս տվեք... Գործերս հավաքում եմ: ԳԱԼՈՒԲՍ.— Դե էլ ինչո՞ւ ես նեղանում, աղա, մենք սկի ե՞րբ ենք տեսել նրա երեսը... Կամ նա ի՞նչ փող ունի, որ մեզ պարտք տա... Մենք քեզ չենք թողալ... դու մեզ մի՛շտ լավություն ես արել... Էս անգամ էլ արա, քեզ դուրբան... Չունենք, բան չմնաց, քյասադ տարի էր... Ձմեռս կկոտորվեն՝ թե եղածն էլ ծախենք ու պարտքներս տանք:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դե բա ես ո՞նց անեմ, խո պարտավո՞ր չեմ ձեզ... Թե լավություն էր— Էս էլ հերիք էր: Հայ-քրիստոնի պես՝ Էս երկու տարի փողս ձեզ մոտ՝ արարո՛տ չի անում... Խո ես խազնատար չեմ, յա միլիոնատեր... Չեմ կարա, չե, փո՛ղս պիտի տաք... (*Խիստ՝ նստում է*):

ՀԱՅՐԱՊԵՏ.— Մեզ վրա իզո՛ր ես նեղանում, աղա՛... Չունենք, ո՞րտեղից տանք, խո վերջին ունեցածներս էլ չե՛ս ծախելու: Մի քիչ մա՛ջալ տուր, տոկոսը վրան եկ՝ մինչև եկող ամառ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Բարկությանը*): Փիե՛... Էդ ի՞նչ տեսակ ես խոսում. տո՛, կասես Էս ըլեմ քեզ պարտական... Բա դու խիղճ չունե՛ս... Ես ի՞նչ ասեմ՝ որ ունեցածս էլ ձեզ մոտ քնացնեմ... Հալա գնացել եք Էն... Էն լա՛ծիրակին էլ գանգատվել, թե ես ձեզ կողո՛ւպտում եմ, գրկում եմ...

ԳԱԼՈՒԲՍ.— Բո՛ւյ, մեղա՛ աստծու... Ո՞վ ա ըստեց բան արել... Աստվա՛ծ, երկինք... Ընչի՞, բա մենք երախտիք չե՛նք իմանում...

ՄԱՐԿՈՍ.— Այ՛ Գրիգոր աղա, յանի որ ուշք չդարձնես Էդ երեխին— չի՞ ըլի... Թող իրա համար հա՛ խոսա, ասի. քեզ ի՞նչ կարա անի որ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Ոտքի է ելնում, հայարտ*): Բո՛, իհա՛րկե... Նա ո՞ւմ շունն ա որ... Ամա ես ձեզ համար եմ ասում, ձեզ եմ խղճում... որ ըստեց մարդկանց ձեր մեջը թողաք Է՛ — էլ ինձ պես մարդիկ ձեզ չե՛ն օգնի... ինչի՞, գժվե՛լ են, որ հա՛մ օգնեն, հա՛մ էլ խոսք լսեն...

ԳԱԼՈՒԲՍ.— Դե ի՞նչ անենք, ա՛ քեզ մատաղ, դուրս խո չենք անելու գեղիցը:

ԳՐԻԳՈՐ.— Դո՛ւրս կանենք, բա՛ս... Ընչի՞, որ հասարակությունը կամենա, չի՞ կարող թուղթ շինի, նաչալնիկին, գուբերնատորին... Թե Էս մարդը մեր հասարակության մեջ չենք ուզում... Հը՞, Մարկո՛ս, սա լավ չի՞...

ՄԱՐԿՈՍ.— Բա ի՞նչ անենք: Ախր մի պատճառ պիտի ըլի՞, թե՛ չե... Էն մարդը որի՞ն ա վնաս տվել... Յա թե չե...

ՀԱՅՐԱՊԵՏ.— (*Ընդհատում է*): Մեր քյիսվան էլ ասում են, հետը բարեկա՛մ ա, միշտ ընտե՛ղ ա, միա՛սին են:

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Մարկոսին*): Պատճա՞ռ՝ ասում ես... Տո սրանից լավ պատճա՞ռ— որ պատվա՛կան մարդկանց անո՛ւնն ա կոտորում, զրպարտում ա... Յա թե չե՛ խռովություն ա գցում գեղումը...

ԳԱԼՈՒԲՍ.— Ո՞նց կըլի, աղա՛: Բա ընչի՞, քննություն չե՛ն անի... հենց ընենց մեր ասա՞ծին կլսեն: Չե՛ն ասի, թե սուդումը գանգատ տվեք ու քնենք... Յա թե չե՛ որ թուղթ էլ հենց շինենք — ողջ հասարակությունը ձեռք կքաշի՞, քյիսվան կթո՛ղա, չե՛ն հարցնի, թե մարդը ի՞նչ ա արել, որ ուզում եք գեղիցը դուրս քշի...

ՄԱՐԿՈՍ.— Չէ՛, աղա՛, Էտ ըլելու բան չի՞... չենք կարա... բան չի դուրս գա:

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Քիչ նրանց է գննում, հետո հանկարծ ժպտում է և ավելի կակոռը*):

Այ՛ թե միամիտ խալիս եք ըլել, հա՛... Հավատացիք, Է՛լի, որ իմ շա՛տ վեջն ա, թե նա գե՛ղումն ա, յա չե... (*Խորհիս*): Տո՛, ըստի մոիկ տվեք մեկ, Է՛... (*Գլխարկը վեր է քաշում և ձեռքը ճակատին խփում*): Այ՛, ճակատս բա՛ց ա, ո՛չ ոքից վախ չունեմ:

Ո՛չ գողություն եմ անում, ո՛չ ավագակություն... Հնչի՞ց պիտի վախենամ... Հանաք արի, հանաք... Ա՛մա միամիտ խալիս եք... (*Բռնագրոսիկ քրքիչ, հետո լրջանում է*): Հա՛, դե վնա՛ս չունի, էս որ էդքան խնդրում եք, է՛լի ձեզ լավություն կանեմ, հայքրիստոնյա եմք, քանի ձեռքներիցս լավություն գա՛ պիտի անենք... Գնացեք քյաչալին թագա վեքսիլներ գրել տվեք... Աչքի՛ս վրա. թող փողերս մե՛կ տարի էլ ձեր մոտը պառկի, կորած տեղ չի:

ԳԱԼՈՒՄՍ.— Աստված քեզ անպակաս անի: Աստծով... եկող տարի...

ԳՐԻԳՈՐ.— Աստծո՛վ, աստծո՛վ... Քյաչալը ցածումն ա. վեքսիլներ էլ կա մոտը (*Գալուստին*): Քոնը ի՛նչքան ա, Գալո՛ւստ... Հա՛, 125 մանեթ ա, չե՛... Գրել կտաս 200: Դու էս տարի, գիտե՛ս, բոլորովի՛ն մոռացել ես մեզ: Ո՛չ բաղիցդ ես մեզ պտուղ, յա գինի... ոչ զատկին մի գառը... Բա մեր փողը հենց ընե՛նց, մո՛լֆտա պառկի մոտդ... 200 գրել կտաս:

ԳԱԼՈՒՄՍ.— Վա՛յ, աղա՛, էդ ի՛նչ կրակի մեջ ես գցում ինձ... Բա ես կա՛րամ էդքան տոկոս տալ... Բա ինձ ընտանիք չո՛ւնեմ... Մարկոսի՞ց էլ ավելի տոկոս:

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Բարկություն*): Էդ դու ո՛րտեղից իմացար, թե Մարկոսից պակաս տոկոս եմ առնելու... Համ է՛լ Մարկոսը մարդ ա, դո՛ւ ինչ ես: Նոր տարուն, ծնունդին՝ էլ խոզի ճուտը, է՛լ կարագ, գառը... Ո՛չ մի բանիցը չի մոռանում. մարդը գի՛տի լավություն, երա՛խտիք... (*Մարկոսին*): Քոնը 75 մանեթ ա — գրել կտաս 125... 25 մանեթ պակաս... Էլ մի ասի, թե մենք երախտիքը բանի՛ տեղ չենք դնում...

ՀԱՅՐԱՊԵՏ.— (*Գրգռված*): Ի՛մը ի՛նչքան գրել տամ, աղա՛...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Դառնալով դեպի նա, զսպված բարկությամբ*): Հը՛մ, քո՛նը. 200 չի՛, գրել կտաս 300: Է՛դ ա, կուզես՝ գրել տուր, չես ուզի՝ փողս բեր... ի՛նչ ա, քեֆիդ չեկա՞վ... Բա կարծում ես մոռա՛ցել եմ... Միտդ չի՞, կանչեցի արտս հնձես — չեկար. այգիս փորես՝ փախար... Զեզնից հլա մինչի օրս մի խի՛լ էլա չեմ տեսել...

ՀԱՅՐԱՊԵՏ.— (*Բարկությունից դողալով*): Բաս էտ ա, է՛լի... Համ էնքան տոկոս տամ, հա՛մ էլ մոլֆտա գամ բա՛նեմ քեզ համար...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Կատաղի*): Մո՛լֆտա... Տո բա ես քո հո՛րն եմ պարտական, յա՞ քեզ. տո. բաս քեզ տված փողը իմ կնգա, աղջկա բերնիցը կտրա՛ծ չի, քրտինքովս աշխատա՛ծը չի... Հը, հա՛րամզադա, ասա տեսնե՛նք... Ո՞նց ես էգուց ևեթ սուղը տամ վեքսիլդ, տուն ու տեղդ վեր գրեմ, տավարդ ծախեմ. քեզ չոլերը գցեմ... Ա՛յ ես ձեզ մարդ ասողին, հա՛... Է՛դ ա իմ լավությունը... Գնա՛ կորի, գնա փողս բեր՝ ու ռադ ըլի աչքիցս... Ձեզպեսները պիտի քաղցած սատկեն, որ խեղճի գան... հարամզադա...

6) Նույնք և Թերեզա

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Որ դռնից անշշուկ ներս էր մտել, գունատ՝ կռթնում է դռան և ականջ է դնում*):

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Չի նկատում նրան, երեսը Հայրապետին է և շարունակում է, հետզհետե ավելի զայրացած*): Հայդե, էլ ո՛ւր ես ցցվել ըստեղ... Գնա փողս բեր. որտեղան կուզես՝ 200 մանեթս իր տոկոսովը գտի ու բեր... Թե էսօր չես բերել, աստված է վկա, փալասդ տակիցդ քաշել կտամ...

ՀԱՅՐԱՊԵՏ.— (*Խեղճացած և մեղմ*): Աղա՛, դե ես ի՛նչ ասի որ... Ախր առածս իսկի հարիր մանեթ չի ըլի, մեկ տարվա մեջ երկու հարյուր դարձրիր, հիմի էլ վրես բարկանում ես, թե ինչ ա մոլֆտա չեմ եկել ու բանել քեզ համար, յա թե չե՛ գառը, գինի ընծա չեմ բերել... ու 300 ես շինում... (*Լացի ձայնով*): Բա ես մե՛ղք չեմ, ուզում ես, որ երեխեքս կոտո՛րվեն, հիվա՛նդ, սովա՛ծ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Կատաղի*): Տո ի՛նձ ինչ, ա՛խմախ, որ թեկուզ ամենքդ էլ սատկեք... բա որ ըտենց ա, էլ ո՛ւր ես գոռգոռում, ո՛ւր ես մեծ-մեծ խոսում: Չե՛, գնա՛, գնա՛ փողս բեր ու ռա՛դ ըլի: Չունես — էգուց ևեթ տակիդ դռա՛կն էլ քաշել կտամ...

հարամզադա... (Շարժում գործելու ժամանակ հանկարծ նկատում է Թերեզային և լռում):

ՀԱՅՐԱՊԵՏ. — Ադա...

ԳԱԼՈՒՍ. — (Որ նույնպես նկատում է Թերեզային, բոթում է Հայրապետին):

Սո՛ւս, տո՛ւ...

ԳՐԻԳՈՐ. — (Ճիգ է գործում, քաղցր ժպիտ ստանում և գնում դեպի աղջիկը): Հը՛, օթա՛խդ ես ուզում գնալ... Բա էդ ընչի՞ ես գույնդ գցել... Հիվա՛նդ ես...

(Գյուղացոց՝ խիստ դեմքով և բռնն շարժմամբ): Կո՛րեք...

ԳՅՈՒՂԱՑԻՔ. — (Կծկված՝ անցնում են Թերեզայի մոտով):

ԹԵՐԵԶԱ. — (Լուռ՝ ճանապարհ է տալիս և կծկուն դիմագծերով, լաց լինելու պես՝ նայում է նրանց ետևից և հուզված՝ կռթնում դռան):

ԳՐԻԳՈՐ. — (Ուզում է բռնել նրան): Բո՛ւ... ա՛ղջի, էդ ի՞նչ էլավ քեզ, Է՛... Ո՞ւր է մայրդ... (Կանչում է դռնից): Ա՛յ կնիկ, Սաթենիկ...

ԹԵՐԵԶԱ. — (Որ երերուն թուլացել էր, ճիգ է գործում, ուղղվում է): Ոչի՛նչ, գլուխս պտտեց... Թո՛ղ ինձ, ես սենյակս կերթամ... (Քայլում է դեպի սենյակը, բայց կես ճանապարհին կանգ է առնում և հանկարծ դառնում դեպի հայրը): Հայր...

ուրեմս... իրա՛վ է այդ բոլորը...

ԳՐԻԳՈՐ. — Ի՞նչը, աղջի՛կս... (խիստ): Դու մեզ լսո՛ւմ էիր... Ի՞նչ ես խառնվում իմ առևտրական գործերի մեջ... Սա առևտուր է, դիմացինդ՝ կոպիտ, անտաշ գյուղացիներ... Նստի՛ր, նստի՛ր՝ գնամ մորդ կանչեմ... (Ուզում է գնալ):

ԹԵՐԵԶԱ. — (Ուժ տալով իրեն): Ո՛չ... մնա՛, հայր... խոսե՛լ եմ ուզում քեզ հետ... Այդ դուռն էլ փակիր... (Նստում է):

ԳՐԻԳՈՐ. — (Ուսերը թոթվելով՝ դուռն է փակում, լուրջ կերպար է ստանում և մոտենում է: Մի րոպե երկուսն էլ լուռ են: Թերեզը գլուխը խոնարհած, իսկ հայրը ուշադրությամբ գնում է նրան):

ԳՐԻԳՈՐ. — Ապա՛, ի՞նչ է ասելիքդ... Գործ ունեմ, ասա՛... (Կատարելապես զսպել է իրեն, խիստ դեմք է ընդունում և նստում): Խոսի՛ր... Թե հիվանդ ես, քաղաք գնա մորդ հետ... Այդ ասե՛լ եմ քեզ, դու չե՛ս ուզում: Կո՛ւզես՝ հենց այսօր գնա. երևի կարոտել ես քաղաքին...

ԹԵՐԵԶԱ. — (Չարմացած և լուռ՝ նայում է նրան):

ԳՐԻԳՈՐ. — Դե ասա տեսնենք... Թե ցավ ունես և քաղաք չե՛ս ուզում գնալ այստեղի բժիշկը կանչենք... Բայց (ժպտալով): Չլինի՛ փող է ուզածդ, հը՛... Գիտես, որ չեմ խնայում ոչինչ... Ի՞նչքան ես ուզում — տամ: (Ձեռքը ծոցն է տանում):

ԹԵՐԵԶԱ. — (Ցնցվելով ոտքի է ելնում, դեմառդեմ մի րոպե նայում է հորը, հետո խիստ): Հայր, դու ինձ մի՛շտ երեխայի տեղ ես դնում... Ամեն բանի վե՛րջը կա, հայր...

ԳՐԻԳՈՐ. — Ուրեմս ի՞նչ է ուզածդ, ի՞նչ է ասելիքդ... Չլինի էլի այն անպիտանի մասին... Սիրո՞ւմ ես նրան — ինչո՞ւ մերժեցիր... (Հեզկոթեն): Չուզեցիր իբր վա՛րձ դառնալ իմ փրկության... փրկությո՞ւն... ինչի՞ց, օրիո՛րդ, ումնի՞ց...

Նրանի՞ց, այդ լակոտի՞ց... ավելի շուտ մտածիր նրա՛ն փրկել իմ ձեռքից, հասկանո՞ւմ ես. նրան, որի թոզը երկինք կբարձրանա շուտով... (Լքանում է):

Թո՛ղ երեխայություններդ, Թերեզ. կարդացածդ ռոմանների միջից վերցրած խոսքե՛րն էլ թող... Սիրո՞ւմ ես նրան — գնա՛, ես խո չե՛մ արգելում:

Ընդհակառակն... Տես ես որքա՛ն բարի եմ և ներողամիտ: Նախատե՛ց ինձ, ավազա՛կ կոչեց — բայց եթե դու կամենաս նրա կինը լինել — ամենը կմոռանամ և հոժարությունս կտամ... Էլ բան ուզո՞ւմ ես: Սրանից ավելի՞ն...

ԹԵՐԵԶԱ. — (Քիչ լռությունից հետո՝ վճռական): Հայր, ես ուզում եմ, որ դու զոջաս և չարունակես այլևս այդ կեղտոտ արհեստը, այդ... գյուղացիներին կեղեքել...

(խիստ): Ամաչո՛ւմ եմ, որ քո աղջիկն եմ, հայր...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ուստնում է տեղից և բարկությամբ)*: Ահա՛ թե ինչ... ամաչում ես, որ իմ աղջիկն ես... Այդպե՛ս ես խոսում դու հո՛րդ, հորդ հետ, որ քեզ համար ոչինչ չի ինայել... Ա՛յդ է քեզ ուսման տալուս հետևանքը... Այդպե՛ս ուրեմն... Լա՛վ, դու այսուհետև կտեսնես, կտեսնես, թե ի՞նչ է նշանակում հորդ դեմ զինվել, նրա գործերի մեջը խառնվել...

ԹԵՐԵԶԱ.— Հայր...

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Խիստ բարկացած)*: Լռի՛ր: Անզգամություն չեմ ուզում... Ահա՛ ուսմանդ, քեզ ազատ մեծացնելու, երես տալուս հետևանքը... *(Քայլում է դեպի դուռը)*: Չհամարձակվե՛ս հորդ հետ այդպես: Անզգամ... *(Դուրս է գնում և դուռը շրխկոցով փակում ետևից)*:

7) Թերեզա, տիկին Վարակյան

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Դեմքը ձեռքերի մեջ՝ մտնում է, հետո, հուսահատ ցնցումներով հեկեկում է բազկաթոռի մեջ: Այդ տևում է մի րոպե, բեմի վրա լռություն է)*: ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— *(Ներս է վազում վախեցած)*: Թերե՛զ, քե՛զ դուրբան, էդ ի՞նչ ա եղել քեզ... Հերդ դրկեց, թե հիվանդ ես... *(Գրկում է նրան)*: Ասա՛, ո՞րտեղդ ա ցավում... Բժի՛շկ կանչենք...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Բարձր հեկեկալով՝ ընկնում է մոր գիրկը)*: Ա՛խ, մայր, մայր, որքա՛ն թշվառ եմ ես...

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— Բո՛ւյ... ա՛յ աղջի, ի՞նչի, ի՞նչ էլավ քեզ... Գնա՛նք, գնանք պառնիր... *(Տանում է ննջարանը, որի բաց դռնից լսվում է Թերեզայի հեկեկալու ձայնը)*:

ՏԻԿ. ՎԱՐԱԿՅԱՆ.— *(Ննջարանից)*: Բո՛ւյ, ա՛ղջի, դե հերիք ա, Է՛՛... Պա՛ռնի, պա՛ռնի... Ես ջուրն էլ մեկ խմի՛... Ըտե՛նց... *(Դուրս է գալիս ննջարանից, դուռը փակում, ականջ է դնում, հետո գլուխը երերցնելով և զգույշ քայլերով՝ խորքի դռնից դուրս է գնում)*:

Բեմի վրա մի րոպե լուռ է:

8) Գրիգոր, Մարտիրոս, Բաղդասար, Մարգար և Չաքար

ԳՐԻԳՈՐ.— *(Ներս է մտնում: Ետևից՝ Բաղդասար, Չաքար, Մարգար և Քաչալ Մարտիրոս)*: Էդպես, հա՛, Բաղդասար ամի... *(Նստում է)*: Ադա՛, բաս Էդքան էլ նամըքյո՞ռ կըլեն... Ինձ վրա գա՛նգատ եք ուզում անի, ինձ սո՛ւղն եք ուզում քաշ տա. Ես ծեր հալո՞վս... Հայ-գիտի աշխարհ, հայ, տե՛ս, թե ինչ օրերի ենք հասել: Սրանց ես լա՛վություն անեմ, փող տամ, խեղճությունից ազատեմ, որդկերանցը սովածությունից քաշեմ-հանեմ... *(Մարգարին)*: Ադա՛, բաս դու մոռացա՛ր, որ ոտներս ընկել աղաչում էիր... Թյո՛ւ ձեր նամուսին, հա՛... *(Չաքարին)*: Բաս դո՞ւ, բեհայա՛, դո՞ւ չէիր, որ հլա կնգանդ էլ ուղարկել էիր, լա՛ց, արտասո՛ւք... Հմի ինձնից, գանգատ եք անում, Է՛լի, ինձ սուղն եք քաշում, հա՛... Տո՛, բաս ուզում եք փողս ո՞ւտի, ո՞ւրանա... Բա ըտենց բա՛ն եք լսել, հը՞...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— *(Շփոթված)*: Յանի որ... հանց որ... տո՛կոսը...

ՉԱՔԱՐ.— Էլ ինչի՞ ես նեղանում, ա՛ղա, Էն ա սուղը կվճռի, Է՛լի, թե մենք քեզ Էնքա՛ն ենք պարտական, ինչքան գրած ա վեքսիլումը...

ԳՐԻԳՈՐ.— Փիե՛... Տո բաս դո՞ւ չես ձեռք քաշել տակին... Հրես, ա՛յ... *(Հանում է վեքսիլների ծրարը և միջից մեկը դուրս բերում՝ խոսելով միաժամանակ)*: Թուր ու թվա՛նքով վախացրի, բուկիցդ հո՛ւպ տվի... Չէիր ուզում, ո՞ւր էիր ձեռք քաշում: Հը՞, ըտե՛նց չի, Մարտիրո՛ս...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Դե հմի ադա՛, սխալվել են, դալաթ են արել, բաշխի... Խեղճ մարդիկ են, փող չունեն, որ տան...

ԳՐԻԳՈՐ.— Տո՛, որ փող չունեն տան, էլ ո՛ւր են գանգատի գնում: Ընչի՞ մեկ չեկան ինձ մոտ, խնդրեի՛ն. «Գրիգոր աղա,— ասեի՛ն,— դուրբան, չունենք, չենք կարող պարտքներս տալ, խղճա մեզ»... Ես էլ խո մարդ եմ, կնիկ-զավակ ունեմ, խո ջանավար չե՛մ. Զալբաթ մի բան կանեի, յա թե, ո՛վ ա իմանում... քրիստոնյա չե՛մ, սիրտ չունե՛մ... Բաղդր լեզուն, աղաչանքը՝ ի՛նչ քար սիրտ ասես՝ որ չշարժի... հը՛: Բաղդասար ամի, սրա՛ն ինչ կասես, սո՛ւտ եմ ասում... Ես անզգամ մարդ եմ, քեզ քի՛չ լավություն եմ արել...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Զանց ո՛ր... ի՛հարկե, աստված կյանք տա... Ամա դե ասում են՝ թագա զակոն... Յանի որ մենք էլ, դե՛, ուտելու հաց չունենք, սո՛ված...

ԳՐԻԳՈՐ.— Տո ընչի՞ ինձ մոտ չեկար առաջ: Մեկ գայիր, ըտոնք դիփ ասեիր... Թե քեզ հետ կռվեի, ուշունց տայի, յա մերժեի — Էլի գնայիր էն լակոտի մոտ... Զը՛, հենց հմի, որ եղ ասում ես, յանի ես շա՛տ գիտեի, որ հալո փի՛ս ա, չես կարողանում պարտքդ տա... (*Լուռ՝ նայում է գյուղացոց և մյուս կողմից հանում է ձեռքի ծրարից երեք մուրհակներ: Գյուղացիք թեն գլխիկոր են, երբ չի նայում, սրտատրոփ հետևում են թղթերի շարժմանը*): Տո՛, հայվաններ, ե՛ս եմ էլի ձեր հին բարեկամը, թե՛ էն թագա եկած լակոտը... Էլ ո՛ւր եք հայ-հարայ՝ — Նրան վազել... Ըստի մոիկ տվե՛ք... Ես որ ուզենամ չար լինել Է՛, որ վեքսիլներդ տանեմ սուղը, ունեցած չունեցածներդ գրել տամ — Էն լակո՛տը ձեզ կազատի... (*Քրքիջ*): Ախմախներ... Ամա տեսե՛ք, ես Է՛ն մարդը չեմ... (*Յանկարծ Բաղդասարին*): Զլա մեկ մոտ արի, ամի՛... Մոիկ տո՛ւ... Ես չի՞ վեքսիլը:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (*Մոտենում է և նայում*): Զա՛, Է՛դ ա...

ԳՐԻԳՈՐ.— Բաս, դո՛ւ, Մարգար, ես էլ քոնը չի՛:

ՄԱՐԳԱՐ.— Աղա՛, բաս գործը սուղն էիր տվել ախր...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Քրքիջով*): Տո ե՛ս չեմ գործը սուղ տվել... Զլա չե՛ք հասկացել, որ սու՛ղիան էլ է ձեռքումս, նաչալիկն Է՛, դուք էլ... (*Լուրջ*): Գործդ ե՛տ եմ վերցրել... (*Չաքարին*): Ես էլ քոնը, Չաքար... (*Ցույց է տալիս*):

ՉԱՔԱՐ.— (*Ուզում է մոտ գալ և վերցնել*):

ԳՐԻԳՈՐ.— Կամաց... Զլա կա՛ց... Ո՛նց ես սուղը տամ ու բաղդ ձեռքիցդ թոցնեմ, հը՛... Ավեքսան բեկը կարա՛ ազատել քեզ... (*Բողորին*): Խո հմի երեքդ էլ ձեռքո՛ւմս եք: Թպրտացե՛ք՝ ինչքան կուզեք, ամա ա՛, սրանց դեմ խոսալ չի ըլի, չէ. ձե՛ռք եք քաշել — պտի տաք:

ՔԱՉԱԼ ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Դե պրծի, աղա՛, մի՛ տանջի, խե՛ղճ են, էլ հոգի չմնաց վրաները:

ԳՐԻԳՈՐ.— Լա՛վ, Է՛դ էլ ա իմ ձեռքին... (*Գյուղացոց*): Ա՛յ, երեքիդ վեքսիլներն էլ... Տեսնո՛ւմ եք... Նայեցե՛ք (*Պատռում է*): Ըսենց... Էլ տալիք չունեք ինձ... Ազա՛տ հմի... Դե գնացե՛ք, ըստունց դենը ինձ ո՛ւշունց տվեք, սո՛ւղ քաշ տվեք...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Ա՛յ, աստված քեզ օր ու արև... Ա՛յ դու ող... Վա՛յ ես քու հոգուն... Յանի որ... (*Լռում է հուզված*):

ՄԱՐԳԱՐ.— (*Վրա է վազում և ուզում է Գրիգորի ձեռքը համբուրել*): Բա ես շո՛ւն եմ, մարդ չե՛մ... քո ամագդ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Ձեռքը ետ է քաշում*): Լա՛վ, լա՛վ, պե՛տքը չի...

ՉԱՔԱՐ.— Յանի եղ ի՛մ վեքսիլն եր... (*Վերցնում է գետնից պատռածը և գնում*): Պրծա՛, ա՛ խալխը... դրո՛ւստ... (*Ընկնում է Գրիգորի ոտները*): Բախշի՛ աղա, որ ոտովդ էլ գլուխս տրորես...

ԳՐԻԳՈՐ.— (*Ուղքով հրում է նրան*): Վե՛ր, վե՛ր ռա՛դ ըլի. գնա ժամումը երկրպագություն տուր...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— (*Այդ միջոցին հանել է ծոցից մի թուղթ, մի կողմի սեղանի վրա է դրել, գրիչ թաթախել*): Դե՛, ամի՛, Մարգար ու Չաքար, հմի դեսն եկեք... Ես թղթին ձեռք քաշեք...

ՉԱՔԱՐ.— (*Վախեցած*): Ձե՛ռք քաշենք...

ՄԱՐԳԱՐ.— Էդ ի՞նչ թուղթ ա, որ...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Պտի ձեռք քաշեք, որ էլ աղիցը պահանջ յա գանգատ չունեք, որ շնորհակալ եք, որ աղեն ձեզ լավություն ա արել...

ՄԱՐԳԱՐ.— Յանի էդ հարկավոր ա... Որ ձեռք չքաշենք՝ չի՞ ըլի...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Սառը): Թո՛ղ, Մարտիրոս, իրանց կամքն ա. կուզեն՝ ձեռք կքաշեն, չեն ուզի՝ թող գնան, աստված իրանց հետ... Ամա թե շնորհակալ են, թե իմանում են իմ արած լավությունը...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— Հա՛լքաթ... Բա ըտենց բա՛ն կըլի: Էլ ի՞նչ են ուզում: Հա՛մ պարտքներիցը պրծնեն, հա՛մ էլ օրհնող չըլե՛ն, ոտքերդ էլ չպա՛հեն...

(Բաղդասարին): Ե՛կ, Ե՛կ, ամի՛, ձեռք դիր ըստեղ, որ ո՛վ ա իմանում — բալքի ըստեղ-ընտեղ խոսաք աղի վրեն...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Յանի որ... ի՞նչ կա, ձեռք դնեմ... (Մոտենում է և նայում է թղթին, հետո՝ հանկարծ): Դո՛ւ քո աստվածը, քյաչա՛լ, սա խո թագա վեքսիլ չի՞...

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— (Ծիծաղում է): Տո քո՞ն ես, վեքսիլը հասարակ թղթից ջոկել չե՞ս կարում... Հրե՛ն, Չաքարը կարդալ գիտի, թող կարդա՝ հետո ձեռք քաշեք...

(Թուղթը տալիս է Չաքարին): Կարդա՛, Չաքա՛ր:

ՉԱՔԱՐ.— (Լուռ կարդում է, հետո դնում սեղանի վրա): Վեքսիլ չի.

շնորհակալության թուղթ ա:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Բաս որ ըտենց ա, մյոհրս դնեմ... (Հանում է գրպանից կնիք, ճկույթով թանաք քսում, թղթի վրա շունչ փշում և կնքում է):

ՄԱՐԳԱՐ.— Տուր Ե՛ս էլ ձեռք քաշեմ... Աստված աղին կյանք տա, ընչի՞ չեմ քաշի:

ՉԱՔԱՐ.— (Լուռ առնում է գրիչը ու ստորագրում):

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Հուզված՝ Գրիգորին): Յանի որ... աղա՛... բա ինչպե՛ս դուրս գանք ես քո լավությունիցը:

ԳՐԻԳՈՐ.— (Ելնում է): Սկի — հինչ... Գնացեք մեկ-մեկ արաղ էլ անուշ արեք, որ աստված ձեզ հետ... Ձեր տվածովը ոչ ես կհարստանամ, ո՛չ էլ չտվածովը՝ կաղքատանամ... Բեֆս ուզեց՝ արի:

ՉԱՔԱՐ.— Դե գնանք, ա խալիսը... Ըսենց լավության սկի՛ մարդ չէր արել մեզ...

ԳՐԻԳՈՐ.— (Կեղծ համեստությամբ): Զրիստոնյա ենք... Ավետարանն ա ասում, թե՛ «թող մեզ զպարտիս մեր»... (Մարտիրոսին): Դրանց մեկ լավ պա՛տվիր, Մարտիրոս:

ԳՅՈՒՂԱՑԻԲ.— (Բարեմաղթություններով՝ խառնիխուռն և խոնարհ ողջույններով դուրս են գնում):

ՄԱՐՏԻՐՈՍ.— (Ամենից վերջն է ելնում, դուռը կիսափակ՝ դառնում է և ատամները բաց՝ լուռ ծիծաղում է Գրիգորին):

ԳՐԻԳՈՐ.— (Քրքջում է): Հա՛-հա՛-հա ... ա՛յ թե ախմախներ... Ըտե՛նց ձեր հոգին կհանեն հա՛... Վնաս չունի, հալբա՛թ էլի մեկ ձեռք կընկնեք դուք... (Երբ Մարտիրոսը բոլորովին գնում է, սպառնալից և բուռը սեղմած): Դե հմի, պարո՛ն Ալեքսան, մնացինք ես ու դու...

ՎԱՐԱԳՈՒՅՐ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՎԱԾ

Ալեքսանդրի սեկյակը, բավական մեծ: Աջ կողմում, լուսամուտի առաջ՝ գրասեղան՝ թղթերով և գրքերով: Բազկաթոռներ, մի փոքրիկ գրադարան: Ձախ կողմից մի դուռ տանում է դեպի սրահը: Խորքում պարտեզից, մուտքի դուռն է: Ժամը ցերեկվա 11-ն է:

1) Ալեքսանդր (մենակ)

(Գրում է քիչ, հետո գրիչը ցած դնում և մտախոհ է ու երագուն): Ո՛րի՞շ բան է, երբ կռվի ես գնում՝ հայրենիքի ազատության համար կռվի ելնող ոգևորված զինվորի պես՝ զվարթ և ուրախ, գրեթե պարելով... և ուրիշ՝ երբ սիրտդ սեղմված, ճակատդ կնճիռներով ակոսած, տխուր քայլում ես դեպի կռիվ՝ կախադանի գնացող հանցավորի նման... (Ելնում է և ճեմում, հետո նստում է բազկաթոռի մեջ): Վայրենին, լինի՞ նույնիսկ լավ ավարի հույսով, գնում է նիզակը ճոճեցնելով, ուրախ աղաղակներով... Իսկ ե՞ս... Ե՛ս նույնպես գնում եմ կռվի, հանուն արդարության ոտնատա՛կ եմ տալիս ամե՛ն արգելք... սակայն ես նիզակս ամենա՛յն զգուշությամբ եմ շարժում, որ սրտի՛ս չգարնեմ... (Քիչ լուռ): Փոքրոգություն է այս, զգո՛ւմ եմ. նման է սա պարտավորության արդյունքի, բայց ո՛չ երբեք բուռն համոզման և մե՛ծ զգացմունքի... (Փայլում է): Կուզեի մտա՛ծ ջիկել այս կռվի մեջ... և կամ՝ ճանաչա՛ծ չլիսեի... (Ընկճված՝ մոտենում է լուսամուտին և կռթնում նրան):

2) Նույն և Կիրակոս (ծառան)

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Բերում է մի բաժակ սուրճ): Մատվեյ Եգորի՛չն ա եկել... (Բաժակը դնում է սեղանի վրա): Աղի հետ զալումը խոսում են...

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Լավ... Տանուտերին գնացի՞ր:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— Շատո՛նց... Յմի կգա: (Գնում է):

3) Ալեքսանդր (մենակ)

(Քիչ լուռ): Հասարակության համար գործողը չպիտի կապվի ոչ ոքի հետ, ո՛չ... Իրավո՛ւնք ուներ Թերեզան... Խայտառակված վաշխառուի աղջի՞կ — և խայտառակողի կինը... (Նայում է լուսամուտից լուռ): Որքա՛ն էլ ձանձրալի է այս գյուղը... Մի՛շտ միևնույն դեմքեր... Ո՛չ մի շրջան, ո՛չ մի կուլտուրական կյա՛նք... Մարդ ականա ենթարկվում է տիրող դանդաղ ոգուն... Ախորժա՛կ էլ չի մտում պարապելու... (Վերադառնում է դեպի գրասեղանը): Եվ, սակայն, որքա՛ն վշտեր ու ցավեր, որքա՛ն անարդարություններ...

4) Նույն և Արշակ

ԱՐՇԱԿ.— (Շտապով ներս է գալիս սրահի կողմից, մի կապոց թուղթ ձեռքին):

Ներեցե՛ք, սպասեցնել տվի ձեզ... Ահա՛ ձեր ուզած թղթերը: (Ձեռք է տալիս և կապոցը հանձնում):

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Ոչի՛նչ... Շնորհակալ եմ... Այստե՛ղ են բոլորը:

ԱՐՇԱԿ.— Բոլորը... (Նստում է): Տխուր եք երևում:

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Մատվեյ Եգորիչը տեսա՞վ ձեզ... սրահում:

ԱՐՇԱԿ.— Այո՛, ասացի, որ քիչ գործեր ունենք առանձին... Գիտե՞ք, ամբողջ գյուղը գրեթե ոտքի վրա է: Բոլորը հետաքրքրվում են, թե ի՞նչ կլինի վերջը: Երեք-չորս հոգի բռնել ճանապարհին՝ խնդրում էին, որ տեղեկություններ տամ: Իհարկե, ասացի, որ դուք դեռ բողբոջ չեք ներկայացրել: Բոլո՛րը, սակայն, սպասում են դատի սկսելուն... Որ գիտենաք, թե քանիսներին է թշվառացրել այդ մարդը, քանիսնե՛ր շունչ կառնեն նրա ընկնելովը...

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Իսկ ի՛մ, ի՛մ դրությունը... Գիտե՞ն նրանք այդ: Գիտե՞ն, որ հրեշը ընկնելով՝ կփշրի ամենից առաջ ի՛մ սիրտը, ի՛մ ծնողների ու ի՛մ կյանքը...

ԱՐՇԱԿ.— (Լուրջ): Լսեցեք ինչ կասեմ ձեզ պ. Ալեքսա՛ն... Երբ սրանից մի քանի ամիս առաջ գյուղ եկաք և առաջին օրն իսկ այնքա՛ն ոգևորությամբ խոսում էիք ձեր անելիքների մասին, ես ուրախացա, որ մեր զարգացածներից մե՛կը, վերջապես, մտածեց իր գործունեությունը լիովին նվիրել գյուղացուն, բավականանալ չոր հացով, միայն թե գործել այնտեղ, ուր թանձր խավարը լույսի շառավիղի՛ն է կարոտ՝ ինչպես թռռոմող բույսը՝ անձրևին... Ես ուրախացա, երբ դուք վճռեցիք այդ նշանավոր վաշխառուին ոչնչացնելու համար կռվի ելնել... Ձեր այդ քայլը արդար և մեծ գործի համար՝ ոգևորեց ի՛նձ ևս... Իսկ այժմ, ա՛յն րոպեին, երբ կտրական մեծ հարվածը պիտի իջեցնեք, զարմանալի է ձեր

վիատությունը... Այդպես չէ՛ն ընկճվում նրանք, որ կռվի են ելնում հանուն արդարության. այդպես չէ՛ն ողբում...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Դե՛շտ է ասել այդ բոլորը, շա՛տ հեշտ է... Ինչո՞ւ կեղծել սակայն, երբ սրտիդ խորքում այդպե՛ս չէ. երբ զգում ես, որ այդ կռվի մեջ ի՛նքդ էլ կորցնելու ես շա՛տ բան... գուցե՛ս ամեն բան...

ԱՐՇԱԿ.— *(Քիչ լռությունից հետո)*: Տեսնում եմ իսկապես, որ բավական ծանր է այդ առաջին քայլը... Դժբախտաբար, առաջին քայլը մի՛շտ ծանր է լինում... Բայց ենթադրել, որ դուք ե՛տ կկանգնե՛ք, որ զենքը ցա՛ծ կդնեք.... որովհետև ձեր անձնական վնասները...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Վեր է կենում խիստ)*: Ո՛չ... ետ կանգնել չե՛մ ուզում... *(Ցույց է տալիս մի մեծ թուղթ)*: Ահա բողոքը...

ԱՐՇԱԿ.— Հաշտարար դատավորին, անշուշտ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինչո՞ւ այդպես... Ո՛չ: Ես ձեր բերած թղթերին էի սպասում: Գրիգոր աղան արհեստով վաշխառու է, նրանով հարստացած և բազմաթիվ թշվառություններ գոյացրած... Շրջանային դատարանն է նրա տեղը...

5) Նույնք և Մատվեյ Եգորիչ, Սահակ

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— *(Մտնում է Սահակի հետ: Ալեքսանին՝ դռան մոտից)*: Այ տղա, հերիք, է՛՛... Մի ժամ է սրահում սպասում եմ, որ դուրս գաս... Տանուտերն էլ, խո՛. երևի էլի փիլիսոփայական ճառեր է կարդում գլխիդ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ձեռք է տալիս)*: Ո՛չ, գործերո՛վ էինք զբաղված:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Գիտե՛մ, գիտե՛մ. Սահակ բեկն ասում էր, որ զանգատ ես պատրաստում... ուստի, եղբայր... մի քիչ լուրջ խոսենք քեզ հետ... *(Նստում է)*:

Այ, տանուտերն էլ հագր այստեղ է, հա՛յրդ էլ... Ասա՛ խնդրեմ, ախր ինչո՞ւ ես ուզում չցաված գլուխդ ավետարանի տակ դնել, հը՞... Ախր քո ի՛նչ գործն է վնասվում... Դե՛, մեկ կոլեզների պես խոսենք... Եղբայր, հագր մեզ համար հանգիստ նստել էինք... Գրիգոր աղան էլ ո՛չ այնքան անիրավ է, որքան դու ես ենթադրում...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Ընդհատում է նեղացած)*: Չի՞ կարելի արդյոք, Մատվեյ Եգորիչ, որ թողնենք այդ խոսակցությունը:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, եղբայր: Թի՛չ աղուհաց ենք կերել հորդ հետ, որ նրա փորձանքի օրերում անտարբեր մնում ես... Ես է տասը տարի՝ միմյանց ջան ենք ասել, ջան լսել... Հիմի դու ուզում ես, որ ես չխառնվե՛մ... Եղպես չի՛, Սահակ, դու դա՛բով կանես, որ ես ձենս կտրեմ:

ՍԱՅԱԿ.— Ի՛նչ ես ասում, Մատվեյ. բաս դու որ չխոսես, էլ ո՞վ պիտի խոսի, օրենք հասկացո՞ղ, փորձված բարեկա՛մ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Տո՛-տո՛, եղբայր, մենք խո փորձվա՞ծ ենք օրենքի մեջ...

(Ալեքսանին): Լավ, հիմի արի հենց օրե՛նքիցը խոսենք... Դու որ զանգատ տաս, ասենք՝ փաստեր էլ գտնես, սուղը քննի — դրանով խո հորդ պարտքը չի՞ բախշվի, խո գյուղացիները չե՛ն ազատվի տալիքներիցը, հը՞... Ասենք կարողացար հաստատել, որ մեծ տոկոսներ է վերցրել, հետո՞, խո՞ հետևանքն ա՛յն կլինի, որ գործը կրնկնի ես սուղիցը՝ Է՛ն սուղ, ապելա՛ցիա, սենա՛տ... Ի՛նչ է, չինի՞ կարծում ես, թե Գրիգոր աղան, Է՛ն ա, սուղի վճռովը գոհ կլինի, հա՞... Իսկ մյուս կողմից՝ հայրդ խո՞ մի քանի օրից հետո կա՛մ պիտի ցնծա, կա՛մ բաղիցն ու տնիցը ձեռք պիտի քաշեք... Հը՞, եղբայր, թե սխալ եմ ասում, ասա՛:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ինձ միայն զարմացնում է այն, թե ինչպե՛ս դուք, որ հորս բարեկամն եք կոչում ձեզ, թույլ եք տալիս, որ 3500 ռուբլու փոխարեն՝ 5000 վճարվի և կամ տունն ու այգին խլվի:

ՍԱՅԱԿ.— Սա՛շա, լսիր ինձ, ախր, է՛՛... քեզ խո ասացի մի քանի անգամ: Էն մարդը ձեռք է քաշում տոկոսիցը, բոլորովի՛ն... Հլա մեկ 500 մանեթն էլ պարտքի գլխիցն է բաշխում...

ԱՐՇԱԿ.— Հագար էլ, Երկու հագար էլ կբաշխի... Որ ոչինչ էլ չտաս — մուրհակդ ետ կտաս, միայն թե որդիդ նրան դատարան չքաշի, չխայտառակի:

ՍԱՀԱԿ.— Հա՛, հենց այդ է: Ախր, նա՛ էլ խեղճ է, չէ՞: Թեև արդար եմ,— ասում է,— խիղճս մաքուր է, բայց չեմ ուզում, որ ինձ դատարան քաշ տան. ամոթ է ես ծեր հալովս՝ ասում է...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Իհարկե, բա՛ս... Հե՛շտ բան է՝ իբր հանցավոր նստել այնտեղ... Վաշխառո՛ւ... այն ծեր, պատկառելի մարդը, կնգա—աղջկա, այնքան մեծ գործերի տեր մարդը... Թեկուզ արդար էլ դուրս գա, բայց է՛լի... (*Ալեքսանին*): Լսի՛ր, Սա՛շա, արի քաղցր տեղը կապենք ու վերջացնենք-գնա... Է՛նպես, է՛լի... Տեսնենք պահանջդ ինչ է... Քանի դեռ գործը սուդ չի ընկել՝ մեր մեջ, Է՛նպես... ԱՐՇԱԿ.— (*Ալեքսանին*): Առաջարկում են արդարությունը ծախել: Սակարկում են...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Նրան*): Չարմանալի՛ մարդ ես դու էլ, Արշա՛կ... Ի՛նչ սակարկության բան կա այստեղ, հաշտության գործ է. ես առաջարկում եմ հաշտվել, մի կերպ գործը կարգադրել մեր մեջ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ դուք պաշտոն ունե՞ք նրա կողմից՝ այդ անելու:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Էդ ո՛չինչ... Դու քո՛ պայմանները ասա, տեսնենք. հետո իմ պարտքը լինի գնալ նրան համոզել... Էլ ինչացո՛ւ հաշտարար դատավոր եմ... Քեզ համար միևնույնը չէ, եղբայր — այստեղ գործը վերջացնել կամ դատարանում, գերծալի առաջ, գործը չէ՞ որ ի՛նձ մոտ է գալու:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Ժպտուն*): Այդ դեռ հարց է... Կան գործեր, որ հաշտարար ատյանին չեն ենթարկվում և ամենից առաջ՝ քննիչի մոտ են գնում:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Չարմացած և վախեցած ոտքի է ելնում*): Ինչպե՛ս... Դու... դու ուզում ես... Քննի՛չ... Այ թե ինչ... Посто́й, եղբայր, ինչի՞ պետք է քննիչ, մարդասպանություն է, քրեական գո՛րծ է, ի՛նչ է...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Գրիգոր աղան արհեստով վաշխառու է և հարստացել է գյուղացոց կողոպտելով ու կեղեքելով... Գործը, ըստ օրինի, կերթա նախ քննիչի մոտ, հետո՝ շրջանային դատարանը...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Բարկությունից կարմրելով*): Вот тебе раз!... Սյո՛ւրպրիզ... Ուզում ես ուրեմն մարդուն Սի՛բիր քշել տաս. կորցնե՞ս... Եվ փաստեր ունե՞ս, փաստե՛ր, թե՛ Է՛նպես, զուամա ասում ես... Խոսք չկա, սյո՛ւրպրիզ... Ակրուժնոյ սո՛ւդ...

ԱՐՇԱԿ.— Փաստեր շա՛տ կան:

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Նրան՝ բարկությամբ*): Երևի դո՛ւ ես տվել, չէ՞... Հը՛մ... լա՛վ է, լա՛վ է... Գյուղացոց էլ երևի արդեն պատրաստել ես... Նո՛ւ, եղբայր, այդ ձեզնից չէի սպասում, ծեր մարդ. ընտանիքի տե՛ր, ակրուժնո՛յ, Սիբի՛ր...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այժմ Սիբիր չկա այդպիսիների համար արեստանատակայա թոտա...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (*Ճշալով*): Տո խո չե՞ս գժվել... Էն ծեր մարդո՛ւն, Թերեզի հո՞րը... Ֆո՛ւ, черт побери!: (*Բարկությամբ ճեմում է*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Քիչ հանդարտեցե՛ք, Մատվե՛յ Եգորիչ. ինչո՛ւ եք տաքանում, երբ ինքներդ էլ գիտեք, որ այդ մարդու հարստությունը վաշխառությունով է դիզված...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Առևտո՛ւր է անում մարդը, խոսք ունե՞ս... Ուրեմն քո կարծիքով՝ պետք է բոլո՛ր վաճառականներին էլ արեստանատակի թո՛տ ուղարկել... Հենց մեկը Մակարով Գալուստը, ձեր ազգականը... Տո՛, անցյալ օրը, իմ աչքիս առաջ, մանեթանոց շալո՛ւ՝ երեք մանեթով կապե՛ց մի թարաքամի գլխին, ետևից էլ մի լա՛վ ուշուկ տվավ... Արեստանատակի թո՛տ ուրեմն, հա ... (*Քիչ հանդարտ՝ մոտենում է*): Չէ՛, եղբայր, այդպես խո չի՞ կարելի... Դու կասես՝ թող թարաքաման խեղճ գլխին պահեր ու չխաբվեր, ես էլ կասեմ՝ թող գյուղացիք խեղճները գլխին պահեին ու այնքան տոկոսով մուրհակ չստորագրեին...

ԱՐՇԱԿ.— Ուրեմն Սահակ բե՞կն էլ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Հա՛, իհարկե, թող չանե՛ր... Արեւ է — ո՞վ է մեղավորը... Նրան խո սրով ու հրացանով չսպառնացի՞ն, որ ստորագրեց... Առւտո՛ւր է սա, ապրանքս անքանով եմ տալիս, կուզե՞ս — առ, չես ուզի — բարո՛ւ եկար, դե որ առել ես՝ վճարի՛ր... (Քիչ լուռ)։ Եվ կամ, եղբայր, մարդը վատո՞ւթյուն է արել քեզ, որ փո՛ղ է տվել ուսմանդ համար... Գոնե անձն մտածելով դու պիտի խնայես նրան... Նստի՛ր մեկ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այսպես էլ լավ է... Միայն դուք մի՛շտ մոռանում եք, որ օրենքով որոշ տոկոսից ավելի առնողը...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Ընդհատում է)։ Կա՛ց մեկ... Առաջ այդ արեստանտսկի րոտ, ակրուժնոյ սուդ-բան գլխիցդ հանի՛ր... Ամո՛թ է. հորդ հասակի մարդ է, ընտանիքի տե՛ր... Հետո, ինչի՞ց գիտես, որ այն մարդը, ասենք հենց, չի՞ զոջում իր արածներ վրա, հը՞... օրինակ հենց, այդքանը բավական չե՞, որ հորդ տալիքի համար ո՛չ տոկոսն է առնում, ո՛չ էլ գրավը...

ԱՐՇԱԿ.— Ո՛չ էլ երևի տվածը ետ կուզենա։

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Ну да! Հենց այդպես... Ավելի՛ լավ. եդ խո ցույց է տալիս, որ խղճո՞վ մարդ է, տեսնո՞ւմ է հորդ դրությունը, ցավում է, բախշում է պարտքը... Էլ ուրիշ ի՞նչ է ուզածդ, եղբայր...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ գյուղացիներին, նրանց դեմ արածները...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Տո քե՞զ ինչ. նրանք ի՞նչ են տվել քեզ, որ քո ցավդ թողել՝ նրանց ցավն ես քաշում, որ քո բարերարիդ... (Նկատելով Ալեքսանի զայրացկոտ շարժումը)։ Постой, իհարկե, բարերարիդ, քանի որ ետ չի ուզում տված փողը...

Նրան թողել գյուղացոց ծռտի-պռտի խոսքերին ես լսում... Ի՞նչ է, մե՞ծ գոնորար են տալիս քեզ։ Տո, կուզե՞ս, Գրիգոր աղին համոզեմ, որ նրանց ո՛ղջի տվածի կրկնապատիկը հենց եզուց և եթ դրկի քեզ, հը՞, սրա՛ն ինչ կասես...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Բարկացած)։ Դուք նրա կողմից ուղարկվել եք այդ առաջա՛րկն էլ անելու ինձ...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— Հա՛, հենց. հետո՞, ասելի՞քդ ինչ է...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իսկ ձե՞զ... ձե՞զ որքան է խոստացել նա այդ միջնորդության, այդ ցա՛ծ առևտրի համար...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Գունատ և սոսկումով ետ է քաշվում)։ Ի՞նչ... Սաշա՛, և դու այդ մտածո՞ւմ ես... Թյո՛ւ... (Մեկե՛ն գլխարկը դնում է գլխին)։ Պլեվա՛տ այսուհետև. ավելի լավ է՝ չցաված գլուխս ավետարանի տակ չդնեմ... Ի՞նչ... կաշա՛ռք... Նո՛ւ, մնաք բարև... (Գնում է դեպի դուռը, այնտեղ կանգնում է և դառնում)։ Բայց տե՛ս, էլի՛ եմ ասում, Սա՛շա, խնայի՛ր գոնե ծնողներիդ և... հետո Թերեզային... Ինչո՞վ է մեղավոր խեղճը, որ ամբողջ օրը լաց լինի, ողբա... (Ուզում է գնալ)։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Հուզված՝ վազում է դեպի նա)։ Թերեզա՛ն... Դուք նրան տեսա՞ք... Ասացե՛ք...

ՄԱՏՎԵՅ ԵԳՈՐԻՉ.— (Կանգ է առնում)։ Երե՛կ տեսա։ Խե՛ղճ աղջիկ... Այնքա՛ն լաց է լինում, այնպե՛ս նիհարել է... Անխի՛ղճ պիտի լինել նրան այդպես տանջելու համար... Բայց, այլև՛ս ես գործ չունեմ, եղբայր... մնա՛ք բարև... (Գնում է)։

ՍԱՅԱԿ.— (Ալեքսանին՝ մեղմ, հանդիմանական)։ Արածդ ինչի՞ նմանեց, Սա՛շա. Մատվեյ Եգորիչին էլ նեղացրիր... Լսեցի՛ր Թերեզայի հալը... Ախր մարդը խո քեզ վատություն չի՞ անում, քեզ խո չի՞ նեղացնում...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Խիստ հուզված)։ Լռի՛ր, հայր... Թանկ է նստում ինձ իմ ուսումը, իմ սովորածները...

6) Նույնք և Թերեզա

ԹԵՐԵԶԱ.— (Որ սրահի դուռը բաց է արել մեղմությամբ. առաջ է գալիս. նիհար է և գունատ)։ Թույլ կտա՞ք ինձ... (Ընկնում է դռան կողքի աթոռի վրա)։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Վազում է դեպի նա)*: Թերե՛զ...

ԱՐՇԱԿ.— *(Միաժամանակ)*: Յ՛րմ... տարօրինակ է այս:

ՍԱՅԱԿ.— *(Միաժամանակ)*: Վա՛հ...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ոչի՛նչ, հոգնած եմ միայն... Վազե՛ցի... Քեզ հետ առանձին խոսել եմ ուզում, Սա՛շա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Հորը)*: Հայր... *(Արշակին)*: Մի քանի րոպե... Սպասեցեք ինձ սրահում:

ԱՐՇԱԿ.— Ես կգնամ, հետո կգամ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Ո՛չ, ինչո՞ւ... երկար չի լինի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Արշակին)*: Խնդրեմ... սպասեցեք ինձ հորս հետ... կկանչեմ ես ձեզ... *(Կիսովին գրեթե գրկել է Թերեզային)*:

ԱՐՇԱԿ.— *(Մի նշանակալից ակնարկ է ձգում Ալեքսանի վրա, և Սահակի հետ դուրս են գնում)*:

7) *Ալեքսանդր և Թերեզա*

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թերե՛զ...

ԹԵՐԵԶԱ.— Խնդրեմ, մի բաժակ ջուր տուր ինձ այնտեղից:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Լցնում է և տալիս, սաստիկ հուզված է)*: Հանգստացիր, ի սեր աստծո...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Խմում է, հետո մի քիչ շունչ առնում, ելնում է տեղից և գնում դեպի գրասեղանը)*: Խոսենք քիչ, Սա՛շա... Երկա՛ր ժամանակ է, որ չենք տեսնվել...

(Նստում է): Նստիր ինձ մոտ... *(Քիչ լուռ)*: Ինչո՞ւ ես այդպես նայում: *(Տխուր ժպիտով)*: Փոխված ես գտնում ինձ, չե՛:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Շա՛տ ես նիհարել... Հիվա՛նդ էիր գուցե...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ո՛չ... Բայց այս վերջին օրերս գրեթե չեմ ապրել... Մո՛տ նստիր...

Բայց գուցե արդեն սառել ես. այլևս քո Թերեզը չե՛մ գուցե...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Հուզված բռնում է ձեռքը)*: Թերե՛զ... Եվ դու այդ կարողանո՞ւմ ես ասել: Մի՞թե ես ապրել եմ՝ այն օրվանից հետո, մի՞թե ես մի րոպե երջանիկ եմ զգացել ինձ... *(Թիկնաթոռին է կոթնում)*: Առաջին օրերը կարծում էի, թե պիտի խենթանամ... մտքերը շփոթվում էին գլխումս: Մի ընդհանուր թուլություն զրկում էր ինձ գործելու, պարապելու ամեն փափագից, թվում էր, թե ուղեղս ճմլում են... Հետո վարժվեցի: Երևի մարդ կարող է թշվառության, մեծ տանջանքների էլ վարժվել ա՛յնքան, որ այլևս անզգա դառնա...

ԹԵՐԵԶԱ.— Ճի՛շտ ինձ նման... Բայց ես դեռ չե՛մ վարժվել: Երևի թույլ բնավորության տեր եմ. երևի իմ մեջ զգացմունքները կլանում են ամբողջ եուրյունս... Հաճա՛խ դատապարտեցի ինքնիրենս, անվանեցի ինձ թուլամորթ, փոքրոգի... Սակայն, չե՛մ կարողանում... Չափազա՛նց սիրում եմ քեզ... *(Կռանում է դեպի նա)*:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Գգվում է նրան)*: Ի՛մ Թերեզ...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Մեղմությամբ ետ է մղում նրան)*: Ինձ թվում է, թե այդ նրանի՛ց է, որ արգելքներ են ծնում մեր երջանկության դեմ... Սակայն այլևս չե՛մ կարող, հնա՛րք չեղավ զսպելու, ոչնչացնելու... Եվ ահա եկել եմ ասելու քեզ, Սա՛շա, որ այս երկար տևել չի կարող. որ... որ առանց քեզ այլևս ո՛ւժ չկա ապրելու...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— *(Գգվում է)*: Ի՛մ հրեշտակ, ների՛ր ինձ խնդրեմ... Ա՛խ, ես ինքս էլ չգիտեմ ինչ ասել քեզ...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Ընդունում է գգվանքը)*: Ներելու ոչինչ չկա... Դու ինձ սիրում ես. այդ ես եթե չե՛մ տեսնում, գոնե զգում եմ, համոզված եմ... Գիտեմ, թե որքա՞ն ահավոր տանջանք է քեզ համար՝ քայլեր անել ո՛չ դեպի ինձ, այլ դեպի ետ, հեռու ինձնից...

Բայց առանց քեզ չե՛մ կարող... Ո՛ւժ չկա... *(Թուլացած՝ գլուխը դնում է նրա կրծքին)*: Քիչ հետո հանկարծ, բուռն կերպով զրկում է Սաշային և գրեթե չորքում նրա առաջ): Սա՛շա, հոգի՛ս... Իմ եուրյունն ամբողջ, իմ հոգին, իմ սիրտը լիովին՝

ոտքերիդ առաջն է. կոխի՛ր, կոխի՛ր նրանց, միայն թե մի՛ հեռանա ինձնից... չե՛մ կարող...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Հուզված կռանում է դեպի նա*): Թերե՛զ, վե՛ր կաց... Բայց ես չե՛մ հեռանում. ես կուզեի մի՛շտ, մի՛շտ քեզ մոտ, երբե՛ք քեզնից հեռու...

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Տանջվելով*): Ո՛հ, ո՛չ այդպես... Դու գնո՞ւմ ես, այդ ես զգո՞ւմ եմ... Գնում ես ավելի, միշտ ավելի հեռու, օրեցօր հեռանում ես... Եվ գուցե այսօր, գուցե վաղն իսկ՝ երկաթե դուռն արդեն, սպառնագին, կանգնի երկուսիս միջև... Եվ այն ժամանակ... այն ժամանակ ուժ չե՛մ ունենա այլևս ապրելու... (*Հեկեկում է*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Ձանալով բարձրացնել նրան*): Հանգստացիր, Թերեզ, ի՛ սեր աստծո, այդ ինչե՛ր ես ասում... Զո՛ւ ձեռքը չե՛ անցնելն՝ այդ պատվարը կոխելով...

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Ցնցվելով ելնում է, քիչ հեռու կանգնում և խիստ*): Այդ պատվարը՝ մեր ընտանեկան պատի՛վն է, հորս մարմինը, հասկանո՞ւմ ես... (*Վճռական*): Ո՛հ, դա իմ ձեռքը չէ, այլ քո, միմիայն քո... (*Քիչ լուռ*): Լսի՛ր, Սա՛շա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Նստում է տխուր և ընկճված*): Խոսի՛ր...

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Մոտենում է և ձեռքը դնում ուսին*): Դու արդեն սկսե՛լ ես այդ գործը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Մեղմ*): Դեռ ոչ. բայց... (*Ցույց է տալիս սեղանի վրա*): Ահա՛ թուղթը, որով պիտի սկսի...

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Վազելով դեպի սեղանը*): Ա՛հ... (*Վերցնում է թուղթը*): Դեռ ուշ չե՛ ուրեմն... Պատռե՛նք այս թուղթը, Սաշա, ես քեզ խնդրում եմ, աղաչում եմ ուղղակի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Գնում է դեպի նա և արգելում*): Ի՞նչ ես անում... Թո՛ղ, մի՛ պատռի... (*Առնում է թուղթը և մի կողմ դնում*):

ԹԵՐԵԶԱ.— Սա՛շա... Եթե դու ինձ սիրում ես, եթե չես ուզում իմ մահը — թո՛ղ, պատռի՛ր... Թո՛ղ ուրիշին՝ մտնելու նրա դեմ դատի, դու մի՛ անի... Թող իմ սիրածը չկոխտի հորս կյանքը, մեր ընտանեկան պատիվը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թերե՛զ... դու ուզում ես ստորոկայա՞ն, վատուկայա՞ն մղել ինձ...

ԹԵՐԵԶԱ.— Բայց ո՛չ, Սա՛շա, ինչո՞ւ... (*Ժպտում, սիրալիր համոզողական*): Ուրիշ փաստաբան չկա՞... Ես խո չե՛մ դրդում քեզ պաշտպանել հորս... Ո՛հ... միայն թող դո՛ւ չլինես նրան տորոողը: Եթե՛ ինձ սիրում ես... եթե՛ ուզում ես, որ ես քոնը լինեմ... (*Գգվանքներով և փայփայելով՝ փարվում է Ալեքսանին*): Սա՛շա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Դու գիտե՞ս ինչ ես առաջարկում ինձ, Թերե՛զ... Կռվի մեջ, թշնամու առաջ գեկքը նետող և փախչողի վա՛տ, ստո՛ր դերն ես առաջարկում կատարելու... Եվ այսուհետև, չե՛ որ ես ինքս հենց առաջի՛նը կթքեմ ինձ վրա... Դո՛ւ էլ, դո՛ւ էլ, եթե լավ մտածես — չպի՛տի կարողանաս սիրել այդպես ընկա՛ծ մարդու... (*Վճռականորեն, բայց մեղմությամբ ելնում է նրա գրկից*): Ո՛հ, Թերե՛զ... Ես քեզ սիրում եմ, գիտե՛ աստված, որ առանց քեզ ինձ համար երջանկություն չի լինի կյանքումս... բայց ուրիշների թշվառության գնով ես չե՛մ ուզում իմ կյանքը քաղցրացնել... (*Քիչ լուռ*): Բայց չե՛ որ ասում էիր, թե հայրդ քեզ շա՛տ է սիրում, ոչինչ չի մերժի... Թո՛ղ ուրեմն բերի բոլոր մուրհակները, որոնց ես կթվեմ մի առ մի, բերի իմ առաջ պատռի, թուղթ տա, որ ոչինչ պահանջ չունի գյուղացիներից և կամ... թողնի նրանց իսկական պարտքը՝ օրենքի որոշած տոկոսով... Թող ե՛տ տա խլածները...

ԹԵՐԵԶԱ.— (*Նստում է հուսահատ և ընդհատում է նրան՝ գլուխը ցնցելով*):

Անկարելին ես ուզում... Չի՛ անի... Ասինար է... Թշվառության ճիչերը չե՛ն շարժում նրան... Ա՛խ, եթե իմ հայրը չլիներ նա...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Բարկությամբ*): Թո՛ղ ուրեմն այդպիսի հորը, գնա՛նք իմ ետևից... Ի՞նչ է նշանակում հայր, երբ դու նրան անարժա՛ն, վա՛տ ես համարում... Այդ ի՛նչ պարտականության ստրկություն է...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Սոսկումով)*: Սա՛շա, մտածի՛ր մեկ ասածիդ վրա... Որդին իր հորը ոչնչացնողի հե՛տ... հայ աղջիկ՝ գնալ իր հոր ծերունի գլուխը տրորողի ետևից... *(Ելնում է)*: Ո՛չ, դա արդեն չափազանց կլինի... Մտում է ինձ մեռնել, քանի որ դու ել, ասելով, որ ինձ սիրում ես, չես կամենում զոհել անձնասիրությունդ...

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Թույլ, հուզմունքից հոգնած)*: Թերե՛զ, խնդրում եմ մի ստիպի ինձ վա՛տ, ստոր դառնալու...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Մոտենում է գգվանքով)*: Բայց ինչո՞ւ վատ, ի՞նչ եմ ես քեզից խնդրում... Գյո՛ղ ես ուզում մնալ, գործել գյուղում, գնանք, թողնենք ամեն ինչ, հեռանանք մի ուրիշ գյուղ, և այնտեղ ցույց տուր, որ կռվել գիտես... Բայց այստե՛ղ, հորս... *(Քիչ լուռ)*: Սա՛շա... *(Թողնում է և հուսահատ ետ քաշվում)*: Ուրեմն դու մերժում ես, դու այդ չես կամենում...

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Թերե՛զ...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Հուսահատ և ջղային)*: Դու ինձ չե՛ս սիրում, ո՛չ, դու իմ մահն ես ուզում... Թող լինի... *(Սկսում է հեկեկալ)*:

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Վախեցած հետևում է)*: Ի՞նչ ես ուզում ասել... դու վախեցնում ես ինձ... Խոսի՛ր...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Նույն և ավելի ջղային ճիչերով)*: Այո՞, ես կմեռնեմ... Այլևս ուժ չմնաց իմ մեջ, ո՛չ... ես ուղղակի կսպանեմ ինձ, չեմ կարող, չեմ կարող... *(Ջղային դրուփում, հեկեկում է շատ բարձր և ընկնում աթոռի վրա)*:

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Սաստիկ վախեցած և շփոթված, վազում է դեպի ջուրը, հետո թողնում, բռնեցքով բաց անում սրահի դուռը և ձայնում)*: Հայ՛ր, մայ՛ր, շո՛ւտ... 8) *Նույնք, Սահակ, տիկ. Մանուկյան, Մարգարիտ, Արշակ (Բոլորը վախեցած ներս են թափվում)*

ՍԱՀԱԿ.— *(Տեսնելով Թերեզին)*: Սա՛շա... Սրա՛ն ել... Ուրեմն քեզ համար նվիրական ոչինչ չի մնացել...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Զե՛զ մատաղ, Թերե՛զ, եղ ի՞նչ եղավ քեզ... հանգստացի՛ր... *(Բարձրացնում է նրան)*

ՄԱՐԳՈ.— *(Միաժամանակ)*: Թերե՛զ... *(Գրկում է նրան)*: Օ՛, ինչ վա՛տն ես, Սա՛շա...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Կանանց)*: Թողե՛ք ինձ, ես չե՛մ ուզում: Կմեռնեմ ես. կմեռնեմ, որ ազատվեմ...

ՍԱՀԱԿ.— Տե՛ր աստված... Ի՞նչ ես խոսում մեռնելու մասին... Հանգստացիր, խո չե՛ս գժվել... Ի՞նչ եղավ, ախր, Է՛հ... *(Շփոթված՝ չգիտե ինչ անել և գնում է ջուր ամոմ)*:

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Ի՛հ, աղջի դու ել... հիմար-հիմար մի՛ դուս տա՛ թե աստվածդ կսիրես... Վե՛ր կաց... *(Ամուսնուց ջուր է առնում և խմեցնում)*: Ես ջուրը մեկ խմի՛: Ըտե՛նց... Դե հիմի վեր կա՛ց մեկ...

ԹԵՐԵԶԱ.— *(Խմում է, շփում հակատը, ելնում է և քայլում դեպի Ալեքսանդրը)*: Սա՛շա...

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— *(Սառը և քիչ խիստ)*: Ի՞նչ ես ուզում այլևս:

ԹԵՐԵԶԱ.— Դու մերժում ես ուրեմն, մա՛հս ես ցանկանում... Շա՛տ լավ: Ահա ծնողներիդ մոտ ասում եմ... Թող տանուտե՛րն ել լսի ինձ... Եթե դու հորս կդիպչես՝ իմ մահը կպատրաստես... Վիշապը կընկնի, ճշմարիտ է, բայց ես... Վշտից... օդի պակասությունից:

ԱԼԵԶԱՆԴՐ.— Հիմար բաներ ես ասում, Թերե՛զ:

ԹԵՐԵԶԱ.— Պնդո՛ւմ եմ, այդպես կլինի... Չես ուզում թողնել, որ ուրիշը կոխի հորս թշվառ գլուխը և մեր ընտանեկան պատիվը... դո՛ւ ես ուզում, դու՛ ինչ ես սիրում եմ...

ՍԱՅԱԿ.— Իմ ասածն էչ դա չի՞... Մարդը մեզ գոհացնում է, աղջիկը քեզ սիրում է — իսկ դու նրան, այդ ծերունուն, որ գրեթե իր փողո՛վն է ուսումի տված լինում քեզ, ուզում ես քաշել ակրումնոյ սո՛ւղ, արեստանտսկի րո՛տ դրկել...

ԹԵՐԵՉԱ.— (*Տնցվում է սոսկումից*): Ա՞յդ է պատիժը... պատիժը՝ վաշխառուների համար... Արեստանտսկի րո՛տ... հո՛րս... (*Լուռ են ամենքը*): Այդպե՛ս... Իմ ծերունի հայրը, իր սպիտակ մագերո՛վ, արեստանտի հագուստո՛վ... (*Թուլացած նստում է*): Սա՛շա... Ախ որքա՛ն կուզեի այս րոպեիս վերջանար, չգայի, չսեի՞... ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Սա՛շա, բաս դու քա՛ր ես, բա կթողա՛ն, որ խեղճ աղջիկը տանջվի... Էդպես էլ հանաքնե՛ր կանեն... (*Գզվելով Թերեզային*): ՉԷ՛, Թերե՛զ, հանա՛ք են անում... Մարդ սկի իր սիրած աղջկա հորը ըտենց բա՛ն կանի... Հանդարտիր, ծիծաղում են վրեդ... Ի՛նչ սուղ, ի՛նչ բան... Գրիգոր աղեն, խո՛ աստված գիտի — ոչ ոք նրա արած լավությունը մեզ չի արել... Ասել է, թե էլ կոպեկ չի առնի, տո՛ւնն էլ մեզ կթողնի, բա՛ղն էլ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Լռի՛ր, մայր, այդ ողորմությունը մենք չե՛նք ընդունել...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Ինչի՞ ողորմություն, այ՛ բալամ... Դե մա՛րդ ա, քար խո չի՞... Հալքաթ տեսնո՛ւմ ա մեր հալը...

ՍԱՅԱԿ.— (*Կնոջը*): Ի՛նչ ես ախմախ-ախմախ դուրս տալիս, այ՛ կնիկ... (*Մի կողմը*): Ֆո՛ւհ, ասած է, Է՛, կնգա բերանը լո՛բի թրջել չի լինի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Հորը*): Ուրե՛մն ճի՛շտ է, հայր. նա իրա՛վ խոստանում է մուրհակո ոչնչացնել: Ոչինչ չի պահանջում պարտքիցդ, այո՞... (*Դառնությամբ*): Ուզում է անպատճա՛ռ ցույց տալ, որ իր փողով ուսում առածն է ոչնչացնելու ելել իրեն... Ուզում է պարտավորեցնել ինձ, ազնի՛վ ցույց տալ իրեն՝ ուրիշների առաջ...

ՍԱՅԱԿ.— (*Շփոթված*): Թո՛ղ, Սա՛շա... հետո՛...

ԹԵՐԵՉԱ.— (*Որ բոլորովին ուշքի է եկել, ելնում է թույլ*): Այժմ թողեք ինձ... Ես ասացի... ուզում է ինձ սպանել... և գուցե, այդ ավելի լավ է... մնա՛ք բարև...

(*Քայլում է դեպի դուռը*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Տանջվելով և քիչ լռությունից հետո*): Թերե՛զ, մի րոպե... Ուրեմն ա՛յդ է քո վերջին խոսքը. դու չե՛ս կամենում ազնիվ մարդու կինը լինել... քեզ հարկավոր է ուրեմն գժո՛ւծ, ստո՛ր տեսնել ինձ...

ԹԵՐԵՉԱ.— (*Ուզում է վերադառնալ, խոսել*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Հի թողում ու վրա է տալիս*): Ո՛չ... գնացե՛ք այժմ... Այդ հարվածն էլ թող ավելանա... (*Արշակին*): Պարո՛ն Արշակ, ի՛նչ է լինում այն կռվողի դրությունը, երբ նրա գլխին կարկուտի պես հարվածներ են իջնում, երբ ծեծում են նրան ամեն կողմից...

ԱՐՇԱԿ.— Այդ ես չգիտեմ, բայց գիտեմ այն, որ սուր շինելու երկաթը որքան լավ և արագ են ծեծում, նա այնքան ավելի կուռ է դառնում, կտրո՛ղ և դիմացկուն...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Մտախոհ*): Այդ ճիշտ է...

ԱՐՇԱԿ.— (*Շարունակում է*): Իսկ եթե երկաթը վա՛տն է, նա փշրա՛նք առ փշրանք կոտրտվում է և երկաթն այլևս անպետք է դառնում սուր կռելու համար...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Ուղղվելով*): Ձեր ձե՛ռքը... (*Սեղմում է, հետո Թերեզին՝ հպարտ*):

Գնացե՛ք այժմ... Ես ձեզ սիրում եմ, բայց չեմ կամենում ստորանալ՝ սիրվելու համար... Սերը մուրալ ես չե՛մ ուզում, այլ վերցնել, եթե տալիս են... Ինձ հետ եկողը պիտի ուրանա և մայր, և՛ ընտանեկան շինծու պատիվ, և հայր...

մանավանդ երբ այդ հայրը մի ամբողջ հասարակության դահիճն է...

ԹԵՐԵՉԱ.— (*Հեկեկալով, ձեռքերի մեջ առած երեսը՝ գրեթե փախչում է դուրս: Մի վայրկյան խոր լռություն է բեմի վրա*):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Մեկեն թուլանալով՝ նստում է*): Վերջացա՛վ...

ՍԱՅԱԿ.— (Նրան): Բա Սա՛շա, Էդպե՛ս կանեն... Մե՛զ, ասենք, չես խղճում, Էդ խեղճ աղջկա՛ն ինչու ես սպանում. բա դու գո՛ւթ չունես. գյուղացոց ցավերը խաթաբալա՛մ դարձան մեր գլխին... խո մենակ դու չե՛ս, ուրիշ մա՛րդ չկար... ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Թո՛ղ, հա՛յր... Դուք քաղցած չեք մնա, ո՛չ էլ անտուն... (Ավելի մեղմ): Վա՛ղն և եթ՛ պետք է դուրս գալ այս տնից... (Հորը՝ խիստ և կտրուկ): Հայր, եթե այդ մուրհակը դու ետ վերցնես, եթե այդ ողորմությունը դու ընդունես... (Ոտքի է ելնում): Իմացի՛ր, դու... այլևս իմ հա՛յրը չես... Ես չե՛մ ուզում, որ մի ավագա՛կ վճարած լինի իմ ուսման ծախքը...

ՍԱՅԱԿ.— (Հուսահատ, գլուխը կախ՝ ետ է քաշվում):

9) Նույնք և Կիրակոս, հետո՝ Բաղդասար, Չաքար, Սերոբ և Մարգար ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Երևում է դռան վրա): Բաղդասար ամին-բանը եկել են... Հրեն զալումը...

ՍԱՅԱԿ.— (Բարկությամբ): Ի՞նչ... դո՛ւրս արա, շո՛ւտ...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— Բա ես հողեմ գլո՛ւխդ, ինչի՞ նե՛րս թողիր... (Գնում է դեպի դուռը):

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Նրան): Մա՛յր... Սպասի՛ր, ե՛ս եմ խնդրել, որ գան: (Ծառային): Կանչի՛ր բոլորին:

ԿԻՐԱԿՈՍ.— (Դառնում է դեպի դուրս և կանչում): Նե՛րս եկեք, աղեն կանչում ա... (Գնում է):

(Մտնում են գյուղացիք և լուռ՝ կանգնում դռան մոտ):

ԱՐՇԱԿ.— (Նրանց): Առա՛ջ եկեք, ինչո՞ւ եք դռան մոտ մնացել:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Գյուղացոց): Այսպես եկեք... Բարև, Բաղդասար ամի... (Մյուսներին): Բա՛րև ձեզ:

ՍԱՅԱԿ.— (Արշակին՝ մի կողմ): Յանի, տանուտե՛ր, ես ի՞նչ ա քո արածը. Գրիգոր աղի հետ ո՞խ ունես՝ Սաշայի՞ն ինչի ես մեջ գցում...

ԱՐՇԱԿ.— (Սառը): Սխալվում ես, Սահակ բեկ, ես ոչ մի ո՞խ չունեմ Գրիգոր աղայի դեմ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Որ լսել էր այդ խոսակցությունը): Հայր, բավական է, վերջապես, թողե՛ք ինձ մարդ մնալ և ո՛չ անասուն... Թողեք մեզ մենակ...

ՏԻԿ. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ.— (Ամոսնուն և աղջկան): Գնա՛նք, գնա՛նք, գնա՛նք... (Անցնելիս՝ գյուղացոց): Հը՛մ, հողե՛մ ես ձեր գլուխը, հա՛... (Գնում են):

10) Ալեքսան, Արշակ և գյուղացիներ

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Բա՛խշի, Ալեքսան բեկ. կըլի, որ անժամանակ... Բայց դե որ կանչել էի՛ր՝ եկանք...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Լավ եք արել, որ եկել եք... Ձեզ կանչեցի, որ Գրիգոր աղայի դեմ գրած գանգատին ձեռք քաշեք, քանի որ դուք էլ գանգատ ունեք նրանից, նա ձե՛զ էլ է կեղեքել:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (Շփոթված և քիչ լուռ): Յանի որ... հանց որ... Դե էլ մեր ձեռք քաշելը ի՞նչ պետք ա... Գիր էլ խո չգիտե՛նք...

ԱՐՇԱԿ.— Ես ձեր փոխարեն կստորագրեմ, դուք մյոհիր կոխեք...

ՉԱՔԱՐ.— Ես խո էլ գործ չո՞ւնեմ նրա հետ... Իմ բանը պրծավ սուղումը...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այո՛, բայց նա քեզ նեղացրե՛լ է, դու խո կվկայե՛ս...

ՉԱՔԱՐ.— Վկան խո ձեռք չի քաշի... Մեկ էլ որ, դե ես ի՞նչ վկա... (Շփոթված՝ լռում է):

ՄԱՐԳԱՐ.— Դե, քյոխվա՛, մեր ձեռքը ինչա՞ցու ա... Մենք խո գանգատ չունենք նրանից...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Ե՛ս է... Գրիգոր աղան, շնորհակա՛լ ենք, մեզ գոհացրեց...

ԱՐՇԱԿ.— (Դեմքը կնճած): Ի՞նչպես թե գոհացրեց:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ի՞նչ են ասում դրանք... չե՛մ հասկանում:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Յանի որ, Ալեքսան բեկ... Ճշմարիտ ա, եկանք քեզ գանգատի... տալիք ունեինք... դե տվինք — պրծավ գնաց... Վեքսիլն էլ պատռեց. ես աչքերիս առաջ պատռեց...

ՍԵՐՈԲ.— (*Առաջ է գալիս*): Զոխվա՛ր, թողեք ես դրուստ ասեմ ձեզ... Սրանց իզուր եք կանչել տվել... Էն օր Զյաչալ Մարտիրոսը եկավ, սրանց տարավ աղի մոտ... Ինչ արին-չարին, հալբաթ մի քիչ էլ խմացրին... Տենանք՝ եկան, թե աղեն մեզ գոհացրեց, վեքսիլներս ճղեց... Ճշմարտությունը սա ա: Պարտքները բախշել ա, որ էլ գանգատ չանեն... (*Գյուղացոց*): Դե ըսենց դյուզ-բադյուզ ասեք, Է՛լի. էլ ի՞նչ եք դեսուդեն շուռ տալիս...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Հուզված*): Ահա թե ինչ... Ուրեմն մնում եմ միայն Ե՛ս գանգատավոր. ուրեմն ձեզ կաշառե՞լ է, դուրս է գալիս, որ ես... Ո՛չ, այս արդեն չափազանց ավազակություն է... (*Արշակին*): Դուք հասկանո՞ւմ եք, հասկանո՞ւմ եք այս խաղը:

ԱՐՇԱԿ.— (*Տխուր*): Սպասում էի... Հիմար չե՛ այդ մարդը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Ո՛չ, ո՛չ, այդ չէ... մնում եմ Ե՛ս միայն գանգատավոր... Եվ ահա նա ինչ կասի ինձ քննիչի առաջ. «Ի՞նչ գանգատ ունեք,— կասի,— ապերախտ երիտասարդ, չե՛ որ իմ փողո՞վս եմ ձեզ ուսում տվել... Ձեր հայրը, կասի,— ո՛չ մի կոպեկ պարտ չունի ինձ, ո՛չ մուրհակ ունի, ո՛չ գրավ... Այդ փողը,— կավելացնի նա,— ես ընծայել եմ նրան... Դիտմամբ էի մուրհակ վերցրել, չեմ կամեցել ամաչեցնել նրան, չեմ կամեցել բարեգործությունս ցույց տալ... Մուրհակը առել եմ միայն հորդ անձնասիրությունը չվիրավորելու համար... Թողել եմ, որ հավատա, թե ի՛նքն է քեզ ուսում տվել... ոչ մի՛ պարտք, ոչ մի՛ գրավ... քեզ ուսման Ե՛ս եմ տվել, Ե՛ս, ապերախտ»... Օ՛ խայտառակություն... (*Դեմքը ծածկում է ամոթից*):

ԱՐՇԱԿ.— (*Գյուղացոց*): Թյո՛ւ, ի՛նչ մուրտառ խալիս եք եղել, տո՛... Մի-երկու կոպեկով ձեր հոգին կծախեք... Ամո՛թ, ամո՛թ սպիտակ մորուքիդ, Բաղդասա՛ր ամի, ամաչի՛ր տարիքիցդ, ա՛յ Մարգար... (*Ալեքսանին*): Հանգստացեք, իզուր եք հուսահատվում. դեռ ամեն բան կորսված չէ:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Գիտեմ, գիտեմ... բայց այս վերջին հարվածը... Սա ավելի՛ խիստ է, պատի՛վս է արատավորում... (*Մեկեն գյուղացոց դառնալով և սպառնալից*): Ա՛, դուք կարծում եք, որ եթե չգանգատվե՞ք կազատվե՞ք ձեռքիցս: Դուք գիտե՞ք, թե կաշառք ուտելով սուտ վկայությունը, հանցանք ծածկելը՝ ուր կտանի ձեզ... Ես ձեզ բոլորիդ քշել կտամ... Դո՛ւք չե՞ք գանգատվում, հա՞... Մի բաժակ օղին, ձեր մուրհակների պատռելը կազատի՞ ձեզ... Հիմարներ եք դուք, հիմարներ... Նա ձեր բերանը փակեց, որ այսուհետև ձեր կաշին ավելի՛ լավ քերթի... Ի՛նչ է, այլևս փողի պետք չե՞ք ունենալու. այլևս ձեր այգին, ձեր հողը միշտ բերրի՞ կլինի... Եվ ահա նա դարձյալ կքերթի ձեզ, խմցրած մի բաժակ օղու, պատռած մուրհակների փոխարեն՝ տասնապատիկ կհանի ձեզնից... Հիմարներ...

ՄԱՐԳԱՐ.— Դե էլ ի՛նչ ես նեղանում, Ալեքսան բեկ. Գրիգոր աղեն խո քե՛զ էլ վատություն չի արել... իր բերնովս ասեց, որ հորդ պարտքը բախշել ա, որ իր փողո՞վս ա քեզ ուսում տվել, որ իր աղջի՛կը քեզ կտար, թե դու ըստենց...

ԱՐՇԱԿ.— Ձայնդ կտրի՛ր, ախմա՛խ մորուք... Հիմի Գրիգոր աղի ասածներին հավատում ես, հա՞... Բայց մոռացե՞լ ես, որ անե՛ծք, էլ ուշուսց չէիր թողնում, որ չասեիր նրան... Տո՛, անցյալ տարի չե՛ր, որ կթան կովդ ծախեց-տարավ... Թյո՛ւ...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (*Դառնում է դեպի դուռը*): Գնա՛նք, ա՛ խալիսը, մենք էլ ըստեղ գործ չունենք... (*Ալեքսանին*): Էլ մեզ խո ասելիք չունե՛ս, Ալեքսան բեկ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Մոտենում է նրան*): Այո՛, ասելիք ունեմ... Լսի՛ր ինձ, ա՛մի, և լա՛վ լսի՛ր... Ես քեզ կխնայեմ, պատմել չեմ տա, ծե՛ր մարդ ես... Բայց քեզ վկա եմ կանչել տալու, ձեռքդ ավետարանի ու խաչի վրա պիտի դնես և ճշմարիտը ասես... Տեսնենք, կարո՞ղ ես այնտեղ էլ չխոսել:

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (*Վախեցած*): Բա ինչի՞... յանի որ... երդո՞ւմ ինչի պիտի տամ... Չե՞մ տա. երդում չե՞մ տա...

ԱՐՇԱԿ.— Բեզ կստիպեն...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Փիե՛...

ՄՅՈՒՍ ԳՅՈՒՂԱՑԻԲ.— (*Միաժամանակ*): Չոռո՞վ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Վկա որ կանչվեք, ես կպահանջեմ, որ ձեզ երդվեցնեն...

ԳՅՈՒՂԱՑԻԲ.— (*Շփոթված միմյանց երեսին են նայում*):

ՉԱՔԱՐ.— Ա՛յ քեզ մատաղ, Ալեքսան բեկ, մենք ի՞նչ փիսուրություն ենք արել քեզ, որ անմեղ տեղը մեզ խա՛թի մեջ ես գցում... Բա մենք կարա՞նք երդում տանք՝ ու սուտը ասենք, բա աստված մեզ չի՞ երիլ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Աստվա՛ծ էլ կերի, հետո, որ դուրս եկավ՝ սուտ երդվիլ եք, վա՛յ ձեզ. սիբիրական կդառնաք... Դե՛, գնացեք այժմ. ձեզ բոլորիդ վկա եմ գրում...

ՄԱՐԳԱՐ.— Ալեքսան բեկ, մե՛ղք ենք, մի՛ անի:

ԱՐՇԱԿ.— (*Մոտենում է նրանց*): Դուք ի՞նչ մարդիկ եք, որ ձեզ մեղքանան. դուք ախմախներ եք... Մարդը ըստեղ իրան զրկո՞ւմ ա, իր կյա՛նքն ա փշրում, որ ձեզ լավություն անի...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— Դե թող չա՛նի էդ լավությունը. չե՛նք ուզում...

ԱՐՇԱԿ.— Թյո՛ւ ես ձեր (*Յրելով գյուղացոց*): Գնացե՛ք, գնացե՛ք, հե՛տո ինքներդ կտեսնեք, թե ի՞նչ ախմախներ եք եղել...

ՍԵՐՈԲ.— (*Առաջ է գալիս*): Ինձ վկա՞ գրի, Ալեքսան բեկ. ես չե՛մ ծախի հոգիս, ես հասկանում եմ, որ դու մեր լավն ես ուզում, որ ուզում ես գեղը Գրիգոր աղի ձեռքիցը ազատել... (*Գյուղացոց*): Ադա, բաս ծտի խե՞ղք էլ չունեք... Ասե՛նք հիմի Գրիգոր աղեն ձեր պարտքը բախշեց... Կբախշի, բա ի՞նչ կանի, վախն ընկել ա ջանը, սուղից վախենում ա. ընենց ա անում, որ անիրավությունների ճոնդերը ծածկի... Բա հիմի արավ, ինքն էլ պրծավ, Է՛լի գեղումը մնաց... տո՛, էլ պարտք չե՛նք անելու, էլ մեր բաղը չի՞ խարաբ ըլի, յա քյասադ տարի չի՞ գա... Յա թե՛ Գրիգոր աղեն Է՛ջ կըլի, որ այսուհետև գործը փիս բռնի... Յը՛, ա՛ խալիսը, դրուստ չե՛մ ասում... (*Ավելի մոտենալով և համոզողական*): Տո՛, ասենք թե ածդահան եկել ա՝ գեղիցը մա՛րդ ա ուզում, որ գեղը կուլ չտա... Սա մի հեքիա՛թ ա... Որ էսօր տվիր՝ կշտացավ, ա՛, բաս էլ չի՞ քաղցածանալու. էլ ետ չի՞ գալու ուզի, ու ըտենց սաղ գեղը ուտի՞... Դե՛, Գրիգոր աղան ածդահա ա, Է՛լի... էսօր վախությունից ձենը կտրեց, եղ քսեց մեր գլխին, լավամարդ դարձավ... տո՛, բաս հենց ըտենց չե՛ն խաբում մեզ... Բա չե՛ք տեսել տղերքը ո՞նց են խաղում... փիսո՛, փիսո՛... ու բամփաչեն գլխովը տալի՛ս... (*Արշակին*): Յը՛, քյոխվա՛, փի՛ս եմ ասում, ըտե՛նց չի...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (*Որ զարմացած և հիացմունքով լսել էր*): Ա՛յ քեզ ճարտարախոս...

ԱՐՇԱԿ.— (*Սերոբին*): Այ դու շա՛տ ապրես, Սերո՛բ, մարդ մարդ ես եղել... Ըտենց ա, բա ը՛տենց չի:

ՍԵՐՈԲ.— (*Գյուղացոց*): Մեկ էլ որ, ա՛ խալիսը, կուզեք ձեռք քաշեք, կուզեք՝ չե՛ — մեզ վկա են կանչելու, երդո՞ւմ են տալու... Բա ինչի՞ մենք մլթո՞նի ենք, հայ քրիստոնյա չե՛նք, որ համ երդում տանք, համ էլ սուտ խոսանք... Տո՛, յանի որ սուտ էլ խոսանք, սլեսչին հիմա՞ր ա, չի՞ կարա մեզ խոսացնելուց՝ մեր սուտը բռնի... Էն վախտն էլ խո սիբիրական կըլենք... ՉԷ՛, ախպե՛ր... (*Ալեքսանին*): Գրի՛ր, Ալեքսան բեկ... Ես չե՛մ կարա ձեռքս ավետարանի վրա դնեմ ու սուտ խոսեմ...

ԲԱՂԴԱՍԱՐ.— (*Մեղմ*): Թե երդում տալ տվին — յանի որ... Ես էլ չեմ կարա սուտ խոսալ...

ՉԱՔԱՐ.— Ալեքսան բեկ, չի՞ ըլի, որ ինձ ազատես... Խե՛ղճ մարդ եմ, մի՛ գցիլ ինձ խաթի մեջ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ծիծաղելով): Տո՛ւ, որ դրուստը խոսես՝ խաթի մե՛ջ կընկնես... (Գյուղացոց): Բաս Է՞դ էր ձեր արջի որս գնալը... Էլ ի՞նչ էիք մեծ-մեծ բրդում... Դո՛ւ, Բաղդասար ամի, ասում էիր, թե կխփե՛նք արջը, հա՛յ կքերթենք... Գնացե՛ք, գնացե՛ք. ձեզ բոլորիդ վկա կգրեմ... Չուզեցի՛նք ձեր բողոքը, թող Ե՛ս ապերախտ լինեմ, թող ամեն ծանրություն ինձ վրա միայն ընկնի...

11) Նույնք և եսաուկներ

(Հանկարծ դուռը բացվում է, սենյակն են մտնում, նախ մի եսաուկ՝ ձեռքին մեծ ծրար, ետևից երևում են երկու-երեք ուրիշ եսաուկներ, հետո՝ Սահակի, տիկ. Մանուկյանի, Սարգոյի և Կիրակոսի վախեցած դեմքերը):

ՄԻ ԵՍԱՈՒԼ.— (Քայլում է դեպի Արշակը և պարզում է նրան ծրարը):

Նաչալնիկի՛ց հրաման... Շտապողական է...

ԱՐՇԱԿ.— (Չարմացած և վախեցած՝ վերցնում է ծրարը և բաց է անում.

միաժամանակ): Հրամա՞ն... Շտապողական... (Սկսում է կարդալ: Ամենքը սրտատրոսի և վախեցած դեմքերով հետևում են կարդալուն):

ԱՐՇԱԿ.— (Կարդալիս ցնցվում է, գունաթափվում: Երբ վերջացնում է, ձեռքերը թուլանում են և իջնում: Ալեքսանի): Հրամանը ձե՛զ է վերաբերում...

Նահանգապետը հրամայել է անմիջապես ձերբակալել ձեզ, հանձնել եսաուկների ձեռքը և քաղաք ուղարկել...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— (Ապշած): Ի՞նձ... ձերբակալել...

ԱՐՇԱԿ.— Ամբաստանված եք իբր հեղափոխական...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Իբր... իբր ի՞նչ... հեղափոխական:

ԱՐՇԱԿ.— Նա՛ր է. այն հրեշը... այդպիսի զենքո՞վ է կռվում այժմ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ.— Այդպե՛ս... (Մի րոպե լուռ մնում է, հետո հանկարծ

վճռականորեն բարձրացնում է գլուխը, դառն կերպով ժպտում, մոտենում է սեղանին, ջղայնությամբ մի քանի տող բան է գրում բողոքի տակ, չորացնում և պարզում է Արշակին): Եվ այնուամենայնիվ, պարո՛ն տանուտեր, ահա բողոքը...

Ընթացք տվե՛ք գործին... (Ապա դառնում է դեպի եսաուկը, քայլում դեպի նրանց և վեհորեն): Պատրա՛ստ եմ...

(Շրջապատվա՛ծ գնում է դեպի դուռը: Ամենքը սոսկումով ճանապարհ են տալիս: Պատկեր):

ՎԵՐՋ

1904